



**KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS**  
**EKONOMIKOS IR VERSLO FAKULTETAS**

**Renata Arlauskaitė**

**EKSPORTO PLĖTROS POVEIKIS BALTIJOS ŠALIŲ  
MAKROEKONOMINIAMS RODIKLIAMS**

**MAGISTRO DARBAS**

**Darbo vadovė** prof. dr. Dalia Bernatonytė

**KAUNAS 2017**



**KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS**  
**EKONOMIKOS IR VERSLO FAKULTETAS**

**EKSPORTO PLĖTROS POVEIKIS BALTIJOS ŠALIŲ  
MAKROEKONOMINIAMS RODIKLIAMS**

**Verslo ekonomika, 621L17001**

**MAGISTRO DARBAS**

**Darbą atliko**

VMGMVE-5 gr. Renata Arlauskaitė  
2016 12

**Vadovė**

prof. dr. Dalia Bernatonytė  
2016 12

**Recenzentė**

lekt. dr. Rozita Susnienė  
2016 12

**KAUNAS, 2017**



KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS  
Ekonomikos ir verslo fakultetas

---

Renata Arlauskaitė

---

Verslo ekonomika, 621L17001

---

Baigiamojo magistro darbo „Eksporto plėtros poveikis Baltijos šalių makroekonominiams rodikliams“

**AKADEMINIO SAŽININGUMO DEKLARACIJA**

20 \_\_\_\_\_ m. \_\_\_\_\_ d.  
Kaunas

Patvirtinu, kad mano **Renatos Arlauskaitės** baigiamasis magistro darbas tema „Eksporto plėtros poveikis Baltijos šalių makroekonominiams rodikliams“ yra parašytas visiškai savarankiškai, o visi pateikti duomenys ar tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti sąžiningai. Šiame darbe nei viena dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar internetinių šaltinių, visos kitų šaltinių tiesioginės ir netiesioginės citatos nurodytos literatūros nuorodose. Įstatymų nenumatytų piniginių sumų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

Aš suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo faktui, man bus taikomos nuobaudos, remiantis Kauno technologijos universitete galiojančia tvarka.

\_\_\_\_\_  
(vardą ir pavardę įrašyti ranka)

\_\_\_\_\_  
(parašas)

Arlauskaitė, Renata. The Impact of Export Development on Macroeconomic Indicators of the Baltic States. Master's Final Thesis in Business Economics / supervisor Prof. Dr. Dalia Bernatonytė. Department of Economics, the School of Economics and Business, Kaunas University of Technology.

Social Sciences: 04 S Economy

Key words: *eksport, GDP, FDI, labour productivity per person, unemployment rate, inflation.*

Kaunas, 2017. 79 p

## SUMMARY

The growth of international trade, especially export, is significant to the development of economy in open and small countries such as the Baltic states. The reason for this is that small countries have limited resources in producing a wide range of products in order to follow the demand of consumption and investment in the local market. (Rudzkiš ir Kvedaras, 2003, p. 29). International trade promotes country's economic structural changes and makes it easier to integrate into the global economic processes. Although the number of exports is increasing, it is not sufficient to guarantee a positive trade balance. (Bernatonytė ir Neverauskas, 2002, p. 45).

Export is necessary for the country's economic growth and its development is one of the most important factors in the Gross Domestic Product development. Since the domestic market in the Baltic countries is small, the companies, in order to survive and expand, are increasing exports and creating new job vacancies at the same time. In addition, export is important to country's competitiveness. International investments, labour efficiency, inflation if there is a fixed exchange rate, also contribute to the export growth.

**The object of research:** The Impact of Export Development on Macroeconomic Indicators in the Baltic States.

**The aim of research:** to analyze the impact of export development on economic indicators and to assess the impact of export development on macroeconomic indicators in the Baltic States. Seeking for this aim, the following research tasks to be accomplished:

- To analyze the importance of export growth to country's economy and economic problems of export development in the Baltic States.
- To analyze the reasons, methods, regulation tools, impact indicators related to export development.
- To introduce the methodology of the research.
- To assess the impact of export development on macroeconomic indicators in the Baltic

States.

**The results of the research.** It was estimated that during the period the research was held, the export volume in the Baltic states was increasing. However, there were some declines due to external factors such as global economic crisis and Russian embargo. Global economic crisis, migration and joining the European Union made an impact on macroeconomic indicators in the Baltic states. The research results have shown that the data analyzed in Estonia, Latvia and Lithuania is distributed according to normal distribution. Calculated correlation coefficients suggest that export in all countries has a very strong positive linear correlation with the GDP, FDI and labor productivity per person. Regression models are relevant and further prediction is also possible.

## TURINYS

|  |    |
|--|----|
| ĮVADAS.....  | 8  |
| 1. EKSPORTO PLĖTROS POVEIKIO BALTIJOS ŠALIŲ MAKROEKONOMINIAMS<br>RODIKLIAMS SVARBA.....                          | 10 |
| 1.1. Eksporto plėtros poveikis šalies ekonomikai .....   | 10 |
| 1.2. Baltijos šalių eksporto plėtros ekonominės problemos .....  | 12 |
| 2. EKSPORTO PLĖTROS POVEIKIO MAKROEKONOMINIAMS RODIKLIAMS TEORINIAI<br>ASPEKTAI.....                             | 17 |
| 2.1. Eksporto plėtros esmė ir motyvai .....  | 17 |
| 2.2. Eksporto operacijų vykdymo metodai.....   | 20 |
| 2.3. Eksporto reguliavimo priemonės.....   | 25 |
| 2.4. Eksporto plėtros poveikio šalies ekonomikai rodikliai .....   | 33 |
| 3. EKSPORTO PLĖTROS POVEIKIO ŠALIES MAKROEKONOMINIAMS RODIKLIAMS<br>TYRIMO METODOLOGIJA .....                    | 41 |
| 4. EKSPORTO PLĖTROS POVEIKIO BALTIJOS ŠALIŲ MAKROEKONOMINIAMS<br>RODIKLIAMS TYRIMO REZULTATAI .....              | 44 |
| 4.1. Baltijos šalių eksporto analizė .....   | 44 |
| 4.2. Baltijos šalių makroekonominių rodiklių analizė.....  | 50 |
| 4.3. Eksporto plėtros poveikio Baltijos šalių makroekonominiams rodikliams koreliacinė regresinė<br>analizė..... | 55 |
| IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS .....  | 64 |
| LITERATŪROS SĄRAŠAS.....   | 67 |
| PRIEDAI.....   | 72 |

## Paveikslų sąrašas

|   |    |
|---|----|
| 1 pav. Netiesioginio eksporto tarpininkai .....   | 20 |
| 2 pav. Eksporto plėtros makro veiksniai.....  | 34 |
| 3 pav. Estijos, Latvijos ir Lietuvos eksportas 2003-2015 metais .....   | 44 |
| 4 pav. Estijos eksportas pagal ekonominės veiklos rūšis SITC 2003-2015 metais .....                               | 45 |
| 5 pav. Latvijos eksportas pagal ekonominės veiklos rūšis SITC 2003-2015 metais.....                               | 46 |
| 6 pav. Lietuvos eksportas pagal ekonominės veiklos rūšis SITC 2003-2015 metais.....                               | 47 |
| 7 pav. Estijos eksporto struktūra pagal valstybes 2003-2015 metais .....  | 48 |
| 8 pav. Latvijos eksporto struktūra pagal valstybes 2003-2015 metais .....   | 49 |
| 9 pav. Lietuvos eksporto struktūra pagal valstybes 2003-2015 metais .....   | 50 |
| 10 pav. Estijos, Latvijos ir Lietuvos BVP, to meto kainomis, 2003-2015 metais.....                                | 51 |
| 11 pav. Estijos, Latvijos ir Lietuvos TUI 2003-2015 metais.....   | 52 |
| 12 pav. Estijos, Latvijos ir Lietuvos nominalusis darbo našumas vienam asmeniui (ES28) 2003-2015 metais .....     | 53 |
| 13 pav. Estijos, Latvijos ir Lietuvos nedarbo lygis 2003-2015 metais.....   | 54 |
| 14 pav. Estijos, Latvijos ir Lietuvos vidutinė metinė infliacija, apskaičiuota pagal SVKI, 2003-2015 metais ..... | 55 |
| 15 pav. Estijos tiriamų kintamųjų stačiakampės diagramos .....  | 56 |
| 16 pav. Latvijos tiriamų kintamųjų stačiakampės diagramos.....  | 59 |
| 17 pav. Lietuvos tiriamų kintamųjų stačiakampės diagramos .....   | 61 |

## Lentelių sąrašas

|   |    |
|---|----|
| 1 lentelė. Eksporto motyvai .....   | 19 |
| 2 lentelė. Netiesioginio eksporto privalumai ir trūkumai .....  | 22 |
| 3 lentelė. Tiesioginio eksporto privalumai ir trūkumai.....   | 24 |
| 4 lentelė. Eksporto reguliavimo priemonės .....   | 25 |
| 5 lentelė. Estijos tiriamų kintamųjų Jargue-Bera kriterijaus ir tikimybės reikšmės .....                      | 55 |
| 6 lentelė. Estijos tiriamų kintamųjų koreliacijos koeficientai, t (Stjudento) kriterijai ir tikimybės .....   | 57 |
| 7 lentelė. Estijos eksporto ir darbo našumo vienam asmeniui tiesinės regresijos įvertys .....                 | 58 |
| 8 lentelė. Latvijos tiriamų kintamųjų Jargue-Bera kriterijaus ir tikimybės reikšmės.....                      | 58 |
| 9 lentelė. Latvijos tiriamų kintamųjų koreliacijos koeficientai, t (Stjudento) kriterijai ir tikimybės .....  | 60 |
| 10 lentelė. Latvijos eksporto ir darbo našumo vienam asmeniui tiesinės regresijos įvertys .....               | 60 |
| 11 lentelė. Lietuvos tiriamų kintamųjų Jargue-Bera kriterijaus ir tikimybės reikšmės .....                    | 61 |
| 12 lentelė. Lietuvos tiriamų kintamųjų koreliacijos koeficientai, t (Stjudento) kriterijai ir tikimybės ..... | 62 |
| 13 lentelė. Lietuvos eksporto ir darbo našumo vienam asmeniui tiesinės regresijos įvertys .....               | 63 |



## IVADAS

Jakutis, Petraškevičius, Stepanovas ir Andriušaitienė (2012) teigia, kad „kiekvienos, didelės ar mažos, valstybės ūkis yra pasaulinio ūkio dalis. Jis suprantamas kaip technologinių, informacinių, ekonominių, ekologinių ir kultūrinių ryšių visuma. Pasaulio ūkis pradėjo formuotis tarptautinės prekybos dėka. Kiekvienos šalies natūralus siekis - gauti ekonominės naudos iš visuomeninio darbo pasidalijimo tarptautiniuose mainuose“ (Jakutis, Petraškevičius, Stepanovas ir Andriušaitienė, 2012, p. 256).

Atvirose ir nedidelėse šalyse, tokiose kaip Baltijos šalys, ekonomikos augimui svarbią reikšmę turi užsienio prekybos, itin eksporto, plėtra. To priežastis yra ta, kad mažos ekonomikos valstybės turi ribotus išteklius, kurių nepakanka gaminant platų asortimentą produktų, norint patenkinti vartojimo ir investicijų poreikius vietinėje rinkoje. Tad, norėdama importuoti reikalingų produktų (išteklių), valstybė proporcingai turi galėti pateikti užsienio rinkoms tam tikrus produktus ir paslaugas, už kurias įgytomis pajamomis finansuotų būtiną importą. Tad, mažose atvirose valstybėse eksportas yra esminis užsienio valiutos šaltinis (Rudzkis ir Kvedaras, 2003, p. 29). Eksportuojant įmonėms reikia atsižvelgti į papildomus veiksnius tokius, kaip muitai, valiutos kursai, produktų standartų skirtumai ir pan. (Vilpišauskas, 2003, p. 59).

Užsienio prekybos didinimas skatina šalies ūkio struktūrinius pasikeitimus, padeda lengviau integruotis į pasaulio ekonomikos procesus. Nors eksporto kiekis vis didėja, bet jis nepakankamas, kad garantuotų teigiamą prekybos balansą. Nagrinėjant produktų eksporto plėtros ir skatinimo kliūtis, daugiausiai dėmesio suteikiama šalies subsidijavimo politikai ir kreditavimo klausimams (Bernatonytė ir Neverauskas, 2002, p. 45).

Eksportas yra reikalingas šalies augimui, o eksporto vystymas yra vienas iš svarbesnių bendrojo vidaus produkto plėtros veiksnių, kadangi Baltijos šalių vidaus rinkos yra nedidelės, tad įmonės norėdamos išlikti ir plėstis didina eksportą, taip sudarydamos ir naujas darbo vietas. Be to, eksporto kiekis yra viena iš šalies konkurencingumo dalių.

Darbo tikslas – atlikti eksporto plėtros poveikio makroekonominiams rodikliams analizę ir įvertinti Baltijos šalių eksporto plėtros poveikį makroekonominiams rodikliams.

Darbo uždaviniai:

- Išanalizuoti eksporto plėtros poveikio šalies ekonomikai svarbą ir Baltijos šalių eksporto plėtros ekonomines problemas.
- Išnagrinėti eksporto plėtros motyvus, eksporto operacijų vykdymo metodus ir reguliavimo priemones.
- Pateikti eksporto plėtros poveikio šalies makroekonominiams rodikliams tyrimo metodologiją.

- Atlikti eksporto plėtros poveikio Baltijos šalių makroekonominiams rodikliams vertinimą.

Darbas parengtas naudojantis mokslinės literatūros analize ir statistinių duomenų kitimo, struktūros bei koreliacine regresine analize. Atliekami apibendrinimai apimantys teorinius teiginius ir praktinių veiksmy sisteminią.

# **1. EKSPORTO PLĖTROS POVEIKIO BALTIJOS ŠALIŲ MAKROEKONOMINIAMS RODIKLIAMS SVARBA**

Brazinskas (2008) teigia, kad „Baltijos šalys, siekdamos kurti konkurencingą ir pasaulinius standartus atitinkančią ekonomiką, per paskutinįjį dešimtmetį sėkmingai išnaudojo pagrindinius savo privalumus: mažesnes darbo jėgos sąnaudas, žemesnes energetikos išteklių kainas, patogią geografinę padėtį (šalia kitų Šiaurės regiono šalių), užsakymų perkėlimo į Baltijos šalių regioną tendencijas. Buvo pasiekti įspūdingi plėtros tempai“ (p. 19). Tačiau ekonomikos augimas paskatino diskusijas apie Baltijos šalių ekonomikų perkaitimus, kvalifikuotų darbuotojų trūkumą, infliacijos didėjimą, Europos Sąjungos (ES) struktūrinės paramos efektyvumą šalies ekonomikos plėtrai. Ilgalaikėje perspektyvoje, paminėti Baltijos valstybių pranašumai yra per menki norint ir toliau užtikrinti ekonomikos augimo tempus (Brazinskas, 2008, p. 19).

## **1.1. Eksporto plėtros poveikis šalies ekonomikai**

Kiekvienos šalies paslaugų ir prekių eksporto didėjimas siejamas su jos ekonomikos augimu ir didesnėmis verslo ateities galimybėmis. Pasak Meilienės ir Snieškos (2005), nepakanka orientuotis vien į vidaus rinką, nes daugelio prekių gamybos sąnaudos tampa pernelyg didelės ir tai sukuria sunkesnes konkuravimo sąlygas su importu. Galimybė eksportuoti pagamintą produkciją įmonėms suteikia ne tik išlikimą rinkoje, bet ir padidina gamybos ir prekybos apimtis, leidžia išlaikyti esamas ir sukurti naujas darbo vietas. Todėl tarptautinės prekybos plėtra yra labai svarbi, tuo labiau, kad Lietuvos geografinė padėtis yra gana patogi (Meilienė ir Snieška, 2005, p. 48). Estija ir Latvija taip pat turi palankią geografinę padėtį, kuri suteikia galimybę eksporto plėtrai.

Baltijos šalys yra nedidelės valstybės, todėl joms „objektyviai būdingas santykinai didelis ekonomikos atvirumo laipsnis. [...] Todėl užsienio prekybos srautai daro didelę įtaką ūkio augimui, gyventojų užimtumui ir gerovei. Užsienio prekybos skatinimas yra svarbus eksporto plėtrai, kuri turi būti įgyvendinama prekybos liberalizavimo priemonėmis, bei eksporto skatinimo priemonėmis“ (Jakutis, Liukaitis ir Samuliavičius, 2007, p. 275).

Miliauskas ir Celov (2006) teigia, kad „užsienio prekyba ir jos rodikliai gali būti vertinami ir analizuojami kaip ekonominio nacionalinės ekonomikos augimo atspindys“ (p. 59). Pasak jų, tarptautinės prekybos eksporto ir importo susumavimas atskleidžia ekonomikos atvirumo lygį, o eksportas padeda suvokti šalies vystymosi kryptis ir perspektyvas. Užsienio prekybos apimtys taipogi daro įtaką ir kitiems makroekonominiams procesams – nedarbo lygiui, vartojimo ir taupymo apimtims, infliacijai, šalies biudžeto balansui, pramonės struktūrai ir darbo rinkos struktūros pakeičiams,

aukštajam mokslui ir kitiems procesams (Miliauskas ir Celov, 2006, p. 59). Eksperto augimo skatinimas daro įtaką ir kitiems šalies ekonominiams rodikliams – bendrojo vidaus produkto (BVP) augimui, nedarbo sumažėjimui ir užimtumo gausėjimui.

Eksperto pasisekimas siejamas su įvairiais veiksniais. Atsižvelgiant į ekonomikos teoriją reikėtų vertinti užsienio prekybos galimybių potencialą, t. y. bendruosius šalies užsienio prekybos elementus: paklausos ir pasiūlos elastingumą – tai yra, kaip pirkėjų elgesį (pirkti ar nepirkti) paveiks tam tikros prekės ar paslaugos kainos pokyčiai. Rojaka, Telešienė, Paškevičiūtė ir Dičmonaitė (2013) teigia, kad „praktikoje viena svarbiausių veiksnių grupių yra susijusi su ekonominėmis šalies perspektyvomis ir struktūriniais ūkio rodikliais. Paprastai išskiriami tokie rodikliai, kaip šalies ekonominė raida ir perspektyvos, valiutos režimas ir valiutos keitimo kurso svyravimų perspektyvos, muitų tarifų politika, šalies dydis ir gyventojų skaičius. Šių veiksnių grupė ir yra atspirties taškas atliekant eksperto rinkos analizę ir įvertinant konkrečios šalies patrauklumą. Pasirenkant eksperto partnerį ne mažiau svarbūs yra ir verslo aplinkos kriterijai“ (Rojaka, Telešienė, Paškevičiūtė ir Dičmonaitė (sud.), 2013, p. 11).

Lietuvos tikslinės eksperto rinkos analizėje teigiama, kad nagrinėjant eksperto plėtrai įtakos turinčius veiksnius, būtina atsižvelgti ir į šalies ūkio ir (ar) verslo konkurencingumą didinančius aspektus (Lietuvos ūkio ministerija, 2016, p. 3).

Lietuvių mokslinėje literatūroje (Vilpišauskas, 2004; Brazinskas, 2009; Meilienė ir Snieška, 2010; Jakeliūnas, 2010; Žotkevičienė, 2016) plačiai yra nagrinėjamas eksperto konkurencingumas. Žotkevičienė (2016) teigia, kad „šalies eksperto konkurencingumas siejamas su šalies gebėjimu gaminti ir eksportuoti į užsienio rinkas prekes ir paslaugas, kurios tenkintų užsienio vartotojų poreikius. Dažniausiai pagrindinis šalies ūkio augimo šaltinis yra didėjančios eksperto apimtys, todėl ekspertą galima laikyti šalies ūkio varomąja jėga (Rudzkis ir Kvedaras, 2003). Eksperto augimas laikomas viena iš būtinų prielaidų tvariam ekonomikos augimui“ (Žotkevičienė, 2016, p. 56). Meilienė ir Snieška (2010) analizavo šalies eksperto konkurencingumą lemiančius veiksnius ir nustatė, kad didžiausią poveikį eksperto plėtrai daro makroaplinkos veiksniai (šalies politinis stabilumas, valstybės parama ekspertui), įmonių pranašumų stiprinimas, vartotojų poreikių įgyvendinimas ir prisitaikymas prie kintančių sąlygų (Meilienė ir Snieška, 2010, p. 131). Jakeliūnas (2010) teigia, kad šnekant apie ilgalaikes ekonomikos perspektyvas, valstybės ekonomikos augimas turi būti siejamas su darbo našumu, ekspertu ir panašiai. Taip pat privaloma laikytis teigiamo einamosios sąskaitos balanso, kurio pagrindas yra užsienio prekyba, ir palaikyti šalies eksperto konkurencingumą (Jakeliūnas, 2010, p. 61, 183). Vilpišauskas (2004) savo darbe rašo, kad „tarptautinė prekyba leidžia įmonėms išnaudoti santykinis kiekvienos šalies pranašumus plėtojant darbo pasidalijimą ir specializaciją, ji sudaro sąlygas augti visų šalių ekonomikai ir gerovei“, tad reikėtų kuo mažiau reguliavimo priemonėmis riboti tarptautinę prekybą (Vilpišauskas, 2004, p. 56).

Lietuvos eksporto plėtros 2014-2020 m. gairėse (2014) teigiama, kad skatinti ekonomikos konkurencingumą, aprėpiantį į eksportą nukreiptą ekonominės veiklos, sudarančios didesnę pridėtinę vertę ir taikančios pažangiąsias technologijas, plėtrą yra pagrindinis tikslas. Kadangi prekių ir paslaugų eksportas padeda didinti BVP, garantuoja ekonomikos augimą. Taip pat eksportas didina šalies įmonių (ar kitų organizacijų) pelningumą, skatina veiklos vystymą ir internacionalizaciją, greičiau atsiperka investavimas, sudaromos naujos darbo vietos, ir tai tiesiogiai spartina ekonomikos augimą (Lietuvos ūkio ministerija, 2014, p. 3).

Remiantis ekonomikos teorija, mažiau tinkamas prekybos sąlygas linkę gauti didesnės šalys. O mažesnės valstybės gali pasinaudoti masto ekonomija, kuria įprastai naudojasi didesnės šalys, siekdamos didinti tarptautinę prekybą (Rojaka ir kt. (sud.), 2013).

## **1.2. Baltijos šalių eksporto plėtros ekonominės problemos**

Pasak Bernatonytės ir Neverausko (2002), „eksporto plėtrai trukdo šios pagrindinės kliūtys:

- ekonominė aplinka šalyje nėra pakankamai stabili, nes keičiasi vyriausybės, jų priimami nutarimai, kurių neįmanoma prognozuoti;
- apyvartinių lėšų trūkumas. Norėdamos, kad kuo greičiau būtų atsiskaitoma už gautas prekes, eksportuojančios įmonės taiko kainų nuolaidas;
- didžiuliai nuostoliai, susidarantys realizuojant produkciją dėl dažnai pasitaikančių nemokių pirkėjų. Visuomet egzistuoja partnerio pasirinkimo rizika, kai sudaromos atsitiktinės bendradarbiavimo sutartys, nepatikrinus partnerio finansinės būklės;
- nėra garantijų dėl apmokėjimo už prekes nustatytu laiku dėl užsienio finansų-kredito organizacijų veiklos nesklandumų, valiutos kurso keitimosi ir pan.;
- kartais nutraukiamas eksportas į didelės rizikos šalis, kur nestabili ir neprognozuojama politinė bei ekonominė padėtis;
- nesugebėjimas įvertinti užsienio rinkos ir valdyti rizikos“ (Bernatonytė ir Neverauskas, 2002, p. 45).

Pasak Jakučio, Liukaičio ir Samuliavičiaus (2007), eksporto plėtrą veikia įvairūs veiksniai, pavyzdžiui, tarptautinės aplinkos pokyčiai, pasikeitimai tikslinėse rinkose, valiutų kursų nestabilumas ir kt. Įvertinti kiekvieno jų įtaką kiekybiškai ypač sunku (Jakutis, Liukaitis ir Samuliavičius, 2007, p. 278).

Baltijos šalių eksporto plėtrai didžiausią poveikį daro tokios išorinės kliūtys, kaip pasaulinė finansinė krizė, prasidėjusi 2007 m., Rusijos embargas, taip pat turi įtakos migracija ir kt.

Pasak Ateities visuomenės instituto (2013), po vienos didžiausių ekonominių recesijų, daugelį šalių vargina valdžios sektoriaus įsipareigojimų problemos, dideli ir vangiai mažėjantys biudžeto deficitai, didesnis nei paprastai nedarbas (Rojaka ir kt.(sud.), 2013, p. 11).

Pridotkienė (2011) teigia, kad „kai šalies vidaus rinka yra nedidelė, įmonės, siekdamos didesnių pardavimo apimčių ir pelno, plečia eksportą. Lietuvos, kaip mažos rinkos šalies, įmonėms eksportas yra vienas iš būdų išgyventi bei plėtoti savo verslą. Ypač ši tendencija išryškėjo ekonominio nuosmukio sąlygomis, kai vidaus vartojimas sumenko. Dabartinis ekonomikos augimas taip pat pagrįstas šalies eksportu“ (Pridotkienė, 2011, p. 273).

Pasak Brazinsko (2009), krizė sukėlė naujų ir nenumatytų problemų, tiesiogiai susijusių su šalies ekonominiu konkurencingumu, kuris be papildomų bandymų tobulinti ir be investicijų neturi prielaidų augti. Prieškrizinį laikotarpį Lietuvoje aktyviai plėtėsi nekilnojamojo turto ir statybų rinka, daugelis įmonių savo augimą lėmė vidaus rinkos vartojimu ir didele paklausa. Tačiau tai nesudarė ilgalaikio augimo, nes Lietuvos įmonės daugiausiai yra mažos ir vidutinės, neturinčios pakankamai išteklių ilgalaikiam augimui. Nepritraukus užsienio kompanijų ir tiesioginių užsienio investicijų (TUI) konkurencija vyko tik tarp vietinių įmonių ir įmonės atsiliko nuo pasaulinių tendencijų. Pasaulinė ekonominė krizė, kuri Lietuvoje buvo ypač akivaizdi 2008 m. pabaigoje, pagrindė tai, kad įmonių augimas užsienio rinkose (tarptautinė prekyba, TUI) gali garantuoti tolimesnę Lietuvos ūkio plėtrą, tačiau tam reikalingas konkurencingas verslas. O tam reikia inovacijų, gebėjimų, žinių ir kompetencijos, nes pagrindinės Lietuvos eksporto rinkos irgi išgyveno nuosmukį (Brazinskas, 2009, p. 1-2).

Tam pasiekti reikia kompetetingos darbo jėgos. Pasak Jakeliūno (2010), neįmanoma konkrečiai suskaičiuoti darbo jėgos „eksporto“ masto per keliolika pastarųjų metų. Ir blogiausia, kad darbingų šalies gyventojų emigracija vyko tuo metu, kai į Lietuvą plūdo pinigai iš ES ir jiems panaudoti reikėjo papildomos darbo jėgos. Kadangi šalyje mažas gimstamumas ir senstanti visuomenė, jau šiuo metu yra sumažėjęs valstybės ekonominės plėtros potencialas, menksta gyventojų perkamoji galia, šalis tampa nebeatraukli užsienio investuotojams (Jakeliūnas, 2010, p. 44).

Darbo jėgos migracija yra sudėtingas ir daugialypis reiškinys – jis gali turėti tiek teigiamą, tiek neigiamą įtaką ekonomikai (Kuokštis, 2014, p. 109).

Brazinskas (2009) teigia, kad „auganti emigracija kelia vis naujų iššūkių kritinės ir kvalifikuotos darbo jėgos kiekiui bei vertės kūrimui užtikrinti, nes Lietuvoje mokami atlyginimai tampa nepakankamu motyvu lanksčiai darbo jėgai likti šalyje“ (Brazinskas, 2009, p. 15).

Estijoje emigracija kiek kitokia, nei Lietuvoje, nes Estijos išvykstančiųjų mastai nėra tokie dideli, bet vis tiek šalis dėl to netenka kvalifikuotų darbuotojų. Be to, Estijos visuomenė gana greitai sensta, sumažėjęs gimstamumas ir padidėjęs mirtingumas, kas taip pat turi įtakos šalies gamybos ir eksporto augimui (Matulevičius, 2014). Pasak Nausėdos, kai tik eksporto perspektyvos pradeda

prastėti, tai iškart persiteikia visai valstybės ekonomikai – vidaus rinkai ir gyventojų lūkesčiams (Nausėda, Karnite, Hjelm, Eamets, Arrak, ir Salahub, 2012).

Jakeliūnas (2010) teigia, „kad dėl nevaldomų infliacijos procesų Lietuvos eksporto konkurencingumui kyla didžiulė grėsmė“ (p. 62). Praktiškai visos eksportuojančios įmonės, kurių bendras darbuotojų skaičius yra daugiau negu šimtas tūkstančių, išgyvena sunkumus, kurie didėja. Dalis šių darbuotojų gali prarasti darbus. Pasaulyje prasidėjus ekonomikos recesijai, šalys siekia išlaikyti galimybes eksportuoti, Lietuvai taip pat tai yra svarbu, juo labiau, kad praktiškai nėra finansinių išteklių vidaus vartojimui plėsti. Dėl valiutų kursų pokyčių Lietuvos įmonėms sunku eksportuoti, kai Rusijos, Ukrainos, Lenkijos, Didžiosios Britanijos ir kitų šalių (į kurias yra eksportuojama) valiutos nuvertėjo euro atžvilgiu (kartu ir lito), o Lietuvos produkcija santykinai pabrango (Jakeliūnas, 2010, p. 62-63).

Jakeliūnas (2010) Baltijos valstybėms išskiria dar vieną su eksporto plėtra susijusią problemą, t. y. energetinių išteklių brangimą, kuris apsunkina eksporto atgaivinimą ir vystymą (Jakeliūnas, 2010, p. 175). Pavyzdžiui, Estija priklausoma nuo Rusijos teikiamų gamtinių dujų (dar didesnę priklausomybę turi Lietuva), kurių itin didelė kaina silpnina tenykščius gamintojus ir slegia gyventojus (Matulevičius, 2014).

Estija, kaip ir Lietuva bei Latvija, yra maža valstybė, kuriai būdinga itin didelė priklausomybė nuo tarptautinės prekybos, nes norint išlaikyti šalies augimą vidaus vartojimas yra per mažas. Atsižvelgiant į Pasaulio banko rodiklį, nusakantį valstybės priklausomybę nuo eksporto, Estija palyginti su Latvija ar Lietuva yra labiausiai priklausoma nuo eksporto. Kaip pademonstravo 2008 metų krizės patirtis, ši priklausomybė nuo prekybos su užsienio šalimis gali neigiamai nulemti šalies ūkio augimą: Baltijos šalys krizės metu turėjo vienus aukščiausių BVP nuosmukių (Matulevičius, 2014).

Eametsas ir Arrakas teigia, kad Estija labai priklausoma nuo eksporto ir jos ekonomiką labiausiai veikia kaimyninių valstybių ekonomikų plėtra. Eametsas išskiria Suomijos ir Švedijos svarbą, o Arrakas – Švedijos, Norvegijos, Rusijos ir Vokietijos. Be to, didžiąją Estijos eksporto struktūros dalį sudaro perekspostavimo paslaugos, dėl to išauga ekonomikos pažeidžiamumo grėsmė (Nausėda, Karnite, Hjelm, Eamets, Arrak, ir Salahub, 2012).

Latvijos ekonomikos ministro D. Pavluto (2013) teigimu, juos krizė privertė persiorientuoti iš vidaus į užsienio rinkas, nes vidaus paklausa buvo pernelyg maža. Kadangi savų jėgų pakanka tik didelėms šalims, tad norint palaikyti šalies ekonomikos augimą reikia didinti gamybą ir eksporto apimtį. Pasak G. Krolio (2013), didelis pavojus Latvijos ekonomikos augimui yra nestabilumas euro zonoje, nes ji yra pagrindinė Latvijos eksporto rinka ir investicijų šaltinis. Dar viena Latvijoje iškilusi problema, kuri įvardijama ne pelno siekiančios organizacijos „PolitiCafe“ surengtoje diskusijoje „Latvijos sėkmės įveikiant ekonominę krizę istorijos“, yra „darbo jėgos emigracija, kuri dar tęsis

penkerius metus, o esminė jos priežastis – akivaizdus darbo užmokesčio skirtumas Latvijoje ir senosiose ES narėse.“ Šimtai tūkstančių žmonių galėjo išvažiuoti iš šalies krizės metais. Dėl žmonių emigracijos (sumažėjusios darbo jėgos) ekonomika negali augti tvariai ir vystymosi perspektyvos yra problematiškos. Pagal ekonomistų apskaičiavimus, manoma, kad 2018 m. bus galima pradėti nesibaiminti emigracijos, jeigu Latvijos ūkis augs stabiliai (Radzevičiūtė ir Bradaitė, 2013).

Pasak Klyvienės (2013), 2012 m. Estijos eksporto tendencijos buvo teigiamos, nors Šiaurės valstybės ir Euro zonos šalių ūkiai buvo sunykę, o Estija savo eksportą nukreipusi į kaimyninę šalį – Rusiją, patyrė teigiamų pokyčių, kurie pagerino šalies ekonominius rodiklius ir šalies augimą (Klyvienė, 2013). Tačiau nuo 2013 m. spalio iki 2014 m. sausio buvo uždrausta eksportuoti pieno produktus į Rusiją, o nuo 2014 m. rugpjūčio 7 d. įvestas maisto produktų embargas JAV, ES šalims (tarp jų ir Baltijos šalims), Norvegijai, Australijai (Krasauskaitė, 2015, p. 282-283). Baltijos šalys į Rusiją eksportuoja nemažą dalį jų bendros eksportuojamos produkcijos, todėl maisto produktus gaminančios įmonės patiria didelių nuostolių.

Pasak Kitsing, 2008-2014 metais Estijos prekybos balansas su Rusija buvo plusinis, tačiau, kai Rusija neleido įvežti pieno ir žuvies produktų, situacija ėmė prastėti. Vis dėlto Rusijos sankcijos neturėjo itin didelės įtakos Estijos ekonomikai, anot jo, didesnę nepalankų poveikį gali sukelti Rusijos ūkio smukimas (*Baltijos asamblėjos komitetų posėdyje aptariamos Rusijos embargo pasekmės Baltijos šalių ekonomikai*, 2015).

Pasak Daugėlienės (2016), ekonomistai skelbia, kad Rusijos embargas Lietuvos rinkai sukėlė sunkumų, tačiau padėjo atsiverti naujoms galimybėms, kad poveikis ekonomikai yra minimalus. Tačiau reikia įvertinti, kad ūkininkai, dirbantys mėsos ir jos gaminių sektoriuje, o itin pieno ir jo produktų sektorius, susiduria su dideliais nuostoliais. Be to, Rusija sankcijas Lietuvai taiko ne pirmus metus. 2009 m. buvo ribojamas pieno produktų eksportas, 2013 m. pasikartojė pieno ir jo gaminių eksporto iš Lietuvos draudimas dėl to, kad, kaip teigiama, buvo rasta per daug antibiotikų ir kitų medžiagų, kurios pavojingos sveikatai. Taip pat buvo įvestos papildomos techninės peržiūros pervežėjams. Bet didžiausią dalį į Rusiją eksportuojamų gaminių sudarė reeksportas, daugiausiai nuostolių patyrė atskiri ūkio sektoriai ir gamintojai (Daugėlienė, 2016). Didžiausią embargo įtaką patiria maisto produktų reeksportas. Rusijai neleidus į ją įvežti žemės ūkio gaminių, maisto produktų ir žaliavų, Lietuvos vežėjai patyrė užsakomųjų reisų kroviniams gabenti sumažėjimą, todėl transporto įmonės neteko dalies pajamų (Krasauskaitė, 2015, p. 302).

Europos Parlamentas ekonomikos pranešimuose Lietuvą, Latviją ir Estiją – pateikia kaip daugiausiai patiriančias nuostolių dėl Rusijos prekybos embargo. Lietuva labiausiai nukentėjo pieno produktų, daržovių ir vaisių sektoriuose, Latvija – vaisių, daržovių ir pieno, Estija – pieno produktų sektoriuje (Daugėlienė, 2016).



Eksporto plėtrai taip pat gali trukdyti rizika ir neapibrėžtumas susijęs su Šengeno erdvės panaikinimu. Jei taip įvyktų, tai apsunkintų užsienio prekybą su esminėmis partnerėmis – Vakarų Europos ir Skandinavijos valstybėmis. Dar viena problema – Jungtinės Karalystės pasitraukimas iš ES. Tai gali lemti protekcionistinių priemonių įvedimą, be to, dėl nuvertėjusio svaro lietuviški (taip pat estiški ir latviški) produktai šioje rinkoje tampa brangesni. Eksporto plėtrai nebūtų naudingas ir Kinijos ekonomikos augimo susilpnėjimas, besitęsianti besivystančių rinkų ir Rusijos recesija (Versli Lietuva, 2016).

Pasak Kuokščio (2014) „galima išskirti ir mokestinius klausimus – minimalių akcizų įvedimas gali kelti efektyvumo nuostolių, ypač jeigu jis nėra pritaikytas prie konkrečios valstybės situacijos. Pavyzdžiui, jeigu yra galimybių įvežti legalių ar nelegalių (kontrabandinių) pakaitalų, tai ne tik sumažina biudžeto pajamas, bet ir sukelia kitų problemų – kriminalinių bei institucinių. Būtent tokia situacija susiklostė Lietuvoje su tabako gaminiais ir kuru. Įgyvendinant ES minimalių akcizų reikalavimus, labai pakilo šių prekių kainos“ (Kuokštis, 2014, p. 114).

## **2. EKSPORTO PLĖTROS POVEIKIO MAKROEKONOMINIAMS RODIKLIAMS TEORINIAI ASPEKTAI**

Urbonas (2008) teigia, kad „kiekviena valstybė suinteresuota, kad jos šalies ekonomika būtų kuo labiau išvystyta ir subalansuota. Svarbią šalies ekonomikos struktūros dalį sudaro jos ūkio tarptautiniai ryšiai. Jie didele dalimi lemia ūkio proporcijas ir jų gerinimo galimybes, racionalų šalies išteklių naudojimą, šalies gyventojų gerovę“ (p. 7). Ūkio tarptautiniai ryšiai yra užsienio prekyba, kurią sudaro importas ir eksportas. Jie daro skirtingą poveikį šalies ekonomikai. Eksportas yra ne tik kompanijos, bet ir šalies politikos bei tarptautinių santykių dalis, parodanti palankias ar nepalankias prekybos sąlygas ir balansą (Urbonas, 2008, p. 7).

### **2.1. Eksporto plėtros esmė ir motyvai**

„Eksportas – tai prekių pardavimas užsienio pirkėjui ir išgabėtimas į užsienį“ (Radziukynas, Rimkus, Sarapinienė, Žitkienė ir Povilauskienė, 2011, p. 295). Sekliuckienė (2008) teigia, kad „eksportas – tai prekių ir paslaugų, pagamintų vietinėje rinkoje, pardavimas užsienio šalims“ (p. 108). Eksportą kompanijos dažniausiai pasitelkia pirminiame įsiskverbimo į naują rinką etape, nes tai mažiausiai rizikingas įėjimo į naują rinką metodas (Sekliuckienė, 2008, p. 108).

Pasak Bernatonytės (2011), valstybės, prekiaudamos tarpusavyje, gauna naudą, kuri pasiskirsto šalies viduje tarp vartotojų ir gamintojų (eksportuotojų) (Bernatonytė, 2011, p. 15).

Radziukynas, Rimkus, Sarapinienė, Žitkienė ir Povilauskienė (2011) teigia, kad „prekių eksportas ir importas yra tie kriterijai, kurių kitimas ne tik rodo šalies faktiškai gautą naudą ar patirtą nuostolį, bet ir leidžia spręsti, kiek jos ūkis aktyvus, konkurencingas pasaulio rinkose, kiek veiksminga užsienio prekybos politika“ (p. 295). Kada šalies eksportas didesnis už importą, tada užsienio prekybos balansas yra teigiamas, tad dominuojantis daugumos šalių ekonomikos programos tikslas yra plėtoti eksportą ir surasti naujų šalyje gaminamų produktų eksporto rinkų (Radziukynas ir kt., 2011, p. 295).

Pasak Sekliuckienės (2008), įėjimo į užsienio rinką motyvai gali būti: norėjimas siekti konkurencinio pranašumo, užėmimas ir išnaudojimas didelės naujos rinkos, išlaidų taupymas samdant pigesnę darbo jėgą, siekimas užsitikrinti svarbiausias žaliavas (Sekliuckienė, 2008, p. 95).

Urbonas (2008) išskiria keturias eksporto būtinumą sąlygojančias priežastis:

1. Tarptautinis darbo pasidalijimas ir gamybos specializacija.
2. Skonių, poreikių, prekių bei paslaugų pasirinkimo ir vartojimo būdų skirtumai įvairiose šalyse.
3. Eksportas stabdo monopolijos formavimąsi šalyje ir didina konkurenciją.

#### 4. Eksporto būtinumą sąlygoja importas (Urbonas, 2008, p. 9).

Pirma priežastis iliustruojama lyginamojo ir sąlyginio pranašumo teorijomis. „Šiuo metu vis akivaizdesni tampa tiek santykiniai, tiek absoliutūs atskirų šalių pranašumai tarptautiniame darbo pasidalijime. Įvairesnė ir užsienio prekybos politika. [...] nė viena valstybė negali pasigaminti visų reikmenų, reikalingų gyventojų poreikiams tenkinti. Taip jau susiklostė, kad kiekviena šalis gamina tas prekes, kurias jai apsimoka gaminti. Svarbiausia tarptautinių mainų prielaida yra gamybos sąlygų skirtingumas. Prie šių sąlygų reikia priskirti: gamtos, klimato, išteklių aprūpinimo, specializacijos ir kitas“ (Jakutis ir kt., 2012, p. 256). Pasak Urbono (2008), absoliutų pranašumą turi ta šalis, palyginus su kita šalimi, kuri dėl gamtinių sąlygų, gamina tuos produktus, kurie gali būti gaminami tik toje šalyje (kava, arbata, retieji metalai ir pan.), neatsižvelgiant į gamybos kaštus. Sąlyginis pranašumas taip pat sukelia didesnę našumą, palyginus su kita šalimi, ir taip pat mažesnes gamybos išlaidas. Beje, specializacijos naudą sumenkina tarptautinės transporto išlaidos, nes konkretų produktą reikia pervežti (tuo pačiu ir prižiūrėti) nemažais atstumais, todėl eksportas neįmanomas be pranašumo (Urbonas, 2008, p. 9).

Antra priežastis susijusi su skonių, polinkių, prioritetų įvairove. Pasak Bernatonytės (2011), dėl šios priežasties, kad ir visose pasaulio šalyse gamybos sąnaudos ir kainos būtų vienodos, bet šalys norėtų ir vykdytų tarpusavio prekybą (Bernatonytė, 2011, p. 15). Urbonas (2008) teigia, kad „nacionaliniai gamintojai yra nepajėgūs jų patenkinti. Susidaro paklausa užsienio gamintojų prekėms. Eksportas suformuoja didesnę prekių ir paslaugų pasiūlą. Tai suteikia vartotojui platesnį pasirinkimą, ir pasiekiamas aukštesnis vartotojo pasitenkinimo lygis“ (Urbonas, 2008, p. 9).

Trečia priežastis įvardina apie įvairių šalių skirtingas gamybos išlaidas, kurios sąlygoja techninius, atlyginimų kaštus, transportavimo išlaidas, ekologinius kaštus ir kitokius skirtumus. Ekonomija tampa skirtinga dėl pagaminamo produkcijos kiekio. Išvažamos prekės į užsienį kitas šalis priverčia išstobulinti savo produktų gamybą, sumažinti išlaidas, kad pagerėtų valstybės ekonominė situacija ir pakiltų gyventojų pragyvenimo lygis (Urbonas, 2008, p. 9).

Ketvirta priežastis išreiškia eksporto būtinumą dėl importo egzistavimo. Ji teigia, jei į šalį importuojamos prekės ir paslaugos iš kitų šalių, norint patenkinti savo poreikius, tai yra būtina sąlyga šalyje vykti ir eksportui. Tai parodo prekybos balansas – „skirtumas tarp šalies eksporto ir importo bendrų apimčių per tam tikrą laikotarpį“ (Urbonas, 2008, p. 9).

Pasak Žičkienės (2008), „motyvų, inicijuojančių veiklą tarptautinėse rinkose, yra daug:

- prekybos barjerų įveikimas;
- rinkos diversifikavimas;
- masto ekonomijos siekimas;
- gamybos kaštų mažinimas;
- aukštesnių kainų gaminamai produkcijai ir pigesnių išteklių paieška;

- mažesnė konkurencija;
- mokestinės lengvatos ir kt.“ (Žičkienė, 2008, p. 31).

Eksportuotojo vadove (2008) išskiriama „pirminiai eksporto motyvai, kurie gali būti būdingi daugeliui įmonių, pvz.:

- pardavimo apimčių išplėtimas;
- prekės gyvavimo ciklo rinkoje pailginimas;
- klientų rato išplėtimas;
- efektyvesnis gamybos pajėgumų panaudojimas;
- rizikos vienoje rinkoje išskaidymas;
- nišinių produktų, kuriems vietinė rinka per siaura, pardavimų geografijos išplėtimas“

(Masandukaitė, Minalga, Riepšys ir Šaltinytė, 2008, p. 5).

Albaumas ir Strandskovas (2001) motyvus plėstis suskirsto į aktyvius ir pasyvius bei vidinius ir išorinius, kurie pateikiami 1 lentelėje.

**1 lentelė.** Eksporto motyvai (sudaryta pagal Albaum ir Stradskov, prieiga per internetą: <http://www.startbusiness.lt/augimas/strategija-ir-rinkodara/tarptautine-pletra>)

|         | Vidiniai  | Išoriniai  |
|---------|---|--|
| Aktyvūs | Vadovų ambicijos<br>Augimas / pelno siekimas<br>Masto ekonomija<br>Unikalūs produktai | Užsienio rinkų galimybės<br>Institucijos (inspiruojančios eksportą)              |
| Pasyvūs | Rinkos diferenciacijavimas<br>Atviri gamybos pajėgumai                                | Nelaukti užsakymai<br>Maža vidaus rinka<br>Maža vidaus paklausa ar jos sąstingis |

Eksportuotojų į NVS šalis vadove (2002) teigiama, kad eksportuoti yra sudėtinga. Kiekviename eksporto ciklo etape įmonės susiduria su problemomis. Sudėtinga rasti partnerius, gauti informaciją, eksporto finansavimas yra nepigus, prekės ar paslaugos rėmimas irgi kainuoja. Gamyba, skirta eksportavimui, ir prekių pritaikymas eksporto rinkoms reikalauja didesnių išlaidų. O vidutinės trukmės laikotarpiu eksportas duoda naudą suteikiant įmonėms praktiškai neribotą rinką, lyginant su nedidele ir ribota vietine rinka. Eksportas suteikia galimybę įmonėms didėti už jų rinkos ribų (*Eksportuotojo į NVS šalis vadovas*, 2002, p. 8). Tad, eksporto plėtra bendrovėms yra naudinga, o taip pat ir šalies ekonomikai. Eksporto motyvai numato priežastis, kodėl įmonės plečiasi į užsienio rinkas, o eksporto operacijų vykdymo metodai atskleidžia, kaip tai galima įvykdyti.

## 2.2. Eksperto operacijų vykdymo metodai

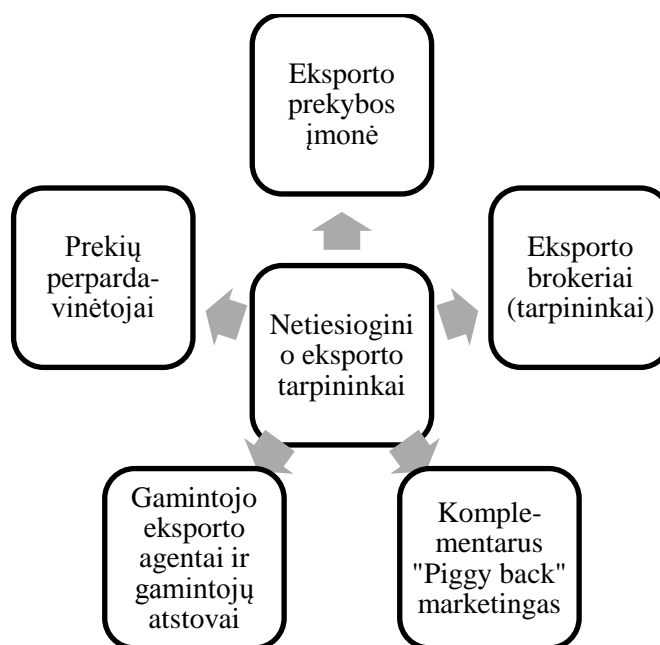
Urbonas teigia, kad „tarptautinėje prekybos praktikoje yra naudojami du pagrindiniai komercinių operacijų vykdymo metodai:

1. tiesioginis metodas;
2. netiesioginis metodas“ (Urbonas, 2008, p. 13).

Tiesioginio ir netiesioginio eksperto būdai skiriasi skirtingas funkcijas vykdančių tarpininkų panaudojimu.

Pasak Sekliuckienės (2008), netiesiogiai eksportuojama tada, kai kompanijos produkcija parduodama užsienio šalyse eksportuojančiai bendrovei nevykdant jokių specialių operacijų. Visus eksperto procesus, dokumentus, fizinį produktų perkėlimą paskirstymo kanalais atlieka tarpininkai, kurie yra įgiję kontaktus užsienio rinkoje, komunikuoja su kitos rinkos tarpininkais arba kompanijomis (Sekliuckienė, 2008, p. 108).

Radžiukynas ir kt. (2011) teigia, kad netiesioginį eksportą gamintojui vykdyti daug patogiau, nes jis vyksta per tarpininkus, kurie prisiima didelę dalį rizikos, nereikia ieškoti naujų rinkų, sudarinėti sutarčių (Radžiukynas ir kt., 2011, p. 295). Pagrindiniai tarpininkai netiesioginiame eksperte pateikiami 1 paveiksle.



**1 pav.** Netiesioginio eksperto tarpininkai (sudaryta pagal Sekliuckienė, 2008, p. 108; „Inconext“ projektas, p. 2)

Netiesioginio eksperto tarpininkai - prekių perpardavinėtojai dar vadinami eksperto pirkkliais. Jie supirkdami produktus vietinėje rinkoje įgauna nuosavybės teisę, po to tas prekes eksportuoja į vieną ar

daugiau šalių. Pardavimo ir supirkimo kainų skirtumas yra šių eksporto pirklių uždirbamas pelnas (Sekliuckienė, 2008, p. 108). Jis dirba tarytum vietinis didmenininkas, atlieka visas operacijas, susijusias su užsienio prekyba. Išsirenka tiekimo kanalus, taip pat atlieka veiksmus susijusius su pristatymu, reklama ir paslaugomis po pardavimo įvykdymo. Tuo tarpu gamintojas norėdamas įtikti specifiniams atskiros tarptautinės rinkos poreikiams, įvykdo reikalingus pokyčius pačiose prekėse, jų pakavime arba kokybėje. Tačiau gamintojams, norintiems pasinaudoti prekių perpardavinėtojų paslaugomis, iškyla problemų, nes rinkoje jų gali nebūti. Be to, eksporto pirkliai nesiima perpardavinėti prekių, kurioms reikia didelių realizavimo pastangų, dažniausiai renkasi tuos gaminius, kuriems sudėtinga nustatyti kilmės šalį ir gamintoją (*Įėjimo į užsienio rinkas būdai*, p. 4).

Eksporto prekybos (valdymo) įmonė vykdo eksporto skyriaus funkcijas kitoms kompanijoms. Mažesnės valdymo įmonės daugiausiai funkcionuoja tik užsienio šalyse, o didesnės dalyvauja ir vietiniame paskirstymo tinkle ar kitokio formato veikloje (Sekliuckienė, 2008, p. 108). Dirbdamos dideliame gamintojų bendrovių skaičiui, nesunkiai gali sumažinti pardavimų sąnaudas bei gausiai išplatinti gamintojo produktus užsienio šalyse, kadangi yra įgiję patirties ir žinomi. Bet šios kompanijos turi savo bendradarbiavimo politiką, kuri gali būti netinkama gamintojams (*„Inconext“ projektas*, p. 3).

Eksporto brokeriai (tarpininkai) suveda pardavėją ir pirkėją vieną su kitu. Šie agentai specializuojasi specifinių produktų grupėse ir nuo sutarties sumos gauna sutartus komisinius atlygius. Taip pat jie gali būti tiek pirkėjo, tiek pardavėjo brokeriai (*„Inconext“ projektas*, p. 2), tačiau negauna nuosavybės teisių produktams (Sekliuckienė, 2008, p. 108).

Komplementarus arba „piggyback“ marketingas – kai gamintojas gali naudotis „nešiko“ tarptautinės institucijos paslaugomis, t. y. jos eksporto sprendimais ir platinimu užsienyje. „Vežėjas arba perka visus produktus ir veikia kaip nepriklausomas platintojas, arba moka komisinius ir veikia kaip tarpininkas“ (*„Inconext“ projektas*, p. 3).

Gamintojo eksporto agentai realizuoja gamintojo produktus užsienio rinkose, o gamintojų atstovai reprezentuoja keletą gamintojų eksportuojant jų produktus. Jiems darbo užmokesčius moka gamintojas, taip pat mokami procentai nuo pardavimų skaičiaus (Sekliuckienė, 2008, p. 108).

Pasak Urbono (2008), netiesioginio metodo vaidmuo svarbus prekiaujant pramonės ir kitų gamybos šakų tradiciniais įrengimais ir gyventojų vartojimo produktais. Didelės bendrovės ir transnacionalinės įmonės taip pat naudojasi šiuo metodu, jeigu:

- parduodama nepagrindiniai produktai;
- produkcija realizuojama tolimose ir gerai nežinomose rinkose;
- eksportuotojas siūlo naują produkciją neturėdamas toje rinkoje savo prekybos tinklo;
- tokių pat produktų pardavimas yra monopolizuotas kitų gamintojų (eksportuotojų)

(Urbonas, 2008, p. 14).

Urbonas (2008) teigia, kad „netiesioginių rūšių vaidmuo mažėja, tačiau šio metodo reikšmė išlieka dar labai didelė“ (Urbonas, 2008, p. 14). Netiesioginis eksportas turi ir privalumų, ir trūkumų, kurie pateikiami 2 lentelėje.

**2 lentelė.** Netiesioginio eksporto privalumai ir trūkumai (sudaryta pagal Urbonas, 2008, p. 14; „*Inconext*“ projektas, p. 3; *Įėjimo į užsienio rinkas būdai*, p. 4)

| Privalumai  | Trūkumai   |
|---|--|
| 1. Minimali rizika;                               | 1. Priklausomybė nuo eksporto tarpininkų;                            |
| 2. Sutaupomos išlaidos;                           | 2. Nekontroliuojami marketingo komplekso elementai;                  |
| 3. Riboti įsipareigojimai ir investicijos;        | 3. Neįgyjama rinkos žinių;   |
| 4. Eksportavimui nereikalinga žinios ir patirtis; | 4. Neracionalus užsienio rinkų ir pardavimo potencialo panaudojimas; |
| 5. Tarpininkai teikia papildomas paslaugas;       | 5. Galimas mažesnis pelnas gamintojui.                               |
| 6. Galimas aukšto lygio rinkos išplėtimas.        |  |

Vienas iš privalumų, kuris pateikiamas 2 lentelėje, yra minimali ekonominė ir politinė rizika, kurią prisiima eksporto tarpininkai. Eksportuotojas parduoda savo gaminius tarpininkui ir daugiau neatsako už jos tolimesnį likimą (Urbonas, 2008, p. 14).

Taip pat sutaupomos išlaidos, susijusios su eksporto operacijų organizavimu. Vienos iš jų yra kontaktų išlaidos, jos susidaro pradėdant kontaktuoti ir palaikyti prekybinius ryšius su išvežamų gaminių galutiniais pirkėjais. Sekančios yra prekių rūšiavimo ir platinimo užsienio rinkoje išlaidos, kurias sudaro – sandėliavimo, gaminių pakavimo pagal galutinio pirkėjo pageidavimus, paskirstymo, pervežimo į paskutines realizavimo vietas kaštai (Urbonas, 2008, p. 14).

Į daugelį užsienio šalių galima įeiti nežinant tos rinkos, nes yra pasinaudojama eksporto tarpininkų žiniomis ir įgūdžiais (*Įėjimo į užsienio rinkas būdai*, p. 4), kurie gali padėti išsiplėsti iki aukšto standarto rinkos. Be to, eksporto agentai teikia papildomas paslaugas eksportuotojui savo rinkoje: pagelbėja analizuojant rinką, suteikia duomenų, tarpininkauja tarp eksportuotojo ir tos rinkos centrinės ir vietinės valdžios (Urbonas, 2008, p. 14).

Prie trūkumų priskiriama tai, kad gamintojas yra priklausomas nuo tarpininkų, visai nekontroliuoja vykdomo marketingo, kuris gali būti neracionalus, užsienio rinkoje, negauna informacijos apie rinką, kurioje realizuojami jo produktai. Beje, „papildomas narys vidaus rinkos grandinėje gali padidinti išlaidas taip palikdamas mažesnę pelną gamintojui“ („*Inconext*“ projektas, p. 3).

Kompanija pradėjusi savo veiklą nuo netiesioginio eksporto gali pastebėti, jog eksportavimas yra pelningas ir užsienio šalyse, jų prekėms, atsiranda potencialių vartotojų. Kas gali paskatinti įsitraukti į eksporto operacijų vykdymą ir didinant gaminių asortimentą įeiti į naujas rinkas, bei persiorientuoti į tiesioginį eksportą, norint aktyviai įsiliesti į užsienio rinkas (*Įėjimo į užsienio rinkas būdai*, p. 4).

Tiesioginis eksporto metodas nurodo tiesioginius ryšius tarp gamintojo ir vartotojo. Tiekėjas arba gamintojas pagal pardavimo ar pirkimo sutartį tiesiogiai siūlo produktą galutiniam pirkėjui (Urbonas, 2008, p. 13). Pasak Sekliuckienės (2008), tiesioginis eksportas yra tada, kai kompanija pati derina eksporto veiklą, dalyvauja visuose gaminio realizavimo tarpsniuose palaikydama glaudų ryši su paskutiniu vartotoju ar pasinaudoja užsienio valstybėje dirbančių tarpininkų paslaugomis (Sekliuckienė, 2008, p. 109).

Tiesioginis eksportas dažniausiai naudojamas, kai:

- užsienio šalyse parduodama ar perkama pramoninės medžiagos;
- išvežama didelių gabaritų ir daug kainuojančios įrangos ar unikali produkcija;
- per savus užsienio skyrius ar dukterines kompanijas išvežama standartiniai serijiniai įrenginiai;
- išvežami savos gamybos produktai užsienio rinkų didmenininkams ir mažmenininkams (Urbonas, 2008, p. 13).

Be to, tiesioginio eksporto metodas gamintoją priverčia daug labiau stengtis, jei ji nesinaudoja tarpininkų paslaugomis. Įmonė turi atlikti pasirinktos valstybės ar kelių valstybių rinkų tyrimus, surasti vietinius partnerius su kuriais palaikytų kontaktus, plėtoti planus ir rinkodaros strategijas ir t. t. Arba gali pasinaudoti platintojų tinklu ir pagrindiniais užsienio tarpininkais („*Inconext*“ projektas, p. 3-4).

Tarpininkai (agentai) – nepriklausomos įmonės, gamintojo vardu vykdančios pardavimus. Jie gali būti įvairūs, t.y. komisiniai agentai, kurie suieško pirkėją, pateikia užsakymą gamintojui ir gauna darbo užmokestį komisiniais priklausantį nuo pardavimo sumos, saugojimo agentai papildomai teikia sandėliavimo paslaugas, remonto ir papildomo aptarnavimo agentai atlieka nuolatinį aptarnavimą po pardavimo ir garantiniam remontui saugoja atsargines dalis, o „del credere“ agentai prisiima kredito riziką (*Įėjimo į užsienio rinkas būdai*, p. 4).

Platintojai (distributoriai) tai išskirtiniai kompanijos atstovai ir esminiai firmos gaminių importuotojai konkrečioje šalyje. Rinkdamiesi klientus ir realizavimo sąlygas, jie yra atsakingi už kompanijos produktų platinimą šalyje. Įprastai distributoriai naudojami nuosavais didmeninės ir mažmeninės prekybos tinklais, teikiamų paslaugų infrastruktūra. Jie gali tinkamai atstovauti gamintojams atliekant pardavimus ir suteikiant paslaugas ir tai gali būti viena iš priežasčių, norint įgyti išskirtinę teisę atstovauti gamintoją pasirinktoje sferoje („*Inconext*“ projektas, p. 4).

Tarpininkai ir platintojai gerai pažįsta vietines rinkas, muitinių reikalavimus, yra užmezgę verslo kontaktus, bet jiems nėra svarbus pasirinktos prekės rinkos vystymas. Gamintojas turėtų pasirinkti kriterijus, pagal kuriuos vertintų produktų pardavimo partnerius. Gamintojo ir tarpininko veiksmų padariniai priklauso nuo to ar jie nelaužo taisyklių ir sandorių („*Inconext*“ projektas, p. 4). Taigi, tiesioginis eksportas turi privalumų ir trūkumų, kurie nurodomi 3 lentelėje.



**3 lentelė.** Tiesioginio eksporto privalumai ir trūkumai (Sudaryta pagal *Iėjimo į užsienio rinkas būdai*, p. 6; „*Inconext*“ projektas, p. 5)

| Privalumai   | Trūkumai  |
|--|---|
| Glaudus ryšys su vartotojais užsienyje;<br>Įgyjamos specifinės žinios apie rinką;<br>Didesnė marketingo programos kontrolė (ypač su agentais);<br>Informacijos grįžtamasis ryšys;<br>Galimas greitas pasitraukimas iš rinkos;<br>Vietinių pardavimų stiprinimas ir galimos paslaugos;<br>Trumpesnis paskirstymo tinklas. | Įmanomi administraciniai ir teisiniai užsienio prekybos apribojimai;<br>Didelė ekonominė ir politinė rizika;<br>Atsiranda papildomų sandorių išlaidų dėl eksporto organizavimo, kultūrinių skirtumų, komunikacinių problemų ir informacijos filtravimo;<br>Nekontroliuojama rinkos kaina ir platinimo procedūros;<br>Reikalinga užsienio ekonominės veiklos patirtis. |

Pasak Urbono (2008), tiesioginio eksporto ryšių vystymui stiprų poveikį turi transnacionalinių įmonių plėtra. Jos steigdamos savo užsienio tiekimo ir aptarnavimo bendroves, nustato tiesioginius tarptautinius ryšius, kurie pakelia šių ryšių lyginamąjį svorį ir modifikuoja pobūdį. Tiesioginiam eksporto būdai, lyginant su netiesioginiu, yra priskiriami tokie pranašumai:

- užmezgami tiesioginiai kontaktai su pirkėjais;
- geriau analizuojama užsienio rinka ir nesunkiai prisiderinama prie jos pasikeitimų;
- lengviau koreguojama gamybos programa pagal vartotojus;
- greičiau atkreipiamas dėmesys į paklausos pakitimus (Urbonas, 2008, p. 14).

Pasak Hessels ir Terjesen (2010), įmonės susiduria su informacijos rinkimo problemomis apie užsienio rinkas, dėl kurių patiria papildomas išlaidas ir tai ypač nenaudinga, kai įmonė turi ribotus išteklius. Renkantis eksporto būdą reikia atsižvelgti į gaunamą naudą, patiriamas išlaidas ir turimus išteklius. Jeigu įmonė nori eksportuoti, bet susiduria su taupymo klausimais, tai jų eksportavime svarbų vaidmenį gali vaidinti eksporto tarpininkai, kurie eksporto funkcijas gali atlikti geriau už mažesnę kainą, negu pati įmonė. Tačiau tarpininkai taip pat prideda papildomų išlaidų, pavyzdžiui, sandorių išlaidos. Lyginant su tiesioginiu eksporto metodu, netiesioginiai būdai leidžia patirti mažesnę riziką, kontrolę ir išteklių įsipareigojimus. Eksporto tarpininkai ypač naudingi mažoms ir vidutinėms įmonėms (MVI), kurios susiduria su išteklių ir užsienio rinkos žinių trūkumu. Ir priešingai, MVI, kurios turi konkurencinius pranašumus savo rinkoje, gali būti nelinkę naudotis eksporto tarpininkais (Hessels ir Terjesen, 2010, p. 204-205).

Urbonas (2008) teigia, kad renkantis tarp tiesioginio ir netiesioginio metodų, reikia įvertinti išlaidas ir planuojamą gauti pelną, o prekybos tarpininkus rinktis tada, kai užmokestis jiems bus mažesnis negu išlaidos, kurios būtų patiriamos tiesiogiai realizuojant produktus (Urbonas, 2008, p. 14).

## 2.3. Eksporto reguliavimo priemonės

Eksportas įprastai yra įmonių pardavimo didinimo įrankis, ypač tokiose nedidelėse valstybėse kaip Baltijos šalys. Jose eksportas yra ir rinkos sprendimų, priimamų remiantis skirtingais veiksniais, rezultatas. Vienas iš šių veiksnių yra valstybės, jų grupių (pvz., ES ir tarptautinių organizacijų) įstaigų patvirtinami nutarimai, vertintini remiantis jų naudingumu politikos gavėjams ir visai valstybės ekonomikai (Vilpišauskas, 2004, p. 59).

Rinkos ekonomikos sąlygomis daugiausiai naudojamos priemonės, sudarančios sąlygas šaliai didinti pelną iš užsienio prekybos, reikalaujančios įmones priimti tokius sprendimus, kurie remtųsi šalies politikos tikslais. Esminis kiekvienos valstybės eksporto uždavinys skatinti eksportą, todėl užsienio prekybos valstybinio reguliavimo priemonės pasitelkiamos siekiant didinti eksporto kiekius. Eksporto valstybinio reguliavimo metodai skirstomi pagal pobūdį į tarifinius (muitų tarifo taikymas) ir netarifinius (visus kitus) (Bernatonytė, 2011, p. 312). Jie pateikiami 4 lentelėje.

**4 lentelė.** Eksporto reguliavimo priemonės (Bernatonytė, 2011, p. 312)

| Reguliavimo metodai |             | Prekybos politikos priemonės                       |
|---------------------|-------------|--|
| Tarifiniai          |             | Muitų mokesčiai<br>Tarifinės kvotos                |
| Netarifiniai        | Kiekybiniai | Kvotos<br>Licencijos<br>Savanoriškieji apribojimai |
|                     | Paslėptieji | Reikalavimai naudoti vietinius komponentus         |
|                     | Finansiniai | Subsidijos<br>Kreditavimas<br>Draudimas            |

O nepriklausoma eksporto valdymo ir konsultavimo agentūra (2014-2015) prie netarifinių prekybos reguliavimo priemonių priskiria ir embargą, t. y. prekybos ar kitų tarptautinių santykių laikiną nutraukimą (Nepriklausoma eksporto valdymo ir konsultavimo agentūra [EULIMEX], 2014-2015).

Embargas įprastai naudojamas dėl šių priežasčių:

- politinių, kai embargas yra nukreipiamas prieš valstybes, kurios nedemokratiniais metodais stengiasi kitoms valstybėms priskirti savo vystymo kelią, braunasi į jų reikalus, sąlygoja karinius nesutarimus, atlieka teroristines atakas;
- sveikatos apsaugos, dėl kurios šalių vyriausybės gali neįleisti į valstybę įvežti įvairių vaistų, augalų, daržovių, vaisių, gyvūnų, chemikalų ir kt.;
- moralinių, t. y. dėl kultūrinių ir nacionalinių papročių, religinių dogmų neleidžiama įvežti alkoholinių gėrimų, pornografinės literatūros ir kt. (Snieška ir kt., 2011, p. 577).

Viena iš eksporto tarifinių prekybos reguliavimo priemonių yra muitas. Eksporto muitas naudojamas eksportuojamiems produktams, paprastai – išvežamoms žaliavoms. Jų eksportavimas iš valstybės apmokestinamas, norint, kad šalies gyventojai turėtų įperkamų žaliavų. Pvz., kai Lietuva susigražino nepriklausomybę, joje dėl aukštos infliacijos buvo itin didelės kainos ir maži darbo užmokesčiai, o tarp Lietuvos ir užsienio produktų kainos skyrėsi dešimt kartų. Valstybė norėdama sumažinti kainas ir apsaugoti kompanijas, kurios infliacinėmis kainomis realizuodavo savo gaminius užsienio rinkose, kad įmonės neprarastų apyvartinių lėšų, taikė eksporto muitus. Vėlesniais laikotarpiais eksporto muitai buvo naudojami norint vietiniams žmonėms sumažinti medžiagų kainas. Dar eksporto muitas naudojamas, kai valstybė siekia palaikyti savus gamintojus, jiems skirdama išmokas išvežant savo gaminius. ES skiria dideles išmokas žemės ūkio gaminiams, kuri yra parduodama užsienio rinkose (*Muito reikšmė ir kaip jį skaičiuoti*, 2015).

Radžiukynas ir kt. (2011) teigia, kad eksporto muitus įprastai taiko eksportuojančios šalys apmokestindamos gamtinius išteklius (žaliavos, kuras, energija), norint sumažinti jų eksportą. Eksporto muitai padidina šalies biudžeto pajamas neplečiant eksporto, leidžia pakelti eksportuojamų gaminių kainą apribojant kitų valstybių vartotojus, bet produktų pozicija globalioje rinkoje turėtų būti labai stipri (Radžiukynas ir kt., 2011, p. 110).

Bernatonytė (2011) dar išskiria du eksporto muitų ėmimo atvejus normaliomis sąlygomis, jie yra naudojami turint monopolinę bet kurių gamtos išteklių gavybą ir siekiant pagerinti ar standartizuoti tam tikrų eksportuojamų produktų gamybą. O esant ekstremalioms sąlygoms eksporto muitai renkami karo metu, siekiant išlaikyti pačiai valstybei reikalingų išteklių išvežimą, ir vyraujant infliacijai baiminamasi, kad valstybės, turinčios patvarią valiutą, pasinaudos valstybės žemomis kainomis ir pirks tiek produktų, kad atsirastų stoka ir pradings visi sąlygoti rezultatai: produktų kainų pakilimas, socialinis ir politinis sąmyšis (Bernatonytė, 2011, p. 335).

ES užsienio prekyboje yra naudojamos šios muitų rūšys:

- bendrieji muitai, naudojami norint reguliuoti užsienio prekybą ir sukaupti pajamų į šalies biudžetą;
- specialieji muitai, taikomi atsakant į kitų šalių ar jų grupių diskriminacines veiklas;
- prekybos apsaugos muitams priskiriami antidempingo muitai, kurie naudojami, kai į muitų teritoriją importuojami produktai, kurių eksporto kainos mažesnės už analogiškų produktų kainas, mokamas įprastomis verslo sąlygomis eksportuojančioje šalyje, ir todėl sukuriama nuostoliai importuojančios valstybės vietiniams gamintojams; kompensaciniai muitai naudojami, kai yra importuojami produktai, kuriems gaminti ar eksportuoti buvo suteikta užsienio šalies subsidija, jeigu jas įvežant buvo suteikta žala vietos pramonininkų interesams; protekciniai muitai taikytini, kai dėl įvežamų produktų vietos gamintojai susiduria su triuškinančia užsienio konkurencija (Radžiukynas ir kt., 2011, p. 110-111).

Esminės eksporto muitų funkcijos yra fiskalinė ir sulyginimo. Fiskalinė funkcija pasireiškia tada, kai į valstybės biudžetą patenka pinigai sumokėti už produktų eksportavimą ir panaudojami įvykdyti valstybės finansines operacijas. Sulyginimo funkcija suteikia galimybę tam tikriems produktams subalansuoti reguliuojamų vidaus ir užsienio kainų skirtumą. O eksporto maito tarifas įprastai apskaičiuojamas kaip procentas nuo produkto vertės ar kainos (Bernatonytė, 2011, p. 337).

Pasak Snieškos ir kt. (2011), maitus norima pateisinti tuo, kad jie reikalingi valstybės gynybai, taip pat, kad garantuotų vidaus gamybos konkurencingumą, gyventojų užimtumą, naujai besikuriančių šakų vystymąsi, valstybės pajamų ir socialinių klausimų sprendimus, apsaugojimą nuo pigesnės užsienio darbo jėgos, ribojimą įsigyti prabangos daiktų ir t.t. (Snieška ir kt., 2011, p. 581).

Mažoje šalyje visame pasaulyje esanti kaina ir paklausa nesikeičia, be to, mažos valstybės prekybos aplinkybės išlieka nepakitusios ir jei valstybė įdiegia eksporto maitus, joje vėl išauga vartojimas (nes sumažėja kaina), sumažėja gamybos kiekis (nes kompanijoms tai tampa nepelninga), eksporto kiekis taip pat tampa menkesnis. O valstybė praradimus iš gamybos sumažėjimo kompensuoja pajamomis, surinktomis iš eksporto maitų. Taigi, eksporto maitas pakelia eksportuojamo produkto kainą, bet sumažina eksporto apimtį (Bernatonytė, 2011, p. 337).

Be eksporto maitų naudojamos ir tarifinės kvotos. LR nutarime dėl prekių importo ir eksporto tarifinių kvotų administravimo (2002) tarifinė kvota apibrėžiama kaip „atsakingos ministerijos arba kitos valstybės institucijos ūkio subjektui išduotas leidimas per nustatytą laikotarpį importuoti į Lietuvos Respublikos maitų teritoriją tam tikrą ne Lietuvos kilmės prekių kiekį arba eksportuoti iš Lietuvos Respublikos maitų teritorijos tam tikrą Lietuvos kilmės prekių kiekį su sumažinta arba nuline bendrojo maito norma“ (*Nutarimas dėl prekių importo ir eksporto tarifinių kvotų administravimo*, 2002). Bernatonytė (2011) tarifinę kvotą apibrėžia kaip kintamųjų importo maitų atmainą (Bernatonytė, 2011, p. 362).

Anot Bernatonytės (2011), maitams yra neatsiejamas prieštaravimas, kuris parodomas vietinių gamintojų ir vartotojų interesų nesutapimu. Gamintojams paranku maito taikymas, kuris apsaugotų nuo užsienio konkurencijos, o kai gamintojas tampa vartotoju, jam neparanku importo maitai, nes tada jie negali nusipirkti įvežamų pigesnių produktų. Tokiu atveju, šis nesuderinamumas sprendžiamas naudojant tarifines kvotas (Bernatonytė, 2011, p. 362).

Vis labiau liberalizuojant tarptautinę prekybą, mažiau naudojami tarifiniai reguliavimo metodai, bet daugiau taikomi netarifiniai prekybos politikos metodai, kurie yra kliūtys prekybai ir teikiantys grėsmę prekybos liberalizavimui. Netarifinės prekybos kliūtys yra produktų išvežimą ir įvežimą stabdančios ir kontroliuojančios priemonės arba naudojami specialieji reikalavimai, pateisinti visuomenės moralės, saugumo, žmonių ir gyvūnijų sveikumo bei gyvybingumo apsaugojimu, supančios aplinkos, valstybinių menų, praeities ir pirmykštės kultūros vertybių apsaugojimu bei kitais pareiškimais. Radžiukynas ir kt. (2011) teigia, kad „sąvoka „draudimas“ reiškia teisės aktais nustatytus

absoliučius draudimus importuoti, eksportuoti arba gabenti tranzitu tam tikras prekes. Sąvoka „apribojimai“ reiškia teisės aktais nustatytus reikalavimus pateikti ir sankcionuoti prašymą arba kitą nei muitinės tikslams skirtą dokumentą kaip išankstinę tam tikrų prekių importo, eksporto ar tranzito sąlygą“ (Radžiukynas ir kt., 2011, p. 238).

Netarifinius apribojimus sudaro kiekybiniai apribojimai t. y. administraciniai netarifinio valstybės reguliavimo būdai, nusakantys leidžiamų importuoti ir eksportuoti produktų apimtį ir nomenklatūrą. Kiekybiniai draudimai yra eksporto kvotos, licencijos, savanoriški eksporto apribojimai (Bernatonytė, 2011, p. 382).

Snieška ir kt. (2011) teigia, kad „eksporto kvota – vyriausybės nustatyta didžiausioji leidžiamoji produkcijos eksporto apimtis“ (p. 584). Eksporto kvotomis siekiama aprūpinti vartotojus pakankamomis mažų kainų produktų atsargomis, nuogaustaujant, kad baigsis šalies gamtiniai išteklių, ir pakelti išvežamų produktų kainas, kad jų būtų eksportuojama kuo mažiau (Snieška ir kt., 2011, p. 584).

Eksporto kvotos taikomos retai, susitarimo forma, esant aukštam tam tikrų prekių deficitui valstybėje arba norint įvykdyti politinius tikslus (diskriminuojant). Jos skiriamos, suderinus su tarptautiniais susitarimais, nurodančiais kiekvienos valstybės eksporto dalį tiksliai gaminiui ar valstybės vyriausybės siekį sustabdyti deficitinių vidaus rinkos produktų eksportą (Bernatonytė, 2011, p. 383).

Su kvotomis yra glaudžiai susijęs ir licencijavimas, t. y. išorinės ekonominės veiklos valstybinis reguliavimas leidimu, teikiamu vyriausybės įstaigų produkto eksportui arba importui, reglamentuotiems kiekiams ir paskirtam laikotarpiui. Licencijavimą taiko ir išsivysčiusios, ir besivystančios valstybės norėdamos: reguliuoti užsienio prekybą, kai nėra muitų arba kitu atveju, kai jie operatyviai neapsaugo vidaus rinkos; palengvinti prekybos ir mokėjimų balanso išlyginimo procesą, ypač, kai norima sumažinti užsienio prekybos deficito didėjimą; tiksliai išnaudoti užsienio valiutą, perkant reikiamus gaminius; išsaugoti reikiamą gamybos santykį tarp vietinių ir užsienio išteklių, kad valstybės gamintojai neturėtų nuostolių (Bernatonytė, 2011, p. 387-388).

Įmanomos licencijų rūšys yra vienkartinė ir bendroji licencijos. „Vienkartinė licencija – tai vienkartinis leidimas vienam prekybiniam sandoriui licencijoje nurodytai prekei“ (p. 155). Joje pateikiamas gavėjas, produkto kiekis ir laikas, iki kurio tinkama vartoti prekė. Šie rodikliai suteikia galimybę griežtai reguliuoti eksporto bei importo kiekius. Vienkartinės licencijas daugiausiai taiko besivystančios valstybės. Licencijas išduoda tik tuo atveju, jei pirkėjas ir tiekėjas sugeba įvykdyti atitinkamus įsipareigojimus, t. y. užsienio tiekėjas turi nusipirkti produktų importuotojo šalyje, importuojanti kompanija turi importuoti į užsienį dalį savo gaminių, o savo rinkoje privalo būti įvežamas produktas, analogiškas importuojamam. Tuo tarpu bendroji licencija nustato, kad bet kuris produktus įvežantis ar išvežantis gamintojas gali laisvai prekiauti numatytais produktais, kuriems

nenustatomi kiekybiniai arba kitokie draudimai, su licencijoje pateikiamomis ar visomis valstybėmis, bet tik per tam skirtą laiką (iki 1 metų). Šias licencijas naudoja pramoninės valstybės, kuriose didelis išvežamų produktų kiekis yra licencijuojamas (Dubauskas, 2013, p. 155).

Bernatonytė (2011) dar išskiria globalinę licenciją, kuri suteikia teisę įvežti ar išvežti gaminius į bet kurią pasaulio valstybę neribojant kainos ir kiekio bei nenumatant laikotarpio, ir automatišką licenciją, kuri išduodama iš karto po eksportuotojo ar importuotojo paraiškos gavimo, kurio neleidžiama nutraukti jokiai vyriausybės organizacijai (Bernatonytė, 2011, p. 388).

Savanoriški eksporto susitarimai – „tai kiekybiniai eksporto apribojimai, paremti vieno iš partnerių įsipareigojimu apriboti prekybą“ (EULIMEX, 2014-2015). Valstybės sutaria konkrečius gaminių, tarpusavio prekybos, kiekius, kurie jas tenkins. Abi valstybės specialiomis sutartimis prižada įgyvendinti šiuos įsipareigojimus ir kontroliuoti, kad verslininkai ir įmonės jų paisytų. Tai dar įvardijama kaip tam tikros eksporto kvotos į kitą valstybę. Taikant šiuos eksporto susitarimus mažinami eksporto kiekiai, kiekvienų metų eksporto didėjimo tempai bei pakeliamos išvežamų produktų kainos. Dėl šių priemonių taikymo gamintojai gauna naudos, o vartotojai patiria nuostolius. Mažos eksportuojančios valstybės naudodamos savanoriškus eksporto apribojimus iš prekybos gauna pelną palyginus su importo kvota ir laisvąja prekyba (Bernatonytė, 2011, p. 390, 393).

„Europos Bendrijos (EB) sutartis draudžia kiekybinius importo ir eksporto apribojimus (kvotas) ir jiems lygiavėčio poveikio priemones prekyboje tarp valstybių narių.“ (Masandukaitė ir kt. (sud.), 2008, p. 15). Pavyzdžiui, su kai kuriomis išimtimis, ES valstybės narės neturi norėti, kad jų teritorijoje būtų leista prekiauti tik numatytu metodu pagamintais produktais. Bet importo bei eksporto ribojimų draudimas nesąlygoja to, kad eksportuotojas neturės ryšių su muitininkais, o eksporto tvarka ir pats eksportavimo procesas, dėka EB susitarimo, tapo žymiai lengvesnis (Masandukaitė ir kt. (sud.), 2008, p. 15).

Paslėptieji netarifiniai apribojimai – sukeliama valstybės vyriausybės ar netgi vietinės valdžios organizacijų (EULIMEX, 2014-2015). Anot Bernatonytės (2011), jie sumažina vartotojų pasirinkimo laisvę, konkurenciją tarp tiekėjų. Bet paslėptieji netarifiniai apribojimai turi ir privalumų, kurie padeda:

- valstybių vyriausybėms sumažinti užsienio prekybos balanso deficitą ir sugretinti prekybos ir mokėjimų balansą su kitomis valstybėmis;
- protingiau naudotis užsienio valiuta, kai jos trūksta ir yra perkami reikšmingi valstybei gaminiai;
- sutelkti valiutines atsargas užsienio skolų padengimui (Bernatonytė, 2011, p. 394).

Eksportą reguliuojantys paslėptieji netarifiniai apribojimai yra reikalavimai naudoti vietines sudedamąsias dalis – tai paslėptas valstybės prekybos politikos metodas, įstatymiškai nustatantis gaminių sudedamąsias dalis, kurios turi būti pagamintos vietinių gamintojų, jeigu toks gaminy-

ruošiamas parduoti užsienio šalyje. Įprastai reikalavimai naudoti vietinius komponentus yra taikomi besivystančiose šalyse, kaip kraštutinė priemonė mėginant išspręsti ekonomines ir socialines problemas. Šis apribojimas ragina, kad numatyta dalis produkto sudedamųjų medžiagų turėtų būti pagaminta valstybėje, kuri įsiveža prekes iš kitos šalies. Tai gali būti pateikiama natūriniais ar vertiniais dydžio matais. O išsivysčiusių valstybių vyriausybės taiko nurodymus naudoti vietines sudedamąsias dalis, siekdamos neprisiimti į gamybą mažai apmokamos darbo jėgos iš žemesnio ekonominio lygio valstybių ir išsaugoti aukštą dirbančiųjų lygį. Valdžiai paskyrus reikalavimus naudoti vietinėmis sudedamosiomis dalimis produktai tampa brangesni (nes padidėja produkcijos gamybos sąnaudos) ir sumažėja gaminių kiekis. Dažnai eksportuotojai išnaudodami šį reikalavimą kenksmingas gamybas perkelia į besivystančias šalis (Bernatonytė, 2011, p. 398).

Finansiniai netarifiniai apribojimai yra naudojami siekiant apsaugoti vidaus rinką nuo nepageidaujamų importuojamų produktų. Jie skirstomi į subsidijas eksportui, kreditavimą (EULIMEX, 2014-2015).

Valstybės vykdo ir tokią prekybos politiką, kuria teikia paramą eksportui norėdamos jį padidinti. Eksportas dažniausiai yra remiamas eksporto subsidijomis. Eksporto subsidijos – tai vyriausybės piniginiai išmokėjimai eksportuotojams, kurie savo gaminius išveža į užsienio rinkas. Eksporto subsidijos skirstomos į tiesiogines ir netiesiogines (Snieška ir kt., 2011, p. 586).

Netiesioginės eksporto subsidijos yra tada, kai vyriausybė paremia eksportuotojus, jiems suorganizuodama parodas ir mugės kitose valstybėse, reklamuodama produktus, suteikdama informaciją apie verslo rinkos padėtį ir aplinką, taip pagelbėdama įmonėms užmezgant verslo kontaktus. Tuo tarpu tiesioginės eksporto subsidijos yra tada, kai tiesiogiai skiriamos piniginės išmokėjimų sumos, kurios būna dviejų tipų: specifinės, kai galutinai nustatoma fiksuota pinigų suma už išvežamo produkto vienetą, ir vertybinės, kai nuo eksportuojamo produkto vertės nustatomas fiksuotas procentas (Snieška ir kt., 2011, p. 586).

Subsidijų paskirtis yra gana plati: jos naudojamos norint išlaikyti mažas kainas, siekiant padidinti gyventojų pajamas ir apsaugoti užimtumą. Jos taip pat svarbios viešąsias paslaugas siūlančioms įmonėms (pvz., transporto, nes šios paslaugos kartais būna nepelningos) bei yra skiriamos verslo ir kai kurių regionų vystymui. Yra teigiama, kad subsidijos gali suteikti pagrindą neteisėtai prekybai, t. y. iškreipia santykinį pranašumą ir tokiu būdu neleidžia efektyviai naudoti pasaulio išteklių, ko pasėkoje atsiranda ir sustiprėja monopolijos (Miškinis, 2008, p. 86-87).

Subsidijos leidžia lengviau eksportuoti į užsienio valstybes, todėl importuojančios šalys reiškia nepasitenkinimą. Valstybės, teikiančios subsidijas eksportui, tuo pačiu subsidijuoja ir importą. Pirma dėl to, kad padidėjusios eksporto pajamos leidžia daugiau importuoti, o antra, išaugęs eksportas padidina eksportuojamosios valstybės valiutos kursą ir sumažina importuojamų produktų kainas vidaus rinkoje. Anot, pasaulio prekybos organizacijos (PPO) eksporto subsidijavimas yra šiek tiek

nesąžininga konkurencija ir duoda leidimą imtis atsakomųjų priemonių (kompensacinių muitų) (Dubauskas, 2013, p. 156).

Jeigu viena šalis taiko eksporto subsidijas, o kita įveda kompensacinius muitus, prekybos kiekiai lieka nepakitę, bet valstybės, taikančios eksporto subsidijas, mokesčių mokėtojai, patys to net nenutuokdami, dalį savo uždarbio atiduoda įvedusiai kompensacinius muitus valstybei (Bernatonytė, 2011, p. 407).

Taigi, dėka eksporto subsidijų eksportuojančios valstybės vartotojai įgauna šiuos nuostolius:

- iš vartotojų sumokėtų mokesčių finansuojamos subsidijos;
- padidėja eksporto bei vidaus rinkos kaina išvežamiems gaminiams.

Daugiausiai eksporto subsidijos yra naudojamos žemės ūkiui. Naudojamos eksporto subsidijos yra: eksporto paskolos, draudimas ar garantijos (Dubauskas, 2013, p. 156-157).

„Eksporto kreditavimas – finansinis netarifinis tarptautinės prekybos politikos metodas, numatantis vyriausybės finansinį skatinimą, norint vystyti nacionalinių firmų eksportą“ (Bernatonytė, 2011, p. 409).

Nepriklausoma eksporto valdymo ir konsultavimo agentūra (2014-2015) įvardija tokias eksporto kreditų rūšis:

- subsidiniai kreditai - teikiami nacionaliniams eksportuotojams tokia palūkanų norma, kuri yra mažesnė negu rinkos;
- prekybos kreditų draudimas - skiriamos valstybės garantijos, kurios dalinai prisiima riziką;
- importo kreditai - skiriami importuojančioms kompanijoms, su sąlyga, kad gaminiai bus perkami iš valstybinių eksportuotojų;
- eksporto kreditai - kreditai eksportuojančioms firmoms, su nurodymu, kad produktai bus parduodami valstybiniais (nacionaliniams) importuotojams (EULIMEX, 2014-2015).

Taip pat eksporto kreditai yra suskirstomi pagal skiriamo laiko trukmę į trumpalaikius – iki 1 metų (naudojami vartojimo produktų ir medžiagų eksporto kreditui), vidutinius – nuo 1 iki 5 metų (skiriami mašinų ir įrengimų eksportui kredituoti) ir ilgalaikius – ilgesniam nei 5 metų laikotarpiui (skiriami investicinių produktų ir projektų eksportui kredituoti) (Bernatonytė, 2011, p. 409).

Jakutis ir kt. (2012) teigia, kad „eksporto didinimas spartina visuminio nacionalinio produkto prieaugį, todėl stengiamasi jį visokeriopai remti ekonominėmis priemonėmis. Prie jų priklauso: valstybės priemokos gamintojams už eksporto prekes; prekių pardavimas užsienyje mažesnėmis kainomis negu vidaus rinkoje“ (Jakutis ir kt., 2012, p. 256).

Netarifinių prekybos reguliavimo priemonių naudojimo reikalavimus, susietus su tam tikrų gaminių, pvz., maisto prekių, narkotinių ir psichotropinių medžiagų ir jų pradininkų, cheminių medžiagų dvejopos panaudojimo srities produktų, kultūros vertybių ir kt. pasiūla rinkai (išleidimo į apyvartą), eksportui, o kai kuriais įvykiais ir tranzitu, nurodo tarptautiniai sandoriai, ES bei



nacionaliniai teisės aktai. Žmonijos ir gyvūnijos gyvybių apsaugai, aplinkos saugojimui netarifinių prekybos reguliavimo priemonių nurodymai, jų naudojimo ypatybės ir taisyklės nustatytos PPO sutartyse (Radžiukynas ir kt., 2011, p. 241).

ES eksportas yra neribojamas muitais, kvotomis ir kitomis techninėmis ar ekonominėmis reguliavimo priemonėmis. Bet laisvo prekių judėjimo principas neužblokuoja kelių turėti ir įvesti naujus kiekybinius apribojimus pasitelkiant politikos, visuomenės moralės ar saugumo garantavimo tikslus. Kai kurių gaminių judėjimą iš trečiųjų šalių reglamentuoja specialios direktyvos, jų vykdymas yra atskirų eksportuotojų ar jų grupių atsakomybė. Europos Sąjunga nustato visoms ES valstybėms narėms bendras Europos Komisijos pranešimo apie sukuriamus apribojimus, procesus ir taisykles (Jakutis ir kt., 2007, p. 273).

Kuokštis (2014) teigia, kad „narystė ES taip pat leido išvengti protekcionizmo priemonių, kurios būtų dar labiau apsunkinusios ekonominę situaciją dėl mažėjančio eksporto nuosmukio laikotarpiu ir (ar) neleidusios taip sparčiai atsigauti eksportui po krizės“ (Kuokštis, 2014, p. 109).

Kai nėra prekybos barjerų, tos pačios įmonės gali naudotis masto ekonomijos pranašumais, sutelkdamos veiklą nacionaliniu lygiu ir aptarnaudamos tolimesnes (platesnes) regionines rinkas. Bandant suteikti palankias sąlygas eksportuoti produktus, didelę vertę turi eksporto muitinės formalumai. Jie turi būti lengvi ir skubiai vykdomi, bet ir garantuojantys, kad iš Bendrijos muitų valdos faktiškai būtų transportuoti tie produktai, kuriems įforminta atitinkama eksporto deklaracija (Radžiukynas ir kt., 2011, p. 296).

Daugumoje sektorių valstybės daug mažiau moka pagaminti produkciją savarankiškai. Vis daugiau prekių pardavimams svarbūs tampa vyraujantys įvairūs vertės sluoksniai: nuo mokslinių bandymų, technologinio vystymo ir dizaino iki komponentų generavimo, surinkimo ir logistikos. Vis dar problema yra Europos, kaip gamybinės vietos, sudarymas, tačiau jai turėtų būti ieškoma sprendimų būdų išmintingai: privaloma šnekėti apie vertės kūrimą. Kompanijų konkurencingumas ir mokėjimas realizuoti produktus pasaulinėse rinkose tokiomis sąlygomis dėl didesnių importo kaštų mažėja. Tai svarus motyvas, dėl kurio valstybės turėtų nenaudoti protekcionistinių priemonių, ir tuo atveju, jei įprastai tokiomis ekonominėmis sąlygomis, kokios susidėstė ne per seniausiu metu, tokios kryptys vėl ištinka. Turime ir toliau prižiūrėti, kad jos nebūtų taikomos – ne tik užsienyje, bet ir savose valstybėse (Europos Komisija [EK], 2013, p. 3).

Pritardama nutarimui dėl vienu ar kitu prekybos politikos priemonių naudojimo, valstybės vyriausybė apskritai įvertina visapusišką jų įtaką valstybės tarptautinės prekybos politikos pobūdžiui ir įmanomus jos prekybos partnerių atsakomuosius veiksmus (Bernatonytė, 2011, p. 313).

Prekybos kliūčių mažinimas yra vienas iš svarbesnių priklausymo (narystės) ES įtakos kanalų. Prekybos kliūčių mažinimas suteikia galimybę pasiekti naudą ir iš paskirstomojo būdo ir iš kaupimo bei rinkimo būdų. Išteklių paskirstymo veiksmingumą didina prekyba ir suteikia progą pasinaudoti

lyginamaisiais pranašumais (Davido Ricardo tradicija, akcentuojanti statinį poveikį). Dar didesnę indėlį prekyba suteikia, kai pasiekama masto ekonomija, išnaudojami visi darbo paskirstymo suteikiami privalumai, be to, leidžia įgyti greitesnę technologijų perteikimą (Adamo Smitho tradicija, akcentuojanti dinaminį poveikį). Ir galutinai intensyvesnė prekyba paskatina konkurencijos didėjimą, o tai vartotojams suteikia naudos, sumažina monopolijų galingumą ir motyvuoja firmas didinti efektyvumą. Ekonomikos teorija ir empiriniai tyrimai suteikia galimybę tvirtinti, kad ekonomikos augimas stipriai susietas su ekonomikos atvirumu (Kuokštis, 2014, p. 103).

## **2.4. Eksporto plėtros poveikio šalies ekonomikai rodikliai**

Anot Europos Komisijos (2013), prekyba kaip niekuomet reikalinga ES ekonomikai. To pavyzdys yra neseniai patirtas ekonomikos sunkmetis, kurio metu prekyba buvo svarus būdas suteikiantis taip reikiamą ekonomikos augimą ir sukuriantis darbo vietų nepasitelkiant viešųjų finansų. Tai kaip siūlas, kuris Europą sujungia su vėliausiais pasaulio ekonomikos augimo centrais, ir vienintelis didesnio našumo šaltinis. ES daug labiau, nei kartais yra imituojama, išnaudoja globalizacijos teikiamus privalumus ir turi priimtinių progų pasinaudoti aktyvesne tarptautine prekyba (EK, 2013, p. 1).

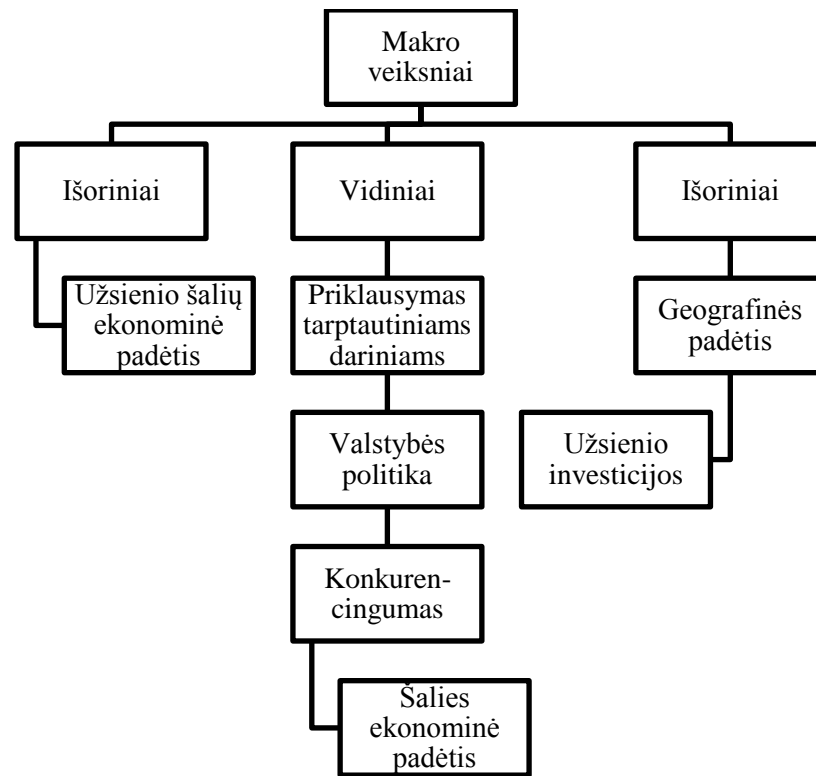
Reziumuojant visus eksporto duodamus privalumus, Pupeikienė (2005) išskiria eksporto naudą makro lygmenyje:

- šalies eksporto kiekio didėjimas teigiamai veikia BVP augimą, mokėjimų ir prekybos balansą;
- sąlygoja vietinės valiutos vertę, fiskalinę (iždo) ir monetarinę politikas, darbuotojų užimtumą;
- suteikia galimybę gauti pajamų užsienio valiuta, kuria apmokamas reikalingas importas ir gražinamos skolos;
- didėjant eksporto kiekiui auga ir bendras gamybos, pajamų ir vartojimo lygis, lygiagrečiai ir visos valstybės gerovė (Pupeikienė, 2005).

Burinskienė (2014) teigia, jog yra įvertinta eksporto ir importo veiklos teigiamas koreliacinis ryšys su ekonomikos augimu, o išaugusi prekybos svarba parodo ir tai, kad prekybos valstybės, kurios yra įsijungusios į didesnės apimties tarpusavio prekybą, turint galvoje jų makroekonominius rodiklius, vis labiau ekonomiškai integruojasi (Burinskienė, 2014, p. 105).

Visi eksportą veikiantys makro veiksniai aprėpia veiksnius esančius už kompanijos ribų, kurių nei viena kompanija vien tik savo jėgomis negali sąlygoti. Šie veiksniai labiausiai veikiami valstybės politinių jėgų bei užsienio šalių. Makro veiksniai yra išskiriami į išorinius ir į vidinius makro veiksnius, kurie pateikiami 2 paveiksle. Išoriniai makro veiksniai yra tie, kurių pati valstybė negali

tiesiogiai paveikti, t. y., geografinė padėtis, užsienio investicijos, užsienio valstybių ekonominė padėtis. Vidiniai makro veiksniai yra konkurencingumas, priklausymas tarptautinėms organizacijoms, šalies ekonominė padėtis ir valstybės vykdoma politika, kurie sąlygoja eksporto kitimo tendencijas. Juos galima apibūdinti kaip valstybės viduje funkcionuojančius veiksnius, sąlygojančius ir valdomus pačios šalies ir joje dirbančios eksporto kompanijos (Lukoševičiūtė, 2010, p. 21).



**2 pav.** Eksporto plėtros makro veiksniai (Lukoševičiūtė, 2010, p. 20)

Kiekvienas eksporto plėtros makro veiksnys turi makroekonominis rodiklius, kurių pokyčiams turi įtakos eksporto plėtra. Toliau aptarsime pagrindinius makro veiksmių makroekonominis rodiklius, t. y., BVP, TUI, nedarbo lygį, vid. darbo užmokestį, darbo našumą, infliaciją (vidutinį kainų lygį).

Pasak Europos Komisijos (2013), prekybos rėmimas yra vienas iš nedaugelio metodų skatinančių ekonomikos augimą nenaudojant stipriai suvaržytų viešųjų finansų. Pagrindinis ir svarbiausias ekonomikos augimo šaltinis – išorės paklausos įnašas į BVP, nes tiek viešieji, tiek privatieji vidaus paklausos faktoriai tebėra nepatvarūs (EK, 2013, p. 1).

Sprendžiant apie valstybės išsivystymo laipsnį ir jos ekonomiką labai reikšmingas ekonominis rodiklis yra BVP. Daugumoje informacijos šaltinių yra tvirtinama, kad BVP leidžia pamatyti valstybės galimybes ir yra vienas iš rodiklių, parodančių valstybės ekonominį vystymąsi (Lukoševičiūtė ir Martinkutė-Kaulienė, 2016, p. 212).

Snieška ir kt. (2011) teigia, kad „bendrasis vidaus produktas – tai bendrosios pajamos, sukurtos šalies teritorijoje, taip pat užsienio gamybos veiksnių gautos pajamos konkrečioje šalyje, minus šios šalies piliečių gautos pajamos užsienyje“ (Snieška ir kt., 2011, p. 61).

Pasak Burinskienės (2014), prekių ir paslaugų eksportas turi įtakos BVP dydžiui. Skirtingose valstybėse eksportas sudaro 50 ir daugiau procentų BVP, nepaisant to kyla svarstytinas klausimas, kokio stiprumo yra šis poveikis. Tiesioginis koreliacinis ryšys tarp tarptautinės prekybos kiekio ir BVP traktuojamas teigiama įtaka, garantuojančia ekonomikos stabilumą, jos didėjimo perspektyvas. Šis ryšys taip pat parodo kiekvienoje valstybėje veikiančių prekybos operacijų, išreikštų tarptautinės prekybos (produktais) kiekio pokyčiu, įtaką BVP dydžiui (Burinskienė, 2014, p. 107).

Nagrinėjant eksporto ir BVP santykį, vienas iš esminių išskylančių ekonomikos teorijos ir ekonominės politikos klausimų yra apie šių ekonominių rodiklių priežastingumo ryšius. Jeigu BVP didėja dėl eksporto augimo, t. y. jei eksportas BVP didėjimo šaltinis, tai gali būti naudinga ekonominę politiką nukreipti į eksporto apimčių didinimo inspiravimą. Bet gali būti, kad ekonomine politika siekiama skatinti vidaus paklausą, kuri leidžia padidinti gamybos apimtį, o pasitelkiant naujų technologijų įvaldymą ir kitų gamybinių reiškinų tobulinimą gamintojai įgauna didesnę konkurencingumą kitų atžvilgiu, todėl atitinkamai daugiau sugeba eksportuoti. Jei apžvelgti procesai pasireiškia drauge, tai tarp eksporto ir BVP susidaro grįžtamojo ryšio efektas, tai reiškia, kad priežastinis ryšys gali būti abipusis. Iš esmės nereikėtų atmesti ir galimybės, kad augantis eksportas nepadidina BVP. Tokia padėtis įmanoma, kai gamintojas negali atliekamų gamybinių pajėgumų patenkinti papildoma paklausa ir atitinkamai pagal patrauklumą nusprendžia, ar gaminius eksportuoti, ar prekiauti vidaus rinkoje (Rudzkis ir Kvedaras, 2003, p. 38-39).

Sekantis ekonominis rodiklis yra tiesioginės užsienio investicijos. Investicijos ir kapitalo augimas garantuoja ilgalaikį ekonomikos augimą. Kuo valstybės mažesnės ir turinčios mažiau kapitalų išteklių (tokios kaip Baltijos šalys), tuo joms labiau reikalingos didesnės investicijos, kurioms palanku, kuo mažesni kapitalo judėjimo apribojimai. Ypatingai naudingomis investicijomis laikomos TUI. Šios investicijos dažniausiai yra ilgalaikės, nes nėra linkę „pabėgti“ iš valstybės. Taip pat TUI ne tik suteikia galimybę didinti kapitalo bazę, bet ir motyvuoja technologinės pažangos vystymąsi, įvairius pažangos perėjimo iš kitų šalių efektus. Įrodymais pagrįstais tyrimais įvertinta, kad Vidurio ir Rytų Europos valstybėse TUI teigiamai veikė ekonomikos augimą (Kuokštis, 2014, p. 106).

TUI kaip vienas iš tarptautinių bendradarbiavimo elementų turinčių labai stiprią reikšmę globalizacijos eigoje. Investuojant inspiruojama tarptautinė prekyba, jos dėka prasideda ilgalaikis kontaktavimas tarp užsienio valstybės, kuri investuoja, ir investicijas gaunančios valstybės, ko pasėkoje vyksta ekonomikos plėtojimas. Per paskutiniuosius metus labai padidėjo tarptautinio kapitalo judėjimas, o naujų rinkų aprūpinimo lėšomis šaltiniu virto tiesioginės užsienio investicijos.

Vis augantys investicijų srautai daro įtaką valstybių ekonominiams rodikliams, politikai ir visuotiniam įvaizdžiui (Lukoševičiūtė ir Martinkutė-Kaulienė, 2016, p. 212).

Kuokštis (2014) teigia, kad „didesnis pasitikėjimas, stabilumas ir mažesnė rizikos premija leidžia pasiekti kelis dalykus: padidinti vietines investicijas (tiek į fizinį, tiek žmogiškąjį kapitalą), taip pat pritraukti užsienio investicijas, kurios ne tik atneša kapitalo įplaukų, bet ir gali paspartinti technologijų perdavimą, įvairius „persilieimo“ poveikius“ (Kuokštis, 2014, p. 114).

Tiek investicijas gaunanti valstybė, tiek jas teikianti (valstybė šeimininkė) gauna naudos iš tiesioginių užsienio investicijų. Valstybei, kuriai investuojama TUI, suteikiama nauda pasireiškia per eksportą ir paklausą, o valstybei šeimininkei veikiama per darbo užmokesčius ir produktyvumą. Taip apskritai nusakomas tiesioginių užsienio investicijų poveikis (Lukoševičiūtė ir Martinkutė-Kaulienė, 2016, p. 212).

Jundzilaitė ir Vijeikis (2011) teigia, kad dėl TUI pritraukimo padidinamas produktų konkurencingumas, esant sunkmečio sąlygoms, kai verslas yra pažeidžiamas, padedama jam išsilaikyti ir naujoms kompanijoms įeiti į rinką, duodama pagalba skatinanti eksportą (Jundzilaitė ir Vijeikis, 2011, p. 106).

Lukoševičiūtė ir Martinkutė-Kaulienė (2016) pabrėžia, kad tiesioginės užsienio investicijos skatina darbuotojų tobulėjimą. Perteikiami vadybiniai įgūdžiai ir technologijos formuoja žmogiškąjį kapitalą, nes nacionalinės įmonės suteikia mažiau lėšų bei pastangų gerinant darbuotojų gebėjimus ir žinias nei užsienio kompanijos. Kai kada darbuotojams net nėra būtinybės dalyvauti pačioje technologijų procedūroje. Žmogiškasis kapitalas yra tobulinamas neformalaus mokymo pagalba, t. y., darbininkai gauna praktikos, matydami tarptautinių bendrovių pritaikomas naujoves, inovacijas. Tuo tarpu didėjant darbo jėgos kompetencijai, kyla ir kompanijų produktyvumas. Be to, darbuotojų kvalifikacijos kėlimas veikia ir valstybės ekonomiką, nes darbuotojai turėdami daugiau kompetencijų lengviau susieško darbą ir įsilieja į regioninę darbo rinką. Ir tai sąlygoja valstybės nedarbo lygio mažėjimą. Remiantis tokia pozicija, tiesioginės užsienio investicijos lemia naujų darbo vietų įsteigimą (Lukoševičiūtė ir Martinkutė-Kaulienė, 2016, p. 213).

Anot Miškinio ir Lukaševičiūtės (2009), teigiamas TUI poveikis atsispindi eksporto, paslaugų ir infrastruktūros vystyme. Tarptautinės kompanijos per savo ūkinės veiklos tinklus išplatina gaminių pardavimą užsienio valstybėse, o tai padidina valstybės eksporto apimtį bei pagerina prekybos balansą. Visai valstybės ekonomikai teigiamą įtaką daro eksportas, paslaugų ir infrastruktūros vystymas. Užsienio investuotojai drauge su kapitalu atveda ir kontaktus su tarptautinėmis finansų organizacijomis. Literatūroje dar išskiriama netiesioginė TUI įtaka, pavyzdžiui naujų progresyvių valdymo būdų naudojimas ir pan. (Miškinis ir Lukaševičiūtė, 2009, p. 42-43).

Padidėjusios tiesioginės užsienio investicijos suteikia galimybę sparčiau įsijungti į pasaulinę prekybos erdvę. Tokiu būdu valstybė tampa atviresnė pasauliui ir dėl to įmanoma tikėtis spartesnio

ekonominio augimo. Išaugę TUI srantai padeda nacionalinėms kompanijoms įsilieti į globalią rinką imituojant užsienio investuotojo bendrovės technologijas ir žinias. Nacionalinių bendrovių virtimas tarptautinėmis prisideda prie jų eksporto apimtys augimo, net ir tuo atveju, kai realizuojami ne lokaliai kilmės, o tarptautiniai prekių ženklai. Įmonė naudojanti tarptautinį prekės ženklą gali naudotis ir tais pačiais prekybiniais kanalais, kuriuos yra išplėtojusi užsienio bendrovė (Lukoševičiūtė ir Martinkutė-Kaulienė, 2016, p. 213).

TUI teigiamai veikia ir valstybės ūkio struktūrą, ypatingai jeigu investuojama į mokslą orientuotas šakas. Kompanijos vertinamos tiek pagal darbo jėgos kompetencijas, tiek pagal naudojamas technologijas ir verslo kontaktus, todėl tos, kurios turi glaudžius tarptautinius santykius, gali greičiau perimti naujų technologijų panaudojimą, ir tokiu būdu sąlygoja mokslinį technologinį progresą valstybėje. O technologinė pažanga skatina kompanijų bei ūkio dalių restruktūrizavimą ir sąlygoja ekonomikos augimą. Valstybės šeimininkės ekonomika pasidaro stabilesnė, saugesnė, o tarp pasaulio šalių pagerėja reputacija (Miškinis ir Lukaševičiūtė, 2009, p. 43).

Lukoševičiūtė ir Martinkutė-Kaulienė (2016) teigia, kad tiesioginės užsienio investicijos yra reikšmingos eksporto plėtrai. TUI tik tada užtikrins naudą, jeigu priimančioji valstybė skatins eksportą, bet ne importą. Paprastai užsienio kompanijos yra labiau suinteresuotos importu negu vietinės. Tarptautinės kompanijos jau išauginusios rinkas užsienio valstybėse, yra įgiję verslo ryšių sistemą ir visuotinį mąstymą. Globalus mąstymas gali sąlygoti eksporto plėtojimą, o tai efektyviai veikia valstybės ekonomiką. Be to, rezultatyvios investicijos nulemia ir išaugusias mokesčių pinigines lėšas (Lukoševičiūtė ir Martinkutė-Kaulienė, 2016, p. 214).

Kapitalas paprastai investuojamas į užsienio šalis stengiantis išplatinti rinkas savo produkcijai parduoti tose valstybėse, kuriose yra tinkama ūkinei veiklai aplinka, atskaitinga rinka, prieiga prie finansinių resursų, nedidelės palūkanų normos. Internacionalinės kompanijos gali lengviau naudotis savo turimais pranašumais, kurių nėra įgiję nacionaliniai gamintojai, prieš konkurentus: gamybos masto, valdymo ir technologijų tyrimais, didele rinka, specializuotais gaminiais ir finansine įtaka. Įkuriant kompanijas valstybėse, turtingose reikalingomis medžiagomis, be to, TUI yra nebrangi priemonė apsirūpinti žaliavomis. „Rimtas motyvas ieškoti užsienio rinkų atsiranda ir dėl kainų skirtumo, nes tą pačią prekę užsienyje galima parduoti brangiau. Įmonėms gali būti naudinga perkelti dalį gamybos proceso į užsienį ir gauti daugiau pelno iš kainų skirtumo“ (Miškinis ir Lukaševičiūtė, 2009, p. 43).

Skatinant eksporto plėtrą yra teigiamai sąlygojami ir kiti šalies ekonominiai rodikliai, pvz., sumažėja nedarbas ir padidėja užimtumas. Damulienė teigia, kad nedarbas priklauso nuo BVP, vid. darbo užmokesčio ir eksporto. Didėjant BVP, augant eksportui ir vid. darbo užmokesčiui nedarbas mažėja arba atvirkščiai (Damulienė, 2012, p. 927, 933).

Nedarbas yra viena svarbiausių makroekonomikos problemų, nes gali sąlygoti didelius mikroekonominius ir makroekonominius praradimus (Snieška ir kt., 2011, p. 422).

Pasak Damulienės (2012), šaliai perėjusiai iš planinės ekonomikos į laisvąją rinką, kurioje laisvėja ekonominės bei darbo sąlygos, dėl kurių atsiranda naujos galimybės darbo rinkoje bei daug nepalankių faktorių. Vienas iš komplikuočių ir sunkiai nagrinėjamų makroekonominių uždavinių ir visuomenės iššūkių – nedarbas, tiesiogiai ir stipriai veikiantis tiek pavienius žmones, tiek ir visą valstybę. Nedarbas sumažina asmenines žmonių pajamas, skatina psichologinių ir socialinių problemų atsiradimą, silpnina valstybės ekonomiką, prastina šalies finansinę situaciją. Nemažai politikų nedarbo lygį apibūdina kaip vieną iš ekonomikos „sveikatos“ rodiklių (Damulienė, 2012, p. 927).

Didelis nedarbas iš makroekonominės pusės gali būti vertinamas dviem būdais: iš vienos pusės, augant nedarbui, sumažėja kompanijų patiriamos sąnaudos, nes mažėja darbo užmokesčio dydžiai, bet to, susilpnėja profesinių sąjungų poveikis, bet iš kitos pusės, augant nedarbui mažėja vidaus rinkos paklausa, o tai yra neigiamas faktorius bendrovėms, kurių ūkinė veikla nėra nukreipta į eksportą. Žiūrint iš eksportuotojų pozicijų, aukštas nedarbo lygis yra teigiamas komponentas, nes jam esant sumažėja kompanijos išlaidos ir esant tokioms pačioms sąlygoms padidėja pelno marža arba paklausa (Grigaitis, 2011, p. 12).

Prie nedarbo lygio mažėjimo prisideda ir emigracija. Nors greitai mažėjantis gyventojų skaičius turi neigiamos įtakos valstybės ekonominiam vystymuisi, tai tampa pavojumi valstybės demografinėi raidai, ekonomikos augimui ir kultūrinio originalumo išsaugojimui. Emigracija sąlygoja šias esmines neigiamas pasekmes valstybės darbo rinkai: pažangos potencialo mažėjimas dėl darbo jėgos mažėjimo (itin dėl jaunimo, perspektyviausios darbo jėgos grandies, netekimo), nepalankūs darbo jėgos kvalifikacinės struktūros pakitimai (kvalifikuotos darbo jėgos netekimas; „protų nutekėjimo“ problema), darbo jėgos stoka ekonominio augimo periodu (Jakutis ir kt., 2012, p. 229).

Bet visi gyventojai ir galintys dirbti asmenys yra reikšmingas aspektas eksportuotojams, nes šie faktoriai yra susieti su atlyginimais, kuriuos apmoka darbdavys. Vadovaujantis ekonomine teorija, didelė darbo jėga ir aukštas nedarbas sąlygoja sumažėjusį darbo užmokestį, nes tokiu atveju darbo paklausa yra mažesnė už darbo pasiūlą, ir priešingai. Esant tokioms pačioms sąlygoms, kuomet mažėja sąnaudos darbo užmokesčiui, tuomet žemėja ir gaminio savikaina. Dėl šių priežasčių darbo užmokestis ir nedarbo lygis tampa reikšmingais rodikliais eksportuotojams (Grigaitis, 2011, p. 12).

Grajauskas (2016) teigia, kad eksportui labai svarbu ir darbo našumas, kuris susijęs su vid. darbo užmokesčiu. Darbo našumo augimo atsilikimas nuo darbo užmokesčio augimo neigiamai veikia eksportą. Kai darbo užmokestis pradeda augti greičiau negu darbo našumas, pradeda „buksuoti“ eksportas. Tada kompanijos yra priverstos kelti produkcijos kainas, o žmonės dėl pakilusių kainų mažiau perka. Ir tai yra didžiulė problema valstybėms, kurių pagrindinis ekonomikos variklis yra eksportas, kai jos yra priklausomos nuo išvežamų į užsienį prekių (Verslo žinios, 2016).

Bendrojoje ES ekonominėje teritorijoje susidaro bendroji ES darbo rinka. Laisvas darbo jėgos judėjimas suteikė naujus pasirinkimus darbo jėgai ne tik išvengti nedarbo, bet ir gauti didesnę atlygį, pasiekti geresnį pragyvenimo lygmenį. Tačiau įprastas dėsningumas yra toks, kad darbo jėga paprastai krypsta, kur didesnė darbo pasiūla, o tai yra neigiamas aspektas darbo rinkai, valstybės ekonomikai. Turtingesnių valstybių darbo rinkos traukia mažiau išsivysčiusių šalių darbo jėgą geresnėmis darbo sąlygomis, aukštesniais darbo užmokesčiais (Jakutis ir kt., 2012, p. 229).

Neturinti pakankamos kvalifikacijos šalies darbo jėga, galinti siekti tik žemesnės kvalifikacijos reikalaujančių ir mažiau apmokamų darbo vietų iš valstybės emigruoja dėl nedarbo, o aukščiausios kvalifikacijos – dėl geresnių darbo sąlygų, savirealizacijos perspektyvų. Ir vienai, ir kitai kraštutinius atvejus vaizduojančioms grupėms svarbus darbo užmokestis, kuris tikslo valstybėje dažniausiai yra žymiai didesnis. Darbo jėgos emigracija turi ir keletą teigiamų padarinių, t. y., dėl emigracijos mažėja nedarbo lygis, darbo jėgos (ypatingai, kvalifikuotos) trūkumas gerina socialinį santykių palaikymą, pakeliamas darbo užmokesčio lygis, bet dėl to nukenčia valstybės, iš kurios išvyksta darbo jėga, ekonomika. Emigracija sukelia neigiamus struktūrinius pokyčius darbo rinkoje (netenkama jaunų, iniciatyvių darbingo amžiaus žmonių), sąlygoja silpstantį ekonominio augimo potencialą (mažta darbo jėgos skaičius, dėl kurio mažėja galimas bendrasis nacionalinis produktas (BNP)), skatina nepalankią demografinę raidą – gyventojų senėjimą. Dėl augančios išlaikomų asmenų dalies bendrame gyventojų skaičiuje didėja socialinės apsaugos sistemos sąnaudos ir tai skatina kelti mokesťines pajamas. Mokesčių didinimas neigiamai veikia ekonomiką, nes silpnėja stimulas dirbti, sumažėja vartojimas, valstybės (regiono) investicinis patrauklumas ir t. t. (Jakutis ir kt., 2012, p. 229).

Tuo tarpu prekyba veiksmingas būdas skatinantis ekonomikos augimą. Todėl prekybos politika yra pagrindinis ES sandorio dėl ekonomikos augimo elementas. Prekybos augimas taip pat labai reikšmingas, norint sukurti daugiau darbo vietų, pvz., nuo pardavimų kitose pasaulio valstybėse priklauso apie 30 mln. ES darbo vietų, o vidutiniškai ES remiama 15 tūkst. papildomų darbo vietų kiekvienu papildomu milijardu eurų eksporto (EK, 2013, p. 1-2).

Pasak Jakučio (2012), „tai dėsningi procesai, susiję ne tik su šalies darbo rinkos funkcionavimu, bet ir su ūkio organizavimo ypatumais“ (p. 229). Norint išsaugoti darbo jėgą, reikia vykdyti aktyvią užimtumo politiką, suteikiančią galimybę įsteigti kuo daugiau pageidautinų darbo vietų, pritraukti kuo daugiau investicijų, gerinti verslo sąlygas, sudaryti ekonominių priemonių kompleksą, gerinantį valstybės investicinį patrauklumą ir kuriantį tinkamesnes sąlygas ir vietas, ir užsienio ūkinei veiklai. Priešingu atveju būsime nepatrauklus regionas (Jakutis ir kt., 2012, p. 229).

Sekantis makroekonominis rodiklis infliacija. „Infliacija – pinigų nuvertėjimas, kuris reiškiasi prekių ir paslaugų kainų kilimu“ (Snieska ir kt., 2012, p. 460).

Pagal Blachard (2006), eksportui turi įtakos du faktoriai, iš kurių vienas yra realus valiutos kursas. Turint galvoje tai, kad nacionalinė valiuta susieta su kita valiuta, infliacijos sukontroliavimas



darosi labai reikšmingas, nes jis sąlygoja realų valstybės valiutos kursą. Didėjant infliacijai, didėja ir produktų bei paslaugų kainos, o dėl susiejimo su kita valiuta infliacijos iššauktas skirtumas nėra amortizuojamas nacionalinės valiutos pigimu. Todėl vietiniai produktai ir paslaugos brangsta užsienio valstybių atžvilgiu ir sumažėja jų paklausa. Dėl šio argumento žemos infliacijos išlaikymas yra reikšmingas ne tik siekiant išlaikyti pastovų kainų lygį, bet ir dėl eksportavimo į užsienio rinkas (cit. iš Grigaitis, 2011, p. 12).

Infliacijos socialiniai ir ekonominiai rezultatai priklauso nuo jos tempo ir nuo tai, ar ji prognozuota (numatyta), ar netikėta (Snieska ir kt., 2012, p. 483).

Netikėta infliacija sukelia nuostolius, kurie nėra taip lengvai pastebimi, kaip nuostoliai sukelti nedarbo. Todėl galime nustebti, nes juk kiekvienas žino, kad infliacija blogai. Nepaisant to, kiekvieną sutartį suformuoja gamintojas (pardavėjas) ir vartotojas (pirkėjas), jeigu padidėja kaina, tai vartotojas pralaimi, o gamintojas laimi. Nagrinėjant infliaciją reikia papildomų kintamųjų. Tad, nedarbas yra akivaizdus praradimas, dėl mažiau pagaminamų produktų ir paslaugų. Bet esant infliacijai pastebime tokių, kurie laimi ir tokių, kurie pralaimi (Jakutis ir kt., 2012, p. 231).

Jakeliūnas (2011) teigia, kad nemažėjant infliacijai ir išliekant tam pačiam fiksuotam valiutos kursui, šalies eksporto konkurencingumas mažėja ir toliau pastoviai mažės atsižvelgiant į ES valstybes, kuriose euras yra įvestas ir kurios turi mažesnę infliaciją (euro zona) (Jakeliūnas, 2011, p. 170). Tai buvo būdinga prieš įvedant eurą.

Tarp ekonomistų įsigalėjusi nuomonė, kad infliacija yra visos ekonomikos funkcionavimo išraiška ir daugumos faktorių įtakos rezultatas (Snieska ir kt., 2012, p. 466).

Eksporto plėtros poveikis aptartiems makroekonominiais rodikliams įvertinamas tyrimo dalyje.

### **3. EKSPORTO PLĖTROS POVEIKIO ŠALIES MAKROEKONOMINIAMS RODIKLIAMS TYRIMO METODOLOGIJA**

Atlikus literatūros analizę nustatyta, kad eksporto plėtros poveikis valstybės ekonomikai yra seniai svarstoma tema daugelyje šalių, kuri domina akademikus, ekspertus, politikus. Mokslinėje literatūroje teigiama, kad eksporto plėtra skatina šalies ekonomikos augimą, ypač jei šalis yra maža ir ji turi nepakankamai išteklių vidaus vartojimui. Todėl šiuo darbu siekiama išsiaiškinti, kokį poveikį eksporto plėtra daro šalies ekonominiams rodikliams. Norint įvertinti eksporto poveikį Baltijos šalių 2003 – 2015 m. ekonomikai bus analizuojama eksporto ir pagrindinių makroekonominių rodiklių kitimas, jų tarpusavio ryšys. Tam atlikti šiame darbe pasirinkta grafinės, koreliacinės regresinės analizės metodai.

Grafiškai pateikiami duomenys suteikia vaizdingumo. Diagramos padeda išsiaiškinti statistinių duomenų esmines kitimo tendencijas ir suteikia daugiau informacijos nei vien tik skaičiai, nes parodo naujus, kitais būdais neįvertinamus požymius. Grafikas – tai duomenyse esamos informacijos, kuri skaičiais yra neišsiskirianti, nustatymas. Paprastai vienu grafiku negalima atspindėti visos duomenų teikiamos informacijos, todėl reikia braižyti keletą grafikų, kuriais atskirai remiantis suprantamos skirtingos duomenų savybės (Balabonienė, Blėkienė ir Stundžienė, 2013, p. 31).

Darbe naudojamos sklaidos diagramos (nustatant koreliacinę ryšį tarp atskirų kintamųjų), stulpelinės diagramos (nustatant kintamųjų minimalias, maksimalias reikšmes, jų dažnį, dažnio pasiskirstymą tarp kintamųjų), linijinės diagramos (vaizduoti laiko eilutei), stačiakampės diagramos.

Norint priimti sprendimus negana tik išdėstyti analizuojamą ekonominį įvykį sąlygojančius veiksnius, bet turime jų įtaką nustatyti kiekybiškai. Tam naudojama regresinė analizė, leidžianti išreikšti, veiksnių poveikį analizuojamam ekonominiam reiškiniui, matematine lygtimi (Balabonienė ir kt., 2013, p. 63). Pabedinskaitė (2008) teigia, kad „koreliacinė regresinė analizė naudojama sudėtingiems ekonominiams ir fiziniams reiškiniams tirti“ (p. 6). Koreliacinė analizė padeda diagnozuoti, ar tarp tiriamųjų kintamųjų, kurie nurodomi kiekybiniais rodikliais, yra ryšys (Pabedinskaitė, 2008, p. 9).

Koreliacinė regresinė analizė bus atliekama tarp Estijos, Latvijos ir Lietuvos eksporto ir pagrindinių šalies makroekonominių rodiklių, t. y. BVP, to meto kainomis, tiesioginių užsienio investicijų, nominaliojo darbo našumo vienam asmeniui, nedarbo lygio ir infliacijos. Tyrimas atliekamas naudojantis Eurostat, Lietuvos statistikos departamento, Latvijos bei Estijos bankų statistiniais duomenimis. Darbe tiriami duomenys nuo 2003 m. iki 2015 m., todėl tikrinamas eksporto ir makroekonominių rodiklių ryšys ilguoju laikotarpiu.

Koreliacinė regresinė analizė atliekama naudojantis Eviews programa, kuri sukurta statistinių duomenų apdorojimui. Sudarant regresijos modelį Baltijos šalių eksportas yra laikomas nepriklausomu

kintamuoju, o makroekonominiai šalių rodikliai – priklausomais kintamaisiais. Koreliacinėje regresinėje analizėje pasirinktas reikšmingumo lygmuo  $\alpha = 0,05$ , todėl mūsų sprendimo patikimumas yra 95 proc., o galimų klaidų 5 proc..

Pirmiausiai įvertinama, ar visų tiriamų kintamųjų pasiskirstymas atitinka normalųjį skirstinį. Norint tiksliai nustatyti duomenų normalumą naudojamas Jargue ir Bera (JB) kriterijus. Pagal JB kriterijaus apskaičiuotą statistinę reikšmę įvertinama, ar tiriamojo kintamojo skirstinys yra nutolęs nuo normaliojo. Normaliajam skirstiniui yra būdinga tai, kad asimetrijos koeficientas būtų lygus 0, o ekscesas lygus 3.

Naudojant šį kriterijų, duomenų normalumui patikrinti suformuotos šios hipotezės:

- $H_0$  – ji teigia, kad kintamųjų reikšmės yra pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį ( $p > 0,05$ );
- $H_1$  – ji teigia, kad kintamųjų reikšmės nėra pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį ( $p < 0,05$ );

Jeigu įvertinama, kad kintamųjų reikšmės nėra pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį, bus priimta  $H_1$  hipotezė ir atliktas funkcinis duomenų keitimas.

Nustatysime duomenų išskirtis. Išskirtys parodo, kad duomenyse gali būti klaidų, o regresijos modelis sudarytas su išskirtimis negali būti patikimas. Nustatant, ar duomenyse yra išskirsčių, naudojama stačiakampė diagrama su įvertintomis sklaidos charakteristikomis. Jeigu aptinkame išskirsčių, tačiau statistiniai duomenys yra normalūs arba beveik normalūs – išskirtis ignoruojame ir toliau sudarinėjame regresijos modelį.

Statistinio ryšio tendencija ir forma vertinama nubraižius kintamųjų X (eksportas) ir Y (BVP, TUI, darbo našumas, nedarbo lygis, infliacija) taškų sklaidos diagramas. Ryšio stiprumui vertinti naudojami koreliacijos koeficientai, kintantys nuo -1 iki +1, naudosime Pirsono koreliacijos koeficientą. Atsižvelgiant į koreliacijos koeficiento dydį pateikiamos išvados apie koreliacinio ryšio stiprumą (Janilionis, 2015). Tarp kintamųjų nustatomi tiesiniai ryšiai. Koreliacinės analizės pagalba išsiaiškinsime, ar tarp eksporto ir makroekonominių rodiklių yra tiesinis ryšys, koks to ryšio stiprumas.

Kuo apskaičiuoto koreliacijos koeficiento reikšmė arčiau 1, tuo ryšys tarp kintamųjų stipresnis, o kuo ši reikšmė arčiau -1, tuo tarp kintamųjų neigiamo ryšio stiprumas didesnis. Kuo labiau koeficiento reikšmė artėja prie 0, tuo ryšys silpnesnis, arba jei koeficiento reikšmė lygi 0, tai ryšio išvis nėra (Volodkienė ir Snieška, 2016, p. 39).

Jei apskaičiuotas koreliacijos koeficientas bus teigiamas, tai ryšys tarp kintamųjų taip pat teigiamas, t. y. didėjant veiksnio X reikšmei, didėja ir Y reikšmės (pvz. didėjant eksportui, didėja ir šalies makroekonominio rodiklio reikšmė). Jei koeficientas neigiamas, tai santykis neigiamas, t. y. didėjant nepriklausomo veiksnio (eksporto) reikšmėms, priklausomo veiksnio (makroekonominio rodiklio) reikšmės mažėja.

„Tikrindami hipotezę apie populiacijos koreliacijos koeficiento lygybę nuliui, atsakome į klausimą apie kintamųjų priklausomybės populiacijoje statistinį reikšmingumą“ (Janilionis, 2015).

Sprendimą dėl koreliacijos koeficiento dydžio reikšmingumo priimame naudojant t (Stjudento) kriterijų ir patvirtiname vieną iš hipotezių:

- $H_0$  – ja teigiama, kad tarp kintamųjų nėra reikšmingo tiesinio ryšio ir koreliacijos koeficientas artimas 0 ( $p > 0,05$ ), ir ši hipotezė atmetama;

- $H_1$  – ja teigiama, kad tarp kintamųjų gali egzistuoti reikšmingas tiesinis ryšys ir koreliacijos koeficientas nėra artimas 0 ( $p < 0,05$ ).

Priklausomai nuo gautų rezultatų ir kintamųjų kolinearumo nustatinėjant koreliacijos koeficiento reikšmingumą modeliuosime tiesinį regresijos modelį ir įvertinsime modelio reikšmingumą pagal apskaičiuotą Fišerio kriterijaus p reikšmę ( $p < 0,05$ ). Regresinės lygtys, nusakančios šalies eksporto įtaką makroekonominiams rodikliams, suteiks galimybę atskleisti konkretų eksporto apimčių poveikį BVP, TUI, darbo našumui, nedarbo lygiui ir infliacijai. Naudojant šias lygtis bus galima pasakyti, kiek padidėjus eksporto apimtims, pakis šių makroekonominių rodiklių apimtys.

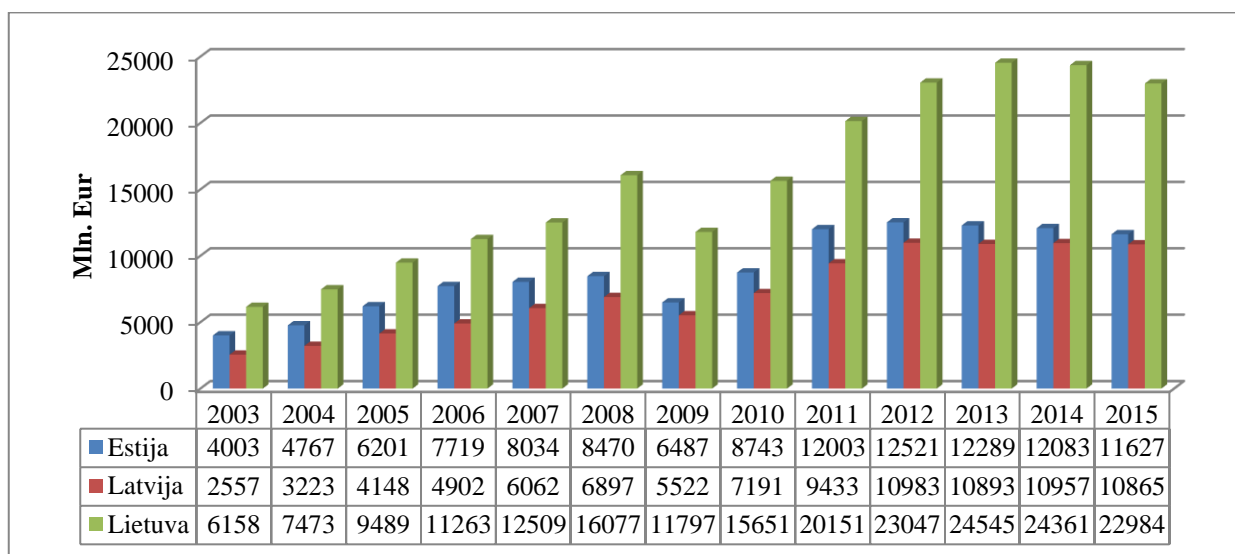
Ir galiausiai vertinsime regresijos modelio reikšmingumą. Regresijos modelio tikslumą nustatysime apskaičiavus determinacijos koeficientą ( $R^2$ ). Determinacijos koeficiento reikšmės kis intervale nuo 0 iki 1, kuo koeficiento reikšmė arčiau 1, tuo sudarytas regresijos modelis yra tikslesnis. Jei determinacijos koeficientas lygus 0, tai sudarytas modelis yra nereikšminis, o jei lygus 1, tai modelis yra visiškai tikslus, ir prognozavimas gali būti vykdomas be jokios paklaidos. Jeigu determinacijos koeficientą gausime mažesnę už 0,20, tokio modelio nenaudosime, nes jis būtų netinkamas teisingam eksporto (Y) prognozavimui.

## 4. EKSPORTO PLĖTROS POVEIKIO BALTIJOS ŠALIŲ MAKROEKONOMINIAMS RODIKLIAMS TYRIMO REZULTATAI

Eksperto plėtros poveikio Baltijos šalių ekonominiams rodikliams tyrimo dalyje analizuojama Baltijos šalių eksporto dinamika ir struktūra 2003 – 2015 metais, atliekama Baltijos šalių makroekonominių rodiklių (BVP, to meto kainomis; TUI; nominaliojo darbo našumo vienam asmeniui, nedarbo lygio, infliacijos) analizė bei Estijos, Latvijos ir Lietuvos eksporto apimčių ir makroekonominių rodiklių koreliacinė regresinė analizė.

### 4.1. Baltijos šalių eksporto analizė

Nagrinėjamu laikotarpiu 2003 – 2015 metais Baltijos šalių eksporto apimtys turėjo augimo tendencijas, tačiau buvo ir eksporto apimčių sumažėjimų dėl išorinių veiksnių tokių, kaip pasaulinė ekonominė krizė ar Rusijos embargas. Reikia nepamiršti, kad 2004 m. Baltijos šalys tapo ES narėmis, todėl galime teigti, kad tai sąlygojo eksporto apimčių augimą. Po įstojimo į ES matome nuoseklų eksporto apimčių augimą iki 2008 metų. Eksporto apimčių sumažėjimą dėl pasaulinės ekonominės krizės pasekmių visos šalys patyrė 2009 metais. Tiriamų valstybių eksporto apimtys prieš krizę buvusį lygį pasiekė nevienodai. Lietuva eksporto apimčių smukimą jautė 2009 m., o 2010 m. jis pradėjo augti ir 2011 m. buvo eksportuojama daugiau negu prieš krizę. Tuo tarpu Estija ir Latvija prieš krizę buvusio lygio eksporto apimtis pasiekė jau 2010 m. ir buvo eksportuojama daugiau negu 2008 m. (žr. 3 pav.).

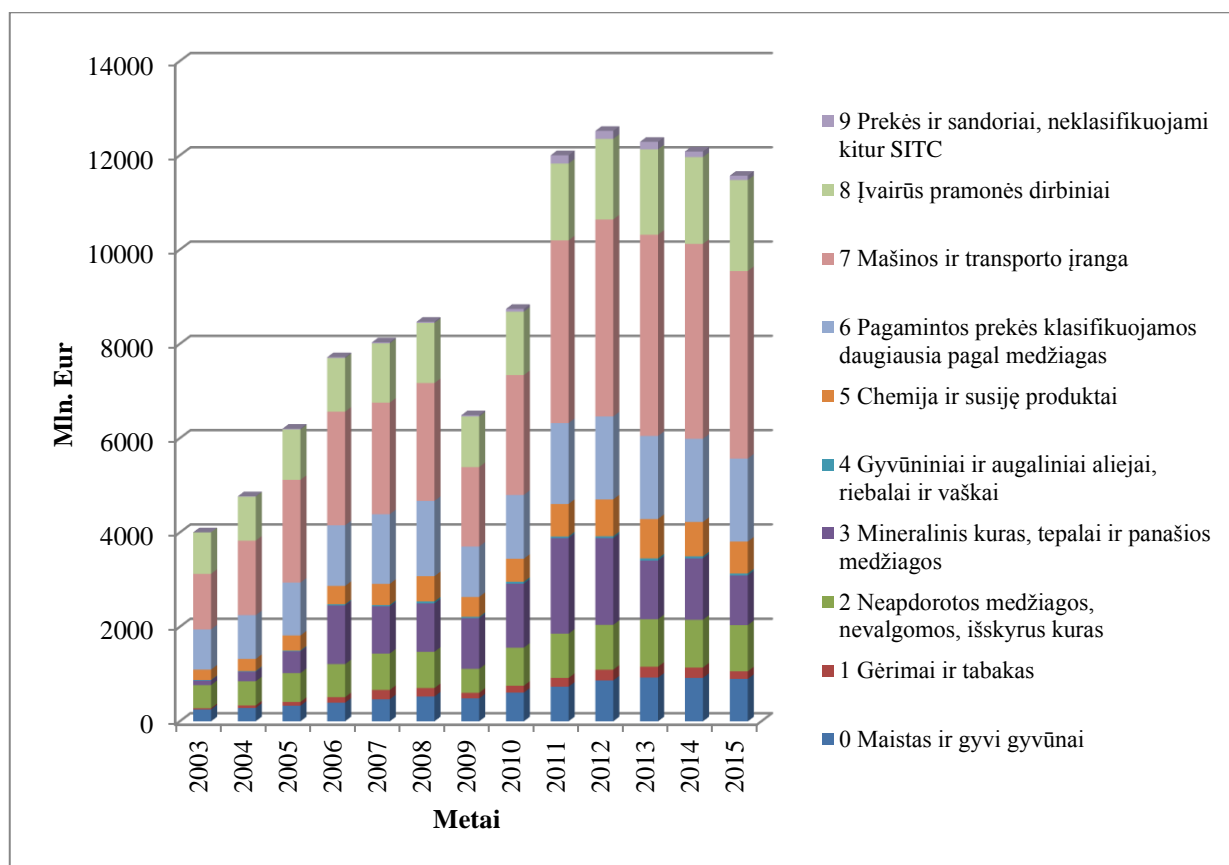


**3 pav.** Estijos, Latvijos ir Lietuvos eksportas 2003-2015 metais (sudaryta pagal Eurostato duomenis)

Taip pat 3 paveiksle matome, kad sekantis eksporto sumažėjimas pastebimas 2013 m., kuri patyrė Estija ir Latvija, galime daryti prielaidą, kad tai sąlygojo Rusijos embargas, kuris buvo įvestas 2013 ir 2014 metais. Estijoje eksporto apimtys mažėjo 2013, 2014 ir 2015 metais, Lietuvoje – 2014 ir 2015 metais, o Latvijoje sumažėjimas buvo 2013 m., 2014 m. padidėjimas, o 2015 m. vėl sumažėjimas.

Estijos eksportas lyginant 2015 m. su 2003 m. padidėjo 7624 mln. EUR, t. y. 2,9 kartus, tuo tarpu, Latvijos eksportas padidėjo 8308 mln. EUR ir 2015 m. buvo 4,2 kartus didesnis negu 2003 m., o Lietuvos eksportas ženkliai išaugo, 2015 m. lyginant su 2003, t. y. 16826 mln. EUR (3,7 kartus). Kaip matome iš 3 paveikslo, Lietuva visais metais eksportuoja daugiausiai prekių ir paslaugų lyginant su Latvija ir Estija (paskutiniuosius trejus metus Lietuvos eksportas buvo du kartus didesnis). Estija yra antra pagal eksporto apimtį, o Latvija eksportuoja mažiausiai.

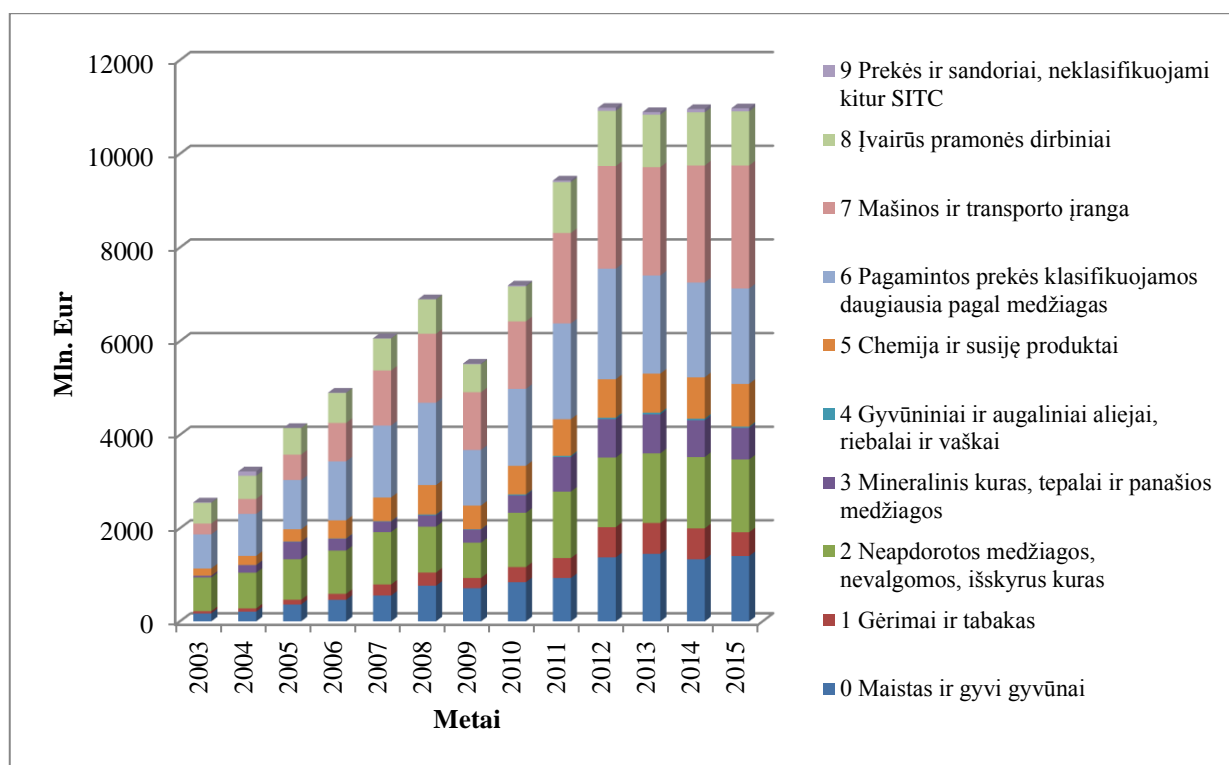
Išsamesnis eksporto pasiskirstymas šalyse nagrinėjamu laikotarpiu matomas 4, 5 ir 6 paveiksluose. Juose pateikiami eksporto srautai pagal ekonomines veiklos rūšis SITC kiekvienoje valstybėje.



**4 pav.** Estijos eksportas pagal ekonominės veiklos rūšis SITC 2003-2015 metais (sudaryta pagal Eurostato duomenis)

Iš 4 paveikslo galime matyti, kad Estija visais metais daugiausiai eksportuoja mašinų ir transporto įrangos. 2003 metais mašinų ir transporto įrangos eksportas sudarė 29,4 proc. visų

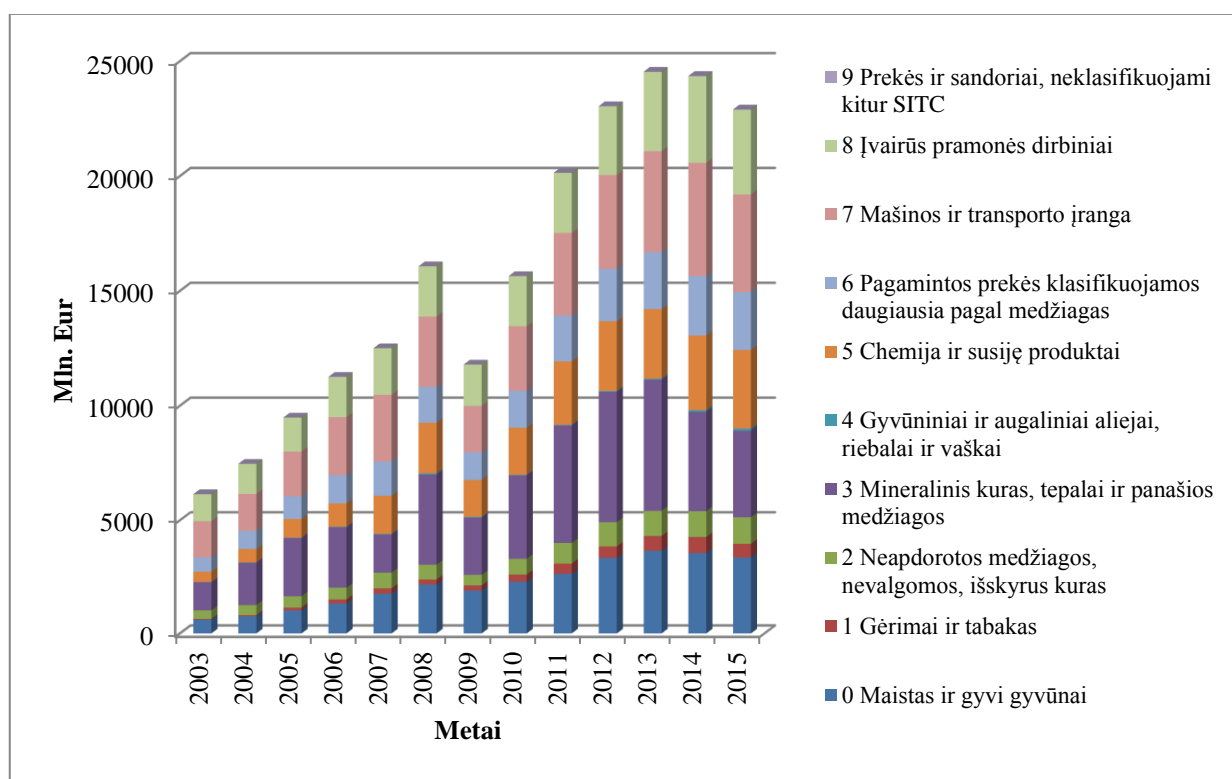
eksportuojamų prekių, o 2015 metais šių prekių eksportas sudarė 34,4 proc. (5 proc. daugiau). Taip pat nemažai eksportuojama pagamintų prekių klasifikuojamų pagal medžiagas ir įvairių pramonės dirbinių, kurie 2003 metais atitinkamai sudarė 21,3 proc. ir 22,0 proc. visų eksportuojamų prekių, o 2015 m. jų eksportas sudarė 15,2 proc. ir 16,7 proc., taigi atitinkamai sumažėjo 6,1 proc. ir 5,3 proc. visų eksportuojamų prekių struktūroje, nors per nagrinėjamą laikotarpį jų eksporto suma padidėjo. Nagrinėjamu laikotarpiu matome mineralinio kuro, tepalų ir panašių medžiagų eksporto augimą, 2003 m. jis sudarė 2,4 proc., o 2015 m. 9,1 proc. visų eksportuojamų produktų struktūroje, t. y. lyginant su kitomis ekonominės veiklos rūšimis išaugo daugiausiai (6,7 proc.). Mažiausiai eksportuojama gyvulinių ir augalinių aliejų, riebalų ir vaškų bei prekių ir sandorių, neklasifikuojamų kitur SITC.



**5 pav.** Latvijos eksportas pagal ekonominės veiklos rūšis SITC 2003-2015 metais (sudaryta pagal Eurostato duomenis)

Tuo tarpu Latvijoje daugiausiai eksportuojama pagamintų prekių klasifikuojamų pagal medžiagas, tačiau 2013, 2014 ir 2015 metais išaugo mašinų ir transporto įrangos realizavimas užsienio rinkose ir aplenkė pagamintų prekių klasifikuojamų pagal medžiagas eksportą. Nagrinėjamu laikotarpiu didžiausias eksporto augimas matomas mašinų ir transporto įrangos, kurio struktūros pokytis yra beveik 15 proc. padidėjimas (2015 m. lyginant su 2003 m.). Taip pat daug eksportuojama neapdorotų ir nevalgomų medžiagų, išskyrus kurą, šios medžiagos 2003 m. sudarė 28,3 proc. viso eksporto, o 2015 m. jau tik 14,2 proc., t. y. sumažėjo 14,1 proc., daugiausiai iš visų ekonominės veiklos rūšių. Dar sumažėjo pagamintų prekių klasifikuojamų pagal medžiagas ir įvairių pramonės

dirbinių struktūra (atitinkamai -10,1 proc. ir -7 proc.), o išaugo maisto ir gyvū gyvūnų realizavimas, jų padaugėjo 6,1 proc. visame eksporte. Kaip ir Estijoje mažiausiai eksportuojama gyvulinių ir augalinių aliejų, riebalų ir vaškų bei prekių ir kitų sandorių, neklasifikuojamų kitur SITC.



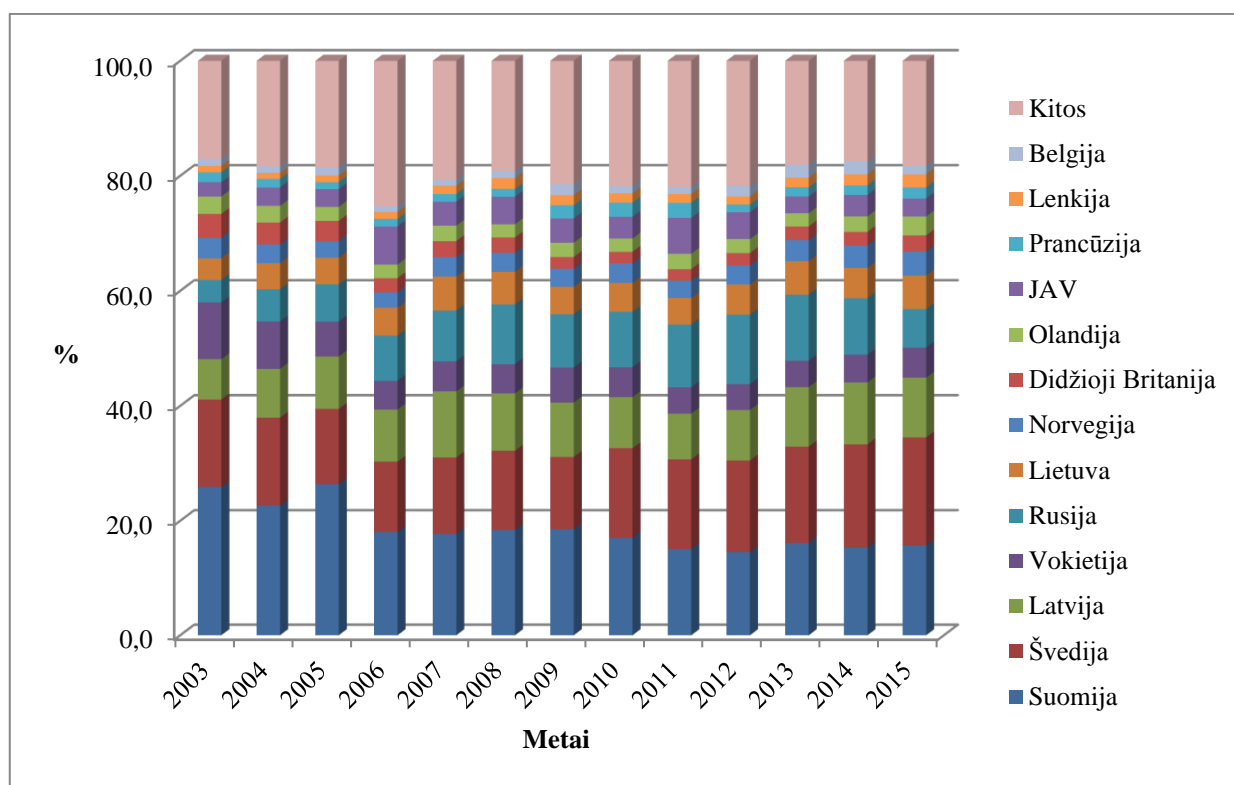
**6 pav.** Lietuvos eksportas pagal ekonominės veiklos rūšis SITC 2003-2015 metais (sudaryta pagal Eurostato duomenis)

Lietuvoje didžiausią eksporto dalį sudaro mineralinis kuras, tepalai ir panašios medžiagos, įvairūs pramonės dirbiniai bei mašinos ir transporto įranga, kurie 2003 metais atitinkamai sudarė 20,2 proc., 19,3 proc. ir 25,9 proc. viso eksporto, o 2015 metais – 18,6 proc., 16,1 proc. ir 16,5 proc. (atitinkamai sumažėjo 3,7 proc., 3,2 proc. ir 7,4 proc.). Nagrinėjamu laikotarpiu pastebime, kad išaugo chemijos ir susijusių produktų, maisto ir gyvū gyvūnų bei pagamintų prekių daugiausia klasifikuojamų pagal medžiagas eksportas (jų struktūros dalis atitinkamai padidėjo 7,5, 4,9 ir 0,7 procentinio punkto). Kaip ir Estijoje bei Latvijoje mažiausią struktūros dalį visame eksporte sudaro prekių ir sandorių, neklasifikuojamų kitur SITC, bei gyvulinių ir augalinių aliejų, riebalų ir vaškų eksportas.

Nagrinėjant Estijos eksporto struktūrą pagal šalis 2003 – 2015 metais, iš 7 paveikslo matome, kad estai daugiausiai produktų ir paslaugų realizuoja Suomijoje. 2003 m. eksportas į Suomiją sudarė beveik 26 proc., o per nagrinėjamą laikotarpį sumažėjo ir 2015 m. buvo 15,7 proc. Antra valstybė pagal eksporto srautų dydį yra Švedija, į ją realizuojamos produkcijos kiekis 2003 m. sudarė 15,2 proc., o 2015 m. išaugo iki 18,8 proc.. Taip pat Estijos įmonės nemažą dalį produkcijos realizuoja Latvijoje, į kurią eksportuojamų prekių dalis visame eksporte per nagrinėjamą laikotarpį svyravo nuo 7



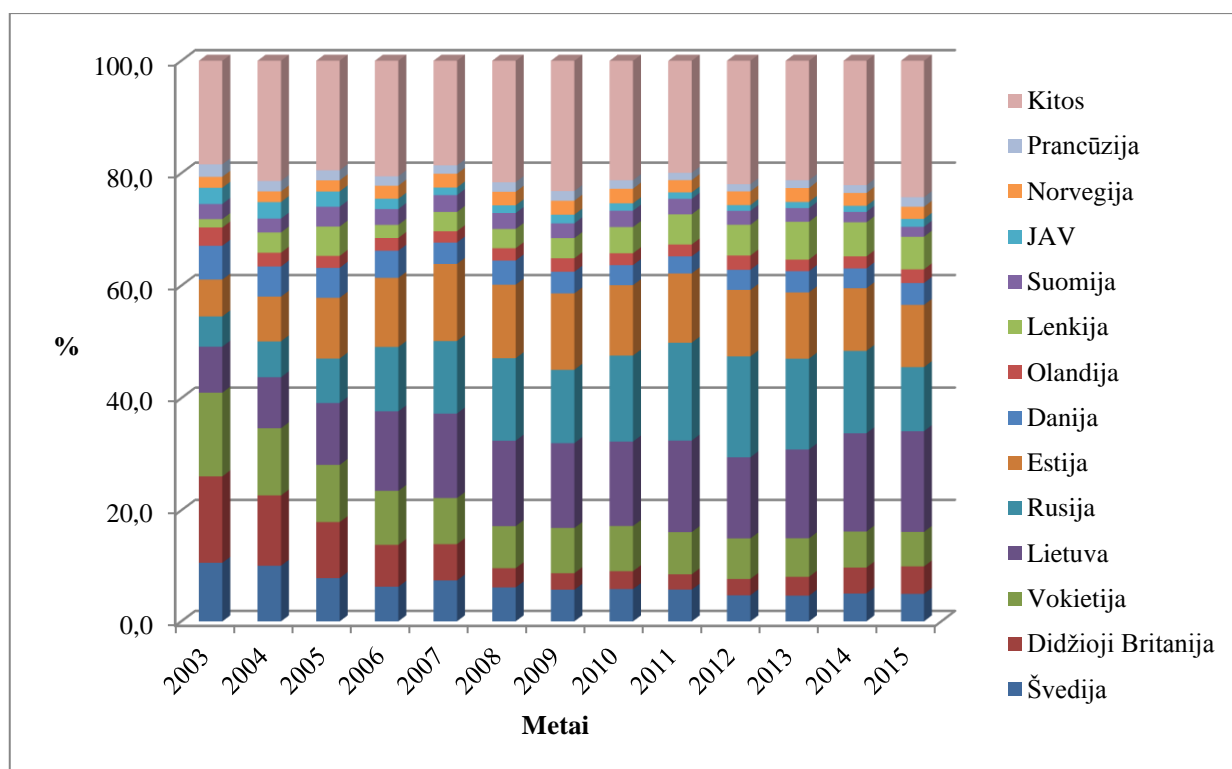
proc. iki 11,5 proc. (buvo gana pastovi), ir Rusijoje, į kurią 2003 m. buvo eksportuojama beveik 4 proc. gaminių, daugiausiai eksporto dalis buvo išaugusi 2012 metais iki 12,1 proc., o 2013, 2014 ir 2015 metais mažėjo ir 2015 m. sudarė tik 6,7 proc., galime daryti prielaidą, kad šis sumažėjimas įvyko dėl Europos valstybėms paskelbto Rusijos embargo maisto produktams ir dėl reeksporto sumažėjimo į šią šalį. Dar Estija nemažai eksportuoja į Vokietiją, Lietuvą, JAV ir Norvegiją, joms, vidutiniškai per nagrinėjamą laikotarpį, parduodamų prekių dalis visame eksporte atitinkamai sudaro 5,7 proc., 5,1 proc., 4,1 proc. ir 3,4 proc. Į kitas pasaulio valstybes estų eksportas 2003 m. sudarė 17,1 proc., 2015 – 18,3 proc., o per nagrinėjamą laikotarpį vidutiniškai sudarė apie 20 proc. Taigi, kaip matome, Estija daugiausiai eksportuoja į kaimynines šalis, eksportas į jas per nagrinėjamą laikotarpį sudaro daugiau negu 50 proc., tuo tarpu eksportas su artimiausiomis kaimyninėmis šalimis – Suomija, Švedija ir Latvija – yra apie 40 proc.. Taip pat pastebime, kad daugiausiai produktai parduodami Europos šalyse (ir Europos Sąjungoje).



**7 pav.** Estijos eksporto struktūra pagal valstybes 2003-2015 metais (sudaryta pagal Eurostato duomenis)

Latvijos eksporto struktūra pagal valstybes 2003 – 2015 metais matoma 8 paveiksle. Latvija daugiausiai eksportuoja į 6 valstybes (į kurias eksportuojama daugiau negu 50 proc. produkcijos), t. y. į Švediją, Didžiąją Britaniją, Vokietiją, Lietuvą, Rusiją ir Estiją. Per 2003 – 2015 metų laikotarpį eksportas į šias šalis kito nevienodai, pvz., 2003 m. į Vokietiją, Didžiąją Britaniją ir Švediją buvo parduodama daugiausiai prekių, o vėliau jų apimtis sumažėjo, tuo tarpu eksportas į Lietuvą, Rusiją ir

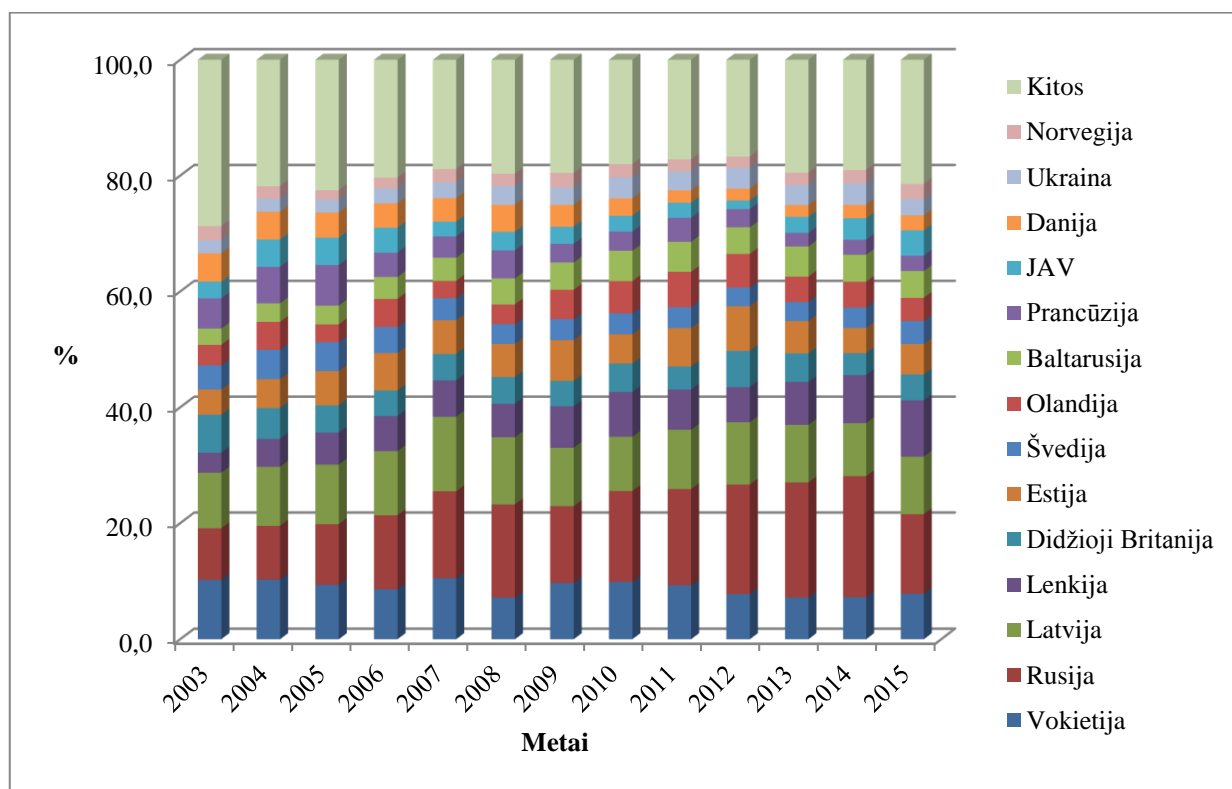
Estiją išaugo ir 2015 m. į šias valstybes buvo eksportuojama didžiausia dalis eksporto. 2003 metus lyginant su 2015 metais didžiausias eksporto struktūros pasikeitimas buvo į Didžiąją Britaniją, t. y. 2003 m. joje buvo parduodama beveik 16 proc. produkcijos, o 2015 metais tik 4,9 proc. visos produkcijos (sumažėjo 10,6 procentinio punkto). Tuo pačiu metu eksportas į artimiausią kaimynę Lietuvą išaugo 9,8 procentinio punkto. Taip pat eksportuojamų prekių dalis išaugo ir į Rusiją, o 2012 metais į ją buvo išvežama 17,9 proc. produkcijos. Bet Rusijai įvedus maisto prekių embargą ES valstybėms, tarp jų ir Latvijai, 2013, 2014 ir 2015 metais į šią šalį buvo parduodama mažiau gaminių, tad 2015 metais eksportas į Rusiją sudarė 11,4 proc. (6,5 procentinio punkto mažiau negu 2012 m.). Užsidarius durims maisto produktų eksportui į Rusiją įmonės turėjo ieškoti naujų prekybos partnerių kitose valstybėse, todėl matomas eksporto padidėjimas į kitas šalis. Nors, nagrinėjamu laikotarpiu, 8 paveiksle matomas Vokietijos, Didžiosios Britanijos ir Švedijos eksporto dalies sumažėjimas visame eksporte, bet eksportas pinigine išraiška į šias valstybes padidėjo. Eksportas į kitas pasaulio šalis vidutiniškai sudarė 21,1 proc.



**8 pav.** Latvijos eksporto struktūra pagal valstybes 2003-2015 metais (sudaryta pagal Eurostato duomenis)

Kaip matome 9 paveiksle, didžiausią eksporto dalį Lietuvoje sudaro eksportas į Rusiją. Taip pat didelė dalis produkcijos parduodama Latvijoje ir Vokietijoje. Eksportas į šias tris valstybes sudaro apie 30 proc. viso eksporto. Kitų valstybių, t. y. Lenkijos, Didžiosios Britanijos, Estijos, Švedijos, Olandijos, Baltarusijos, Prancūzijos, JAV, Danijos, Ukrainos ir Norvegijos eksporto struktūra visu

analizuojamu laikotarpiu buvo panaši ir kito nežymiai. Tačiau 2003 metus lyginant su 2015 m. matome, kad Lenkijos ir Rusijos eksporto dalis padidėjo atitinkamai 6,3 ir 4,8 procentinio punkto, o Vokietijos, Didžiosios Britanijos, Prancūzijos ir Danijos sumažėjo daugiau negu 2 procentiniais punktais. Taip pat 2015 metais pastebimas gana didelis (-7,2) eksporto struktūros sumažėjimas į Rusiją, kaip jau žinoma 2013 m. buvo uždrausta įvežti pieno produktus, o 2014 m. maisto produktus, tai galime teigti, kad šį sumažėjimą lėmė produktų įvežimo į Rusiją draudimai.



**9 pav.** Lietuvos eksporto struktūra pagal valstybes 2003-2015 metais (sudaryta pagal Eurostato duomenis)

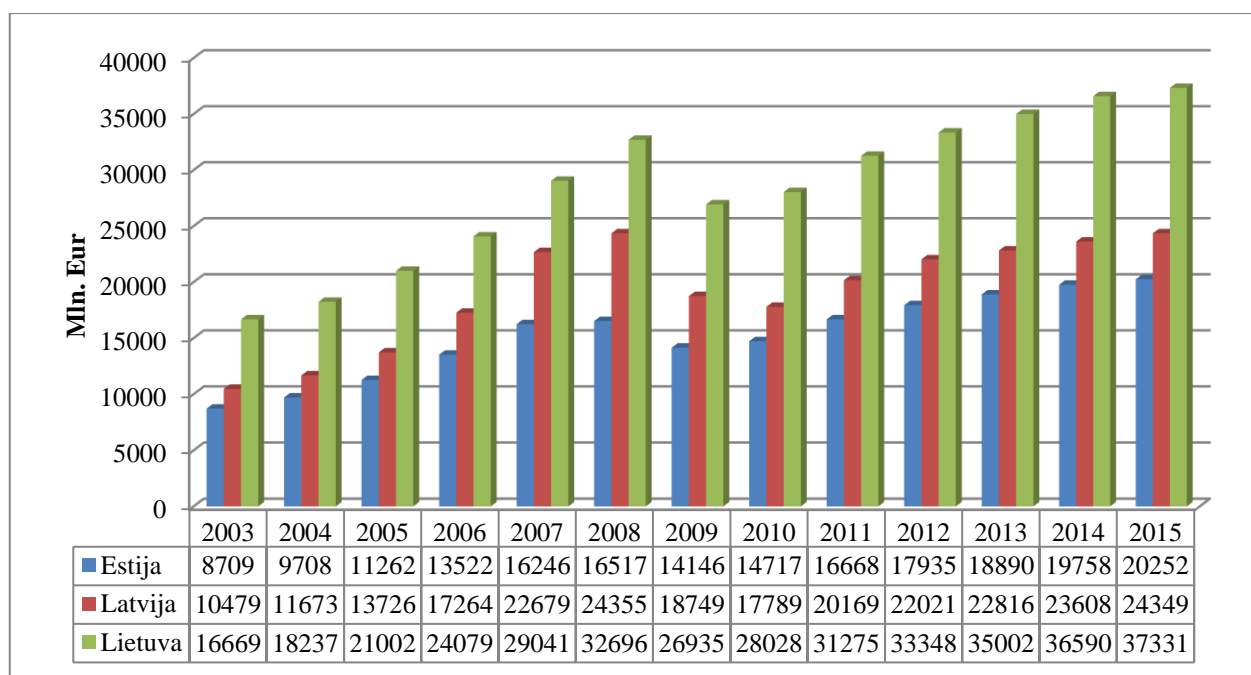
Lyginant visų trijų Baltijos šalių eksporto struktūrą pagal valstybes iš 7, 8 ir 9 paveikslų matome, kad Lietuvos ir Latvijos eksporto struktūra mažiau priklausoma nuo kelių valstybių negu Estijos, kuri labiausiai priklausoma nuo eksporto į Suomiją ir Švediją. Taip pat pastebime, kad visos valstybės daugiausiai eksportuoja Europoje bei artimiausiose kaimyninėse šalyse.

## 4.2. Baltijos šalių makroekonominių rodiklių analizė

Šiame poskyryje atliekama Baltijos šalių pagrindinių makroekonominių rodiklių kitimo analizė.

Pirmasis analizuojamas makroekonominis rodiklis yra bendrasis vidaus produktas, to meto kainomis. BVP yra pagrindinis šalies ekonomikos augimo rodiklis.

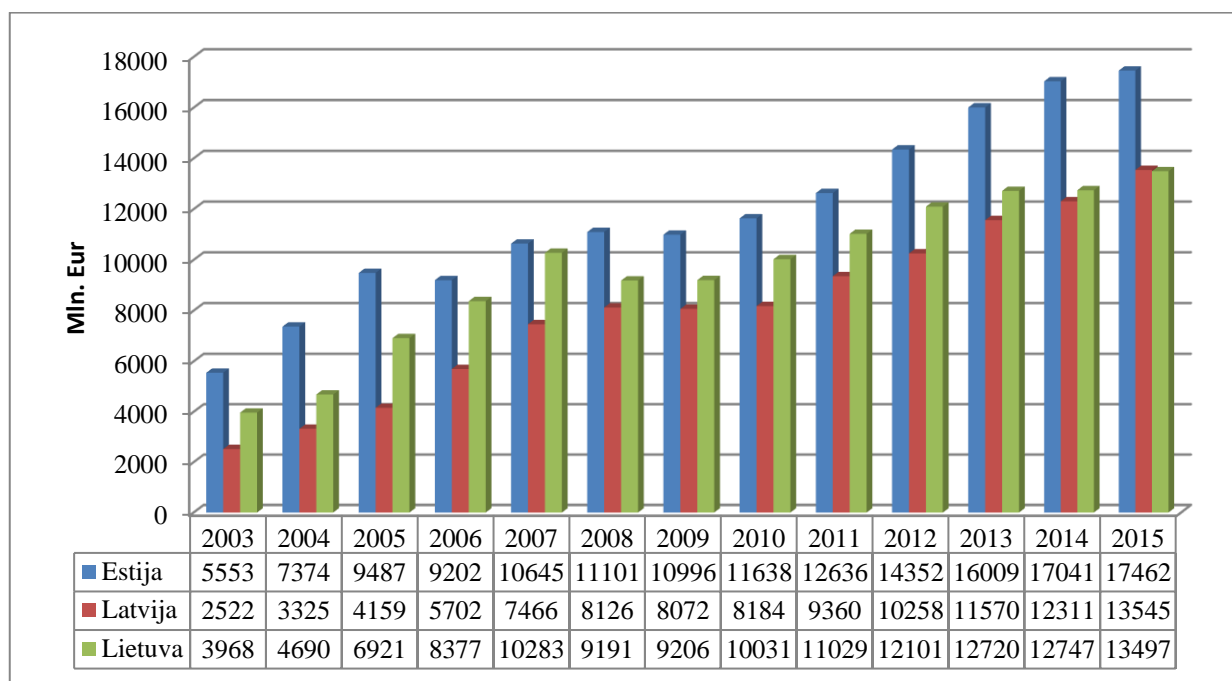
Kaip matome 10 paveiksle, Baltijos šalių BVP nagrinėjamu laikotarpiu augo, išskyrus 2009 metus, kuomet jis sumažėjo dėl 2007 m. įvykusios pasaulinės ekonominės krizės padarinių. Iki 2008 metų nagrinėjamų valstybių BVP didėjo, kaip žinoma, BVP plėtros varomąja jėga buvo didelis namų ūkių vartojimas, BVP skatino ir eksporto didėjimas bei investicijų sparti augimo tendencija. Galime daryti prielaidą, kad BVP didėjimui įtakos turėjo ES struktūrinių fondų teikiama parama Lietuvos, Latvijos ir Estijos ūkiams. Taip pat prie augimo prisidėjo emigrantų siunčiamos lėšos (emigracijos mastus paskatino ES propaguojamas laisvas žmonių judėjimas, ieškant geresnės gyvenimo kokybės bei savirealizacijos). O 2009 m. visų Baltijos valstybių BVP sumažėjo, daugiausiai smuko Lietuvos BVP, t. y. 5762 mln. EUR, o mažiausiai nukrito Estijos BVP (-2371 mln. EUR). Latvija BVP kritimą patyrė dar ir 2010 m., kuris sumažėjo 961 mln. EUR. Po šio laikotarpio BVP visų trijų valstybių tik augo. 2015 m. lyginant su 2003 m., visų Baltijos šalių BVP išaugo daugiau negu du kartus, t. y. Estijos BVP padidėjo 11543 mln. EUR., Latvijos – 13870 mln. EUR, o Lietuvos net 20662 mln. EUR. Galime teigti, kad šiam augimui įtakos turėjo eksporto apimčių augimas.



**10 pav.** Estijos, Latvijos ir Lietuvos BVP, to meto kainomis, 2003-2015 metais (sudaryta pagal Eurostato duomenis)

Kitas ne mažiau svarbus eksporto apimčių didėjimui rodiklis yra tiesioginės užsienio investicijos. Kaip matome 11 paveiksle, nagrinėjamu laikotarpiu tiesioginių užsienio investicijų srautai turėjo augimo tendencijas, tačiau kaip ir visus kitus rodiklius, TUI paveikė pasaulinė ekonominė krizė, kai pablogėjo bendra ekonominė situacija ir verslo aplinka. Iki krizės didžiausias investicijų šuolis matomas Lietuvoje 2005 metais, kuomet investicijos padidėjo beveik 48 proc. palyginus su 2004 metais. Visose valstybėse 2004 ir 2005 metais TUI srautai augo gana sparčiai palyginus su praėjusiais

metais, galime daryti prielaidą, kad tam įtakos turėjo įstojimas į ES. 2006 ir 2007 metais investicijos taip pat augo gana sparčiai, išskyrus Estijoje, joje TUI sumažėjo 2006 metais, o 2007 padidėjo apie 16 proc. Krizės metu investicijų srautai buvo sumažėję: Lietuvoje investicijų sumažėjo daugiausiai, t. y. 2008 metais sumažėjo 1092 tūkst. EUR, o Estijoje bei Latvijoje TUI smukimas buvo jaučiamas 2009 metais (atitinkamai -105 mln. EUR ir -54 mln. EUR). Visais kitais metais visose trijose valstybėse investicijos didėjo, palyginus su praėjusiais metais (žr. 11 pav.).

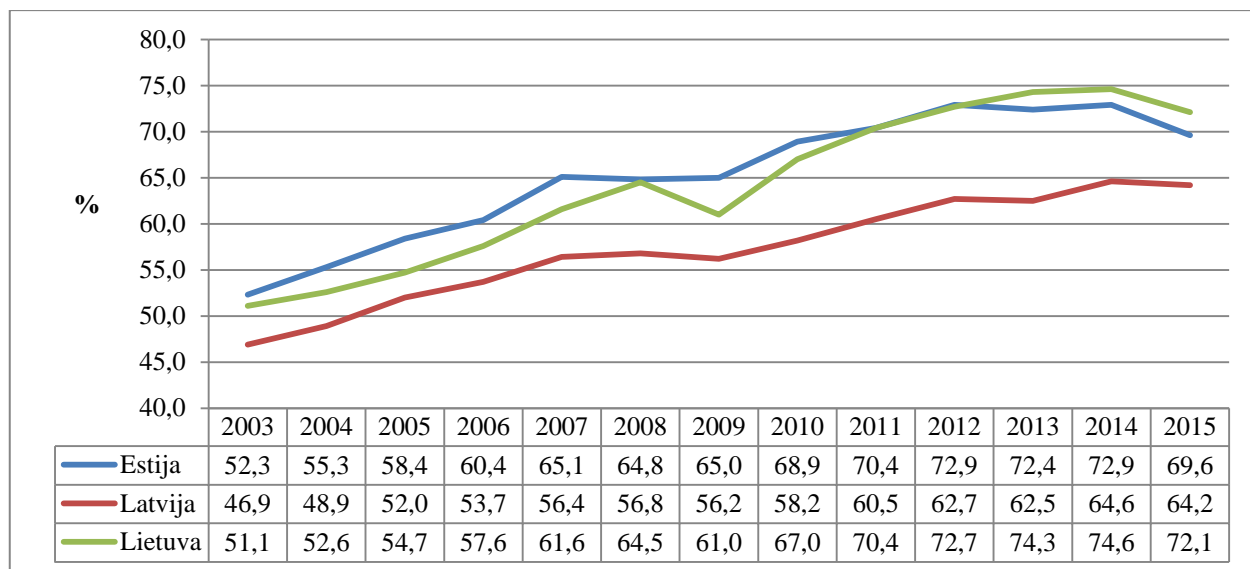


**11 pav.** Estijos, Latvijos ir Lietuvos TUI 2003-2015 metais (sudaryta pagal Estijos ir Latvijos bankų bei Lietuvos statistikos departamento duomenis)

Kaip matome 11 paveiksle, daugiausiai TUI pritraukia Estija, į kurią užsienio investuotojai 2015 metais investavo 17462 mln. EUR, t. y. beveik 4 mlrd. daugiau negu Latvija bei Lietuva, ir 11909 mln. EUR daugiau negu 2003 metais. Nors Estija sulaukia daugiausiai užsienio investicijų, tačiau Latvijoje nagrinėjamu laikotarpiu TUI srautai išaugo daugiau negu 5 kartus, tuo tarpu Lietuvoje – 3,4 karto, o Estijoje 3,1 karto.

Taip pat eksportui įtaką daro ir darbo našumas. Nominalus darbo našumas vienam asmeniui parodo, kokią pridėtinę vertę sukuria vienas darbuotojas. Taigi, kaip matome 12 paveiksle, Baltijos šalyse nagrinėjamu laikotarpiu darbo našumas augo netolygiai, kadangi buvo ir darbo našumo sumažėjimų. Darbo našumo smukimas buvo jaučiamas Estijoje 2008 m. (-0,3 proc.), o Lietuvoje ir Latvijoje 2009 m. (atitinkamai -0,6 proc. ir -3,5 proc.). Taip pat darbo našumo mažėjimas buvo 2013 ir 2015 metais, kuomet darbo našumas labiausiai krito Estijoje. 2003 metais didžiausias darbo našumas buvo Estijoje ir sudarė 52 proc., tuo tarpu Lietuvoje – 51 proc., o Latvijoje 47 proc.. Per nagrinėjamą laikotarpį, t. y. 2015 m. lyginant su 2003 m., daugiausiai darbo našumas išaugo Lietuvoje (21 proc.), o

Estijoje bei Latvijoje nominalusis darbo našumas vienam dirbančiajam padidėjo po 17,3 proc.. Kaip matome, nagrinėjamu laikotarpiu efektyviausiai dirbama buvo Estijoje, tačiau 2011 metais Lietuvos našumas susilygino su Estijos ir 2012 metais jau viršijo estų darbo efektyvumą. Neproduktyviausiai visu laikotarpiu dirbama Latvijoje.

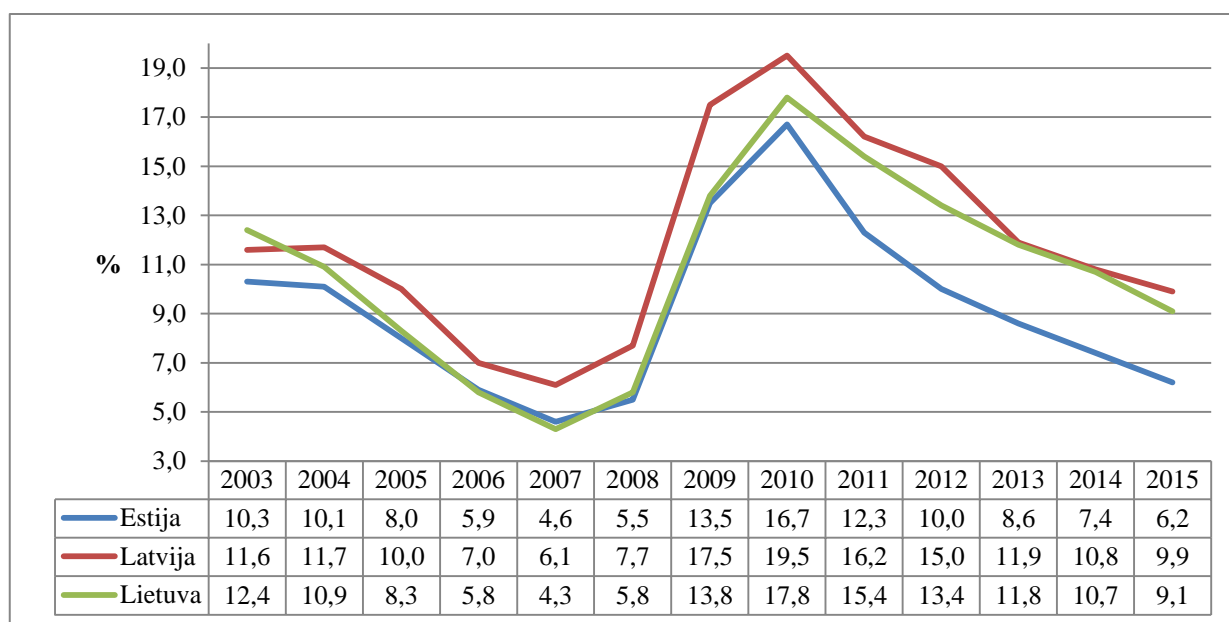


**12 pav.** Estijos, Latvijos ir Lietuvos nominalusis darbo našumas vienam asmeniui (ES28) 2003-2015 metais (sudaryta pagal Eurostato duomenis)

Kaip matome 13 paveiksle, nagrinėjant teoriją buvo padaryta išvada, kad eksportas sąveikauja su nedarbo lygiu. Tad, aptarsime nedarbo lygio kitimo tendencijas. 2003 – 2015 metų laikotarpiu Baltijos šalyse nedarbo lygis mažėjo, po to kilo ir vėl mažėjo. 2003 metais mažiausias nedarbo lygis buvo Estijoje (10,3 proc.), o didžiausias Lietuvoje (12,4 proc.). Po įstojimo į ES, iki 2007 metų nedarbo lygis turėjo mažėjimo tendencijas, tam įtakos galėjo turėti emigracija dėl laisvo asmenų judėjimo Europos Sąjungoje. Taip pat šiais metais augo šalies ekonomika, didėjo TUI srautai, steigėsi įmonės, kurios sukūrė naujas darbo vietas, kas mažino bedarbių skaičių, tad mažėjo ir nedarbo lygis. 2007 metais Lietuvoje nedarbo lygis buvo mažiausias ir siekė 4,3 proc. ir buvo 8,1 proc. mažesnis negu 2003 metais. Tuo tarpu Estijoje jis buvo 4,6 proc. (5,7 proc. mažesnis negu 2003 m.) ir Latvijoje – 6,1 proc. (5,5 proc. mažesnis negu 2003 m.), o nuo 2008 metų pradėjo didėti ir didžiausias aukštumas pasiekė 2010 metais, kuomet aukščiausias nedarbo lygis buvo Latvijoje ir siekė beveik 20 proc., Lietuvoje sudarė 17,8 proc., Estijoje – 16,7 proc.. Nedarbo lygio kilimui įtakos turėjo pasaulinė finansinė krizė, dėl kurios įmonės norėdamos išsilaikyti rinkoje turėjo mažinti darbuotojų skaičių, kai kurios įmonės buvo priverstos bankrutuoti. O kaip matome iš 13 paveikslo, 2011 m. lyginant su 2010 m. nedarbo lygis visose trijose valstybėse sumažėjo ir turėjo mažėjimo tendencijas iki pat 2015 metų. 2015 metais mažiausias nedarbo lygis buvo vėlgi Estijoje ir sudarė 6,2 proc., Lietuvoje – 9,1 proc., o Latvijoje – 9,9 proc. ir nei viena valstybė nesumažino savo nedarbo lygio iki tokio lygio, kurį buvo

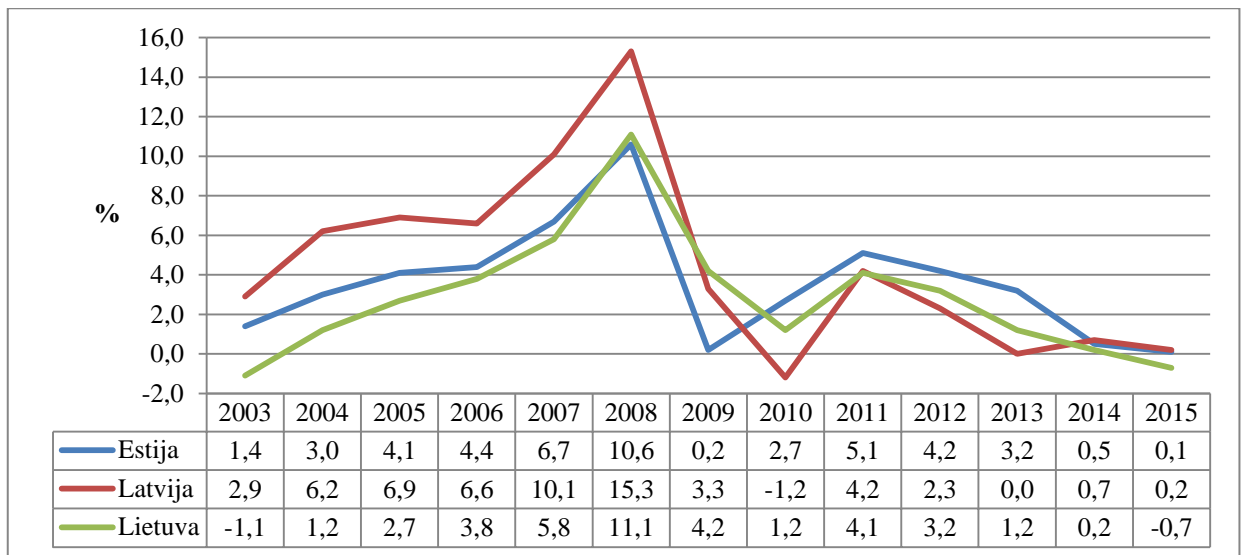
pasiekę prieš krizę, t. y. 2006 ir 2007 metais, tačiau 2015 metais nedarbo lygis buvo mažesnis negu 2003 metais. O lyginant Baltijos šalis tarpusavyje, per visą nagrinėjamą laikotarpį Latvijos nedarbo lygis buvo didžiausias, o Estijos mažiausias.

Sekantis makroekonominis rodiklis yra infliacija, kuri parodo pinigų nuvertėjimą ir pasireiškia kainų kilimu. Kaip matome 14 paveiksle, nagrinėjamu laikotarpiu Baltijos šalyse infliacija kito panašiai, bet netolygiai. 2003 metais Latvijoje infliacija buvo didžiausia (2,9 proc.), o Lietuvoje ji buvo neigiama (-1,1 proc.), t. y. buvo defliacija, kas reiškia prekių ir paslaugų kainų sumažėjimą, o jos poveikis ekonomikai yra neigiamas.



**13 pav.** Estijos, Latvijos ir Lietuvos nedarbo lygis 2003-2015 metais (sudaryta pagal Eurostato duomenis)

Iki 2008 metų infliacija augo palyginti sparčiai. Spartų infliacijos augimą sąlygojo išaugusi vidaus paklausa (dėl išaugusių investicijų ir namų ūkių išlaidų), kuri skatino prekių ir paslaugų kainų kilimą. 2008 metais Latvijoje infliacija išaugo iki 15,3 proc., tuo tarpu Lietuvoje ji buvo 11,1 proc., o Estijoje – 10,6 proc.. 2009 metais Estijoje vidutinis kainų pokyčio tempas nukrito iki 0,2 proc., Latvijoje – 3,3 proc., Lietuvoje – 4,2 proc.. 2010 metais Latvijoje buvo defliacija (-1,2 proc.), ją galėjo sąlygoti ribota vidaus paklausa, kurią galėjo sukelti ekonominės krizės padariniai. 2011 metais infliacija šiek tiek išaugo, o sekančiais metais mažėjo ir 2015 metais Lietuvoje buvo patiriama defliacija (-0,7 proc.), o Estijoje bei Latvijoje infliacija atitinkamai sudarė 0,1 proc. ir 0,2 proc.. Infliacijos sumažėjimui įtakos turėjo žaliavų kainų sumažėjimas, degalų kainų kaita, kurią sąlygojo nukritusi naftos kaina. Be to, įtakos galėjo turėti ir sumenkusi paklausa.



**14 pav.** Estijos, Latvijos ir Lietuvos vidutinė metinė infliacija, apskaičiuota pagal SVKI, 2003-2015 metais (sudaryta pagal Eurostato duomenis)

Taigi, iš atliktos makroekonominių rodiklių kitimo analizės, galime teigti, kad Baltijos šalių makroekonominių rodiklių dinamikos tendencijoms įtaką darė, žinomos, išorinės priežastys tokios, kaip įstojimas į ES, pasaulinė ekonominė krizė ar migracija. Sekančiame skyriuje nagrinėsime kaip Baltijos šalių makroekonominius rodiklius veikia eksporto plėtra.

### 4.3. Eksporto plėtros poveikio Baltijos šalių makroekonominiams rodikliams koreliacinė regresinė analizė

Norint įvertinti, kokį poveikį eksporto plėtra turi Baltijos šalių makroekonominiams rodikliams, svarbu įvertinti jų ryšį su eksportu, tam atlikta koreliacinė regresinė analizė.

Pirmiausiai atliksime Estijos eksporto ir makroekonominių rodiklių koreliacinę regresinę analizę. Y kintamuoju žymime Estijos eksportą,  $X_1$  – BVP,  $X_2$  – TUI,  $X_3$  – nominalųjį darbo našumą vienam asmeniui,  $X_4$  – nedarbo lygį ir  $X_5$  – infliaciją. Tikrinami tiriami duomenys pagal Jargue-Bera (JB) kriterijų.

**5 lentelė.** Estijos tiriamų kintamųjų Jargue-Bera kriterijaus ir tikimybės reikšmės

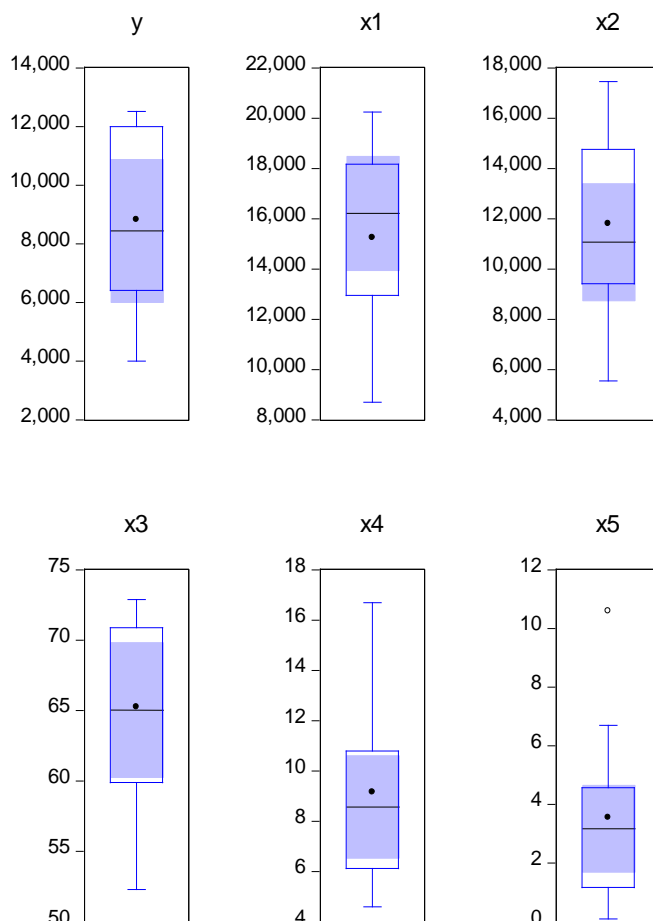
| Kriterijai  | Y        | $X_1$    | $X_2$    | $X_3$    | $X_4$    | $X_5$    |
|-------------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|
| Jargue-Bera | 0,988177 | 0,804123 | 0,405394 | 1,117903 | 1,025987 | 2,187695 |
| Tikimybė    | 0,610127 | 0,668939 | 0,816526 | 0,571808 | 0,598701 | 0,334925 |

Kaip matome iš 5 lentelės, kad visi tiriami kintamieji atitinka normalųjį skirstinį, nes visų rodiklių apskaičiuoti JB kriterijai yra mažesni už teorinio  $X^2(0,05;13)$  skirstinio kritinę reikšmę, kuri



yra 22,36. JB kriterijaus patikimumą parodo visų rodiklių apskaičiuotos tikimybės, kurios yra didesnės negu 0,05, o tai reiškia, kad visi kintamieji pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį ir yra priimama nulinė hipotezė.

Toliau nustatoma, ar duomenyse nėra išskirsčių, tam pasitelkiama stačiakampės diagramos, kurios pavaizduotos 15 paveiksle.



**15 pav.** Estijos tiriamų kintamųjų stačiakampės diagramos

Iš 15 paveikslo matome, kad tik  $X_5$  kintamasis, t. y. infliacija, turi sąlyginę išskirtį, nes jos reikšmė nuo kintamojo vidurkio yra nutolusi per du standartinius nuokrypius. Eviews programos pagalba sukūrėme serijų objekto sukūrimo komandą, kuria nustatėme, kad 6 reikšmėje (šiuo atveju 2008 metais) yra išskirtis. 2008 metais kaip ir daugelyje pasaulio valstybių, taip ir Estijoje, buvo jaučiama krizės padariniai, išaugo vartojimo kainos, kurias labiausiai veikė maisto prekių ir aukštos naftos kainos, kas paskatino metinės infliacijos kilimą, tad galime teigti, kad dėl šios priežasties ir pastebima išskirtis. Kadangi išskirtis yra sąlyginė, o ne tikroji, tai ji atmetama, tad galime atlikti ryšio tarp kintamųjų nustatymą.

Nustatinėjant ryšį tarp nepriklausomojo ir priklausomųjų kintamųjų naudojamos sklaidos diagramomis (žr. 1 priedą) iš kurių matome, kad tarp eksporto (Y) ir BVP ( $X_1$ ), TUI ( $X_2$ ) bei

nominaliojo darbo našumo vienam asmeniui ( $X_3$ ) matomas stiprus tiesinis ryšys, tuo tarpu tarp eksporto ir nedarbo lygio ( $X_4$ ) gali egzistuoti labai silpnas ryšys arba iš viso jo nebūti, o tarp eksporto ir infliacijos ( $X_5$ ) pastebimas silpnas ryšys. Tiksliau ryšį tarp kintamųjų įvertinsime pasitelkę 6 lentelės apskaičiuotomis reikšmėmis.

**6 lentelė.** Estijos tiriamų kintamųjų koreliacijos koeficientai, t (Stjudento) kriterijai ir tikimybės

| Koreliacijos koeficientas<br>t (Stjudento) kriterijus |                                  |                                  |                                  |                                  |                                  |                            |
|---|----------------------------------|----------------------------------|----------------------------------|----------------------------------|----------------------------------|----------------------------|
| Tikimybė  | Y                                | $X_1$                            | $X_2$                            | $X_3$                            | $X_4$                            | $X_5$                      |
| Y   | 1,000000<br>-----<br>-----       |                                  |                                  |                                  |                                  |                            |
| $X_1$   | 0,924824<br>8,063466<br>0,0000   | 1,000000<br>-----<br>-----       |                                  |                                  |                                  |                            |
| $X_2$   | 0,913844<br>7,464016<br>0,0000   | 0,952771<br>10,40525<br>0,0000   | 1,000000<br>-----<br>-----       |                                  |                                  |                            |
| $X_3$   | 0,943714<br>9,462794<br>0,0000   | 0,930244<br>8,408073<br>0,0000   | 0,912258<br>7,386469<br>0,0000   | 1,000000<br>-----<br>-----       |                                  |                            |
| $X_4$   | -0,088277<br>-0,293930<br>0,7743 | -0,247759<br>-0,848168<br>0,4144 | -0,135330<br>-0,453005<br>0,6594 | 0,071787<br>0,238706<br>0,8157   | 1,000000<br>-----<br>-----       |                            |
| $X_5$   | 0,000785<br>0,002602<br>0,9980   | 0,010341<br>0,034301<br>0,9733   | -0,216347<br>-0,734946<br>0,4777 | -0,034954<br>-0,116001<br>0,9097 | -0,379043<br>-1,358518<br>0,2015 | 1,000000<br>-----<br>----- |

Iš 6 lentelės matome, kad eksportas labai stipriai koreliuoja su BVP, TUI ir darbo našumu vienam asmeniui, jų koreliacijos koeficientai atitinkamai yra 0,92, 0,91 ir 0,94. Stipriausias teigiamas tiesinis koreliacinis ryšys yra tarp eksporto ir darbo našumo. Šie rezultatai leidžia teigti, kad didėjant eksportui didėja ir BVP, ir TUI, ir darbo našumas. Tuo tarpu tarp eksporto ir nedarbo lygio egzistuoja labai silpnas neigiamas ryšys, o tarp eksporto ir infliacijos labai silpnas teigiamas ryšys. Koreliacijos koeficientus vertinant pagal t (Stjudento) kriterijų, matome, kad  $X_1$ ,  $X_2$  ir  $X_3$  apskaičiuotos Stjudento kriterijaus reikšmės yra didesnės už t (Stjudento) kritinę reikšmę 1,771, o jų tikimybės neviršina 0,05, todėl patvirtiname hipotezę ( $H_1$ ), kad tarp kintamųjų egzistuoja reikšmingas tiesinis ryšys. Tuo tarpu kintamųjų  $X_4$  ir  $X_5$  t Stjudento kriterijaus reikšmės mažesnės už kritinę reikšmę, o tikimybės didesnės negu 0,05, tad šių kintamųjų koreliacinė priklausomybė nėra reikšminga.

Kaip matome 6 lentelėje, tarp  $X_1$ ,  $X_2$  ir  $X_3$  kintamųjų yra tarpusavio daugiakolinearumas ir norint sudaryti reikšminę porinę regresinę lygtį, reikia pašalinti tris priklausomus kintamuosius. Norint išvengti duomenų šalinimo dėl daugiakolinearumo ir kad porinės regresijos modelis būtų reikšminis, buvo nuspręsta porinę regresinę lygtį sudaryti su didžiausią tarpusavio ryšį turinčiu nepriklausomu kintamuoju, t. y. darbo našumu vienam asmeniui.

**7 lentelė.** Estijos eksporto ir darbo našumo vienam asmeniui tiesinės regresijos įvertys

| Y=C(1)+C(2)*X <sub>3</sub>  |              |                         |              |          |
|-----------------------------|--------------|-------------------------|--------------|----------|
|                             | Koeficientas | Std. klaida             | t-Statistika | Tikimybė |
| C(1)                        | -18038,42    | 2853,973                | -6,320458    | 0,0001   |
| C(2)                        | 411,7274     | 43,51013                | 9,462794     | 0,0000   |
| R <sup>2</sup>              | 0,890596     | F-statistika            |              | 89,54447 |
| Pakoreguotas R <sup>2</sup> | 0,880650     | Tikimybė (F-statistika) |              | 0,000001 |

Kaip matome iš 7 lentelės, C(1) yra nereikšminis koeficientas, nes apskaičiuotas t-Stjudento kriterijus (-6,32) yra mažesnis už Stjudento skirstinio kritinę reikšmę (1,771), o C(2) koeficientas reikšminis, nes yra didesnis už kritinę Stjudento skirstinio reikšmę ir jo tikimybė yra mažesnė už 0,05. Šiuo atveju gaunama regresinė lygtis yra  $Y = -18038,42 + 411,7274X_3$ , kuri reiškia, kad eksportui padidėjus 1 vienetu (šiuo atveju 1 mln. EUR), darbo našumas išauga 411,73 proc.. Ar šie duomenys tikslūs parodo determinacijos koeficientas, kuris yra 0,89, vadinasi gauti rezultatai 89 proc. atitinka realią padėtį, o 11 proc. parodo kitų veiksnių įtaką. Determinacijos koeficientas taip pat reikšmingas, nes remiantis apskaičiuotu Fišerio kriterijumi, matome, kad jis yra didesnis už Fišerio skirstinio kritinę reikšmę ( $89,54 > 4,67$ ). Be to, F-statistikos tikimybė mažesnė už 0,05, tai taip pat parodo, kad determinacijos koeficientas reikšminis. Taigi, galime daryti išvadą, kad eksportas teigiamai veikia darbo našumą, jį didina (didėjant eksportui, didėja ir darbo našumas).

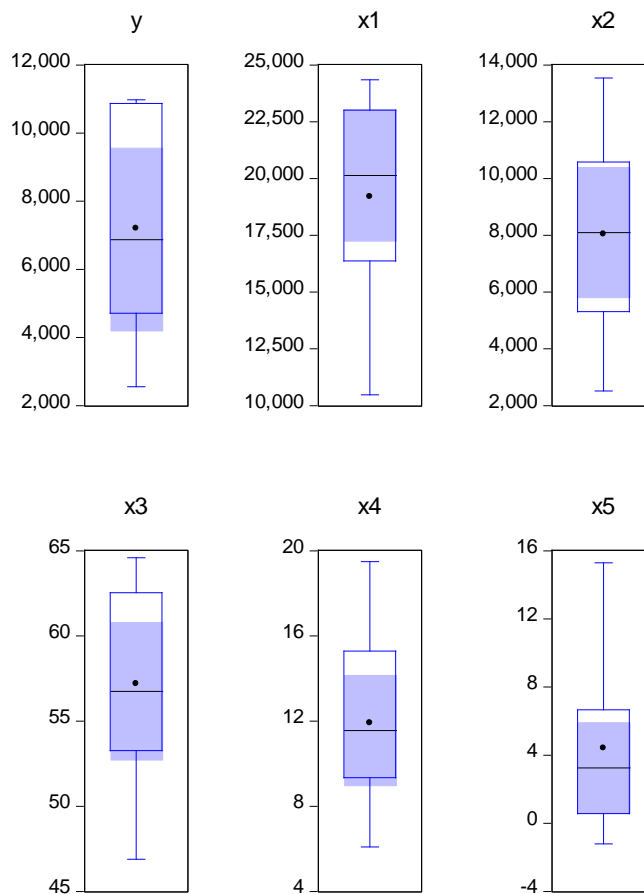
Toliau atliksime Latvijos eksporto ir makroekonominių rodiklių koreliacinę regresinę analizę. Latvijos nepriklausomas ir priklausomi kintamieji žymimi taip pat kaip ir Estijos.

**8 lentelė.** Latvijos tiriamų kintamųjų Jargue-Bera kriterijaus ir tikimybės reikšmės

| Kriterijai  | Y        | X <sub>1</sub> | X <sub>2</sub> | X <sub>3</sub> | X <sub>4</sub> | X <sub>5</sub> |
|-------------|----------|----------------|----------------|----------------|----------------|----------------|
| Jargue-Bera | 1,122042 | 1,320304       | 0,531089       | 0,745205       | 0,704682       | 2,104945       |
| Tikimybė    | 0,570626 | 0,516773       | 0,766788       | 0,688939       | 0,703040       | 0,349074       |

Iš 8 lentelės matome, kad Latvijos tiriami duomenys atitinka normalųjį skirstinį, nes visi JB kriterijai yra mažesni už teorinę JB skirstinio kritinę reikšmę, o tikimybės didesnės už 0,05, todėl priimama nulinė hipotezė, kuri teigia, kad kintamųjų reikšmės pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį.

Kaip matome iš stačiakampių diagramų (žr. 16 pav.) Latvijos tiriami duomenys neturi išskirčių, nes visos reikšmės patenka į trijų kvartilinių plokčių intervalą, vadinasi duomenyse klaidų nėra ir kuriamas regresijos modelis bus patikimas.



**16 pav.** Latvijas tiriamų kintamųjų stačiakampės diagramos

Nustatant ryšį tarp Latvijos tiriamų kintamųjų, sklaidos diagramose (žr. 2 priedą) matome, kad galimas stiprus tiesinis koreliacinis ryšys tarp eksporto ir BVP, eksporto ir TUI, eksporto ir darbo našumo vienam asmeniui. Tuo tarpu tarp eksporto ir nedarbo lygio bei eksporto ir infliacijos tiesinio koreliacinio ryšio gali nebūti arba jis gali būti labai silpnas.

Apskaičiavus Latvijos eksporto ir makroekonominių rodiklių koreliacijos koeficientus iš 9 lentelės matome, kad stipriausias tiesinis teigiamas koreliacinis ryšys yra tarp eksporto ir darbo našumo, jo reikšmė labai artima 1, kas parodo, kad ryšys labai stiprus. Taip pat labai stipriai koreliuoja eksportas su BVP ( $X_1$ ) ir TUI ( $X_2$ ), jų koreliacijos koeficientai yra 0,83 ir 0,96. Beje,  $X_1$ ,  $X_2$  ir  $X_3$  koreliuoja tarpusavyje, matomas daugiakolinearumas. Tuo tarpu eksportas su nedarbo lygiu turi labai silpną tiesinį ryšį, nes jo koreliacijos koeficientas yra 0,18, o tarp eksporto ir infliacijos egzistuoja silpnas neigiamas tiesinis ryšys.

Koreliacijos koeficientų reikšmingumą parodo apskaičiuotos t (Stjudento) kriterijaus reikšmės, kurios  $X_1$ ,  $X_2$  ir  $X_3$  kintamųjų yra didesnės negu t (Stjudento) skirstinio kritinė reikšmė ( $4,91 > 1,771$ ;  $10,85 > 1,771$ ;  $15,60 > 1,771$ ). Taip pat šių kintamųjų apskaičiuotos tikimybės yra mažesnės už 0,05, todėl priimama alternatyvi hipotezė, kuri sako, kad tarp kintamųjų yra reikšmingas tiesinis ryšys. Tuo tarpu  $X_4$  ir  $X_5$  apskaičiuotos t (Stjudento) kriterijaus reikšmės yra mažesnės už jo kritinę reikšmę, o

tikimybės didesnės už 0,05, vadinasi šie koeficientai nėra reikšmingi ir tarp eksporto ir jų nėra reikšmingo tiesinio ryšio, nes koeficientas artimas 0.

**9 lentelė.** Latvijos tiriamų kintamųjų koreliacijos koeficientai, t (Stjudento) kriterijai ir tikimybės

| Koreliacijos koeficientas<br>t (Stjudento) kriterijus |                                  |                                  |                                  |                                  |                                  |                            |
|---|----------------------------------|----------------------------------|----------------------------------|----------------------------------|----------------------------------|----------------------------|
| Tikimybė  | Y                                | X <sub>1</sub>                   | X <sub>2</sub>                   | X <sub>3</sub>                   | X <sub>4</sub>                   | X <sub>5</sub>             |
| Y   | 1,000000<br>-----<br>-----       |                                  |                                  |                                  |                                  |                            |
| X <sub>1</sub>  | 0,828508<br>4,907076<br>0,0005   | 1,000000<br>-----<br>-----       |                                  |                                  |                                  |                            |
| X <sub>2</sub>  | 0,956353<br>10,85457<br>0,0000   | 0,888052<br>6,406474<br>0,0001   | 1,000000<br>-----<br>-----       |                                  |                                  |                            |
| X <sub>3</sub>  | 0,978145<br>15,60270<br>0,0000   | 0,879848<br>6,140113<br>0,0001   | 0,981082<br>16,80792<br>0,0000   | 1,000000<br>-----<br>-----       |                                  |                            |
| X <sub>4</sub>  | 0,179524<br>0,605248<br>0,5573   | -0,141459<br>-0,473931<br>0,6448 | 0,133445<br>0,446583<br>0,6638   | 0,175513<br>0,591288<br>0,5663   | 1,000000<br>-----<br>-----       |                            |
| X <sub>5</sub>  | -0,432660<br>-1,591659<br>0,1398 | 0,022794<br>0,075620<br>0,9411   | -0,408490<br>-1,484292<br>0,1658 | -0,398807<br>-1,442359<br>0,1771 | -0,607745<br>-2,538197<br>0,0276 | 1,000000<br>-----<br>----- |

Pasirinkome sudaryti regresijos modelį su tuo kintamuoju, kurio koreliacijos koeficientas yra didžiausias, nes su kitais kintamaisiais nėra reikšminga sudarinėti regresijos lygtis dėl kintamųjų daugiakolinearumo.

**10 lentelė.** Latvijos eksporto ir darbo našumo vienam asmeniui tiesinės regresijos įvertys

| Y=C(1)+C(2)*X <sub>3</sub>  |              |                         |              |          |
|-----------------------------|--------------|-------------------------|--------------|----------|
|                             | Koeficientas | Std. klaida             | t-Statistika | Tikimybė |
| C(1)                        | -23394,92    | 1970,007                | -11,87555    | 0.0000   |
| C(2)                        | 534,9205     | 34,28385                | 15,60270     | 0.0000   |
| R <sup>2</sup>              | 0,956769     | F-statistika            |              | 243,4442 |
| Pakoreguotas R <sup>2</sup> | 0,952838     | Tikimybė (F-statistika) |              | 0,000000 |

Taigi iš 10 lentelės matome, kad C(1) koeficientas yra nereikšminis, nes apskaičiuota t (Stjudento) kriterijaus reikšmė (-11,86) mažesnė už Stjudento kriterijaus kritinę reikšmę (1,771), o C(2) koeficientas yra reikšmingas, nes 15,60 > 1,771 ir apskaičiuota jo tikimybė mažesnė už 0,05. Taigi, sudaroma regresinė lygtis yra tokia:  $Y = -23394,92 + 534,9205X_3$ . Iš lygties galime pasakyti, kad eksportui padidėjus 1 vienetu (1 mln. EUR) padidėja ir darbo našumas (534,92 proc). Regresijos

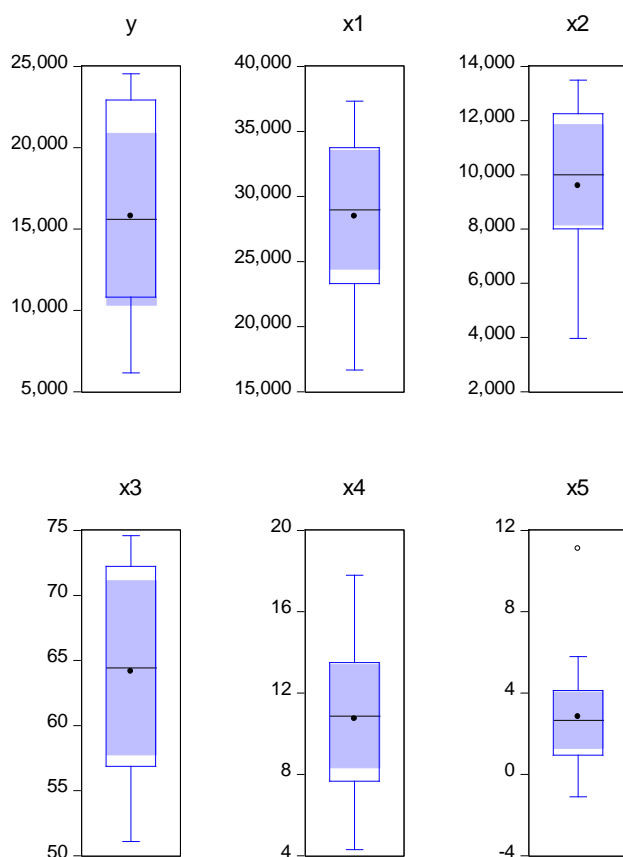
modelio reikšmingumą nusako gautas determinacijos koeficientas, kuris yra labai artimas vienetui, vadinasi sudarytas modelis yra tikslus (95 proc. tikslumo) ir tik 5 proc. yra veikiami kitų veiksnių. Determinacijos reikšmingumą parodo gautas Fišerio koeficientas, kuris yra 243,44 ir jis didesnis už Fišerio skirstinio kritinę reikšmę 4,67. Taip pat tikimybė yra mažesnė už 0,05, vadinasi regresijos modelis yra reikšminis, t. y. eksportas teigiamai veikia darbo našumą.

Toliau atliksime Lietuvos eksporto ir makroekonominių rodiklių koreliacinę regresinę analizę. Lietuvos kintamieji žymimi atitinkamai kaip Estijos bei Latvijos.

**11 lentelė.** Lietuvos tiriamų kintamųjų Jargue-Bera kriterijaus ir tikimybės reikšmės

| Kriterijai  | Y        | X <sub>1</sub> | X <sub>2</sub> | X <sub>3</sub> | X <sub>4</sub> | X <sub>5</sub> |
|-------------|----------|----------------|----------------|----------------|----------------|----------------|
| Jargue-Bera | 1,122042 | 1,320304       | 0,531089       | 0,745205       | 0,704682       | 2,104945       |
| Tikimybė    | 0,570626 | 0,516773       | 0,766788       | 0,688939       | 0,703040       | 0,349074       |

Iš 11 lentelės matome, kad Lietuvos tiriami duomenys pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį, nes visi apskaičiuoti JB kriterijai yra mažesni už teorinę JB skirstinio kritinę reikšmę (22,36), o tikimybės didesnės už 0,05, todėl priimama nulinė hipotezė, kuri teigia, kad kintamųjų reikšmės atitinka normalųjį skirstinį ir galima tolimesnė duomenų analizė.



**17 pav.** Lietuvos tiriamų kintamųjų stačiakampės diagramos

Kaip matome 17 paveiksle,  $X_5$  kintamasis, t. y. infliacija, turi sąlyginę išskirtį, tai parodo baltas taškas, nutolęs per du standartinius nuokrypius nuo kintamojo vidurkio. Nustatėme, kad 6 reikšmėje (taip pat kaip ir Estijoje) yra išskirtis. Išskirtis yra 2008 metais tuo metu išaugo infliacija, jos didėjimo galimos priežastys yra vartojimo prekių bei paslaugų, būsto kainų augimas. Galime daryti prielaidą, kad šių kainų kilimui įtakos turėjo pasaulinė finansinė krizė. Nors išskirtis yra, bet ji sąlyginė, o ne tikroji, tai ji atmetama, todėl toliau nustatome, ar egzistuoja ryšys tarp kintamųjų.

Iš sklaidos diagramų (žr. 3 priedą) matome, kad teigiama tiesinė priklausomybė pastebima tarp  $Y$  ir  $X_1$ ,  $X_2$  bei  $X_3$  kintamųjų, o tarp eksporto ir  $X_4$ , ir  $X_5$  kintamųjų gali ryšio nebūti.

**12 lentelė.** Lietuvos tiriamų kintamųjų koreliacijos koeficientai, t (Stjudento) kriterijai ir tikimybės

| Koreliacijos koeficientas<br>t (Stjudento) kriterijus |                                  |                                |                                |                                  |                                  |                            |
|---|----------------------------------|--------------------------------|--------------------------------|----------------------------------|----------------------------------|----------------------------|
| Tikimybė  | Y                                | $X_1$                          | $X_2$                          | $X_3$                            | $X_4$                            | $X_5$                      |
| Y   | 1,000000<br>-----<br>-----       |                                |                                |                                  |                                  |                            |
| $X_1$   | 0,942650<br>9,366594<br>0,0000   | 1,000000<br>-----<br>-----     |                                |                                  |                                  |                            |
| $X_2$   | 0,937365<br>8,924607<br>0,0000   | 0,965672<br>12,32950<br>0,0000 | 1,000000<br>-----<br>-----     |                                  |                                  |                            |
| $X_3$   | 0,986322<br>19,84618<br>0,0000   | 0,953033<br>10,43649<br>0,0000 | 0,955437<br>10,73473<br>0,0000 | 1,000000<br>-----<br>-----       |                                  |                            |
| $X_4$   | 0,202357<br>0,685319<br>0,5073   | 0,013564<br>0,044992<br>0,9649 | 0,083409<br>0,277605<br>0,7865 | 0,264105<br>0,908184<br>0,3832   | 1,000000<br>-----<br>-----       |                            |
| $X_5$   | -0,072536<br>-0,241212<br>0,8138 | 0,140716<br>0,471391<br>0,6466 | 0,019984<br>0,066294<br>0,9483 | -0,029669<br>-0,098444<br>0,9234 | -0,437669<br>-1,614422<br>0,1347 | 1,000000<br>-----<br>----- |

Iš 12 lentelės matome, kad  $Y$  labai stipriai koreliuoja su  $X_1$ ,  $X_2$  ir  $X_3$  priklausomais kintamaisiais, jų koreliacijos koeficientai atitinkamai yra 0,943, 0,937 ir 0,986, tad tarp šių kintamųjų ir eksporto egzistuoja labai stiprus teigiamas tiesinis ryšys. Taip pat šie trys priklausomi kintamieji koreliuoja tarpusavyje, matomas daugiakolinearumas. Tarp eksporto ( $Y$ ) ir nedarbo lygio ( $X_4$ ) egzistuoja labai silpna teigiama koreliacija, nes koreliacijos koeficientas yra 0,202. Tarp eksporto ir infliacijos ( $X_5$ ) matomas labai silpnas neigiamas tiesinis ryšys (koreliacijos koeficientas yra -0,073). Šių visų koreliacijos koeficientų reikšmingumą patikriname t (Stjudento) kriterijaus apskaičiuotomis reikšmėmis ir tikimybėmis. Taigi,  $X_1$ ,  $X_2$  ir  $X_3$  kintamųjų koeficientai yra reikšminiai, nes t (Stjudento) kriterijai yra didesni negu t (Stjudento) kriterijaus kritinė reikšmė, o apskaičiuotos tikimybės mažesnės už 0,05, todėl priimama  $H_1$  hipotezė, kad tarp kintamųjų egzistuoja reikšmingas tiesinis ryšys. O

kintamųjų  $X_4$  ir  $X_5$  t (Stjudento) kriterijai mažesni už kritinę reikšmę ir tikimybės didesnės už 0,05, taigi priimama  $H_0$  hipotezė, kad yra nereikšminiai tiesiniai ryšiai ir koreliacijos koeficientai artimi 0.

Toliau atliekama didžiausią koreliacinį koeficientą turinčio kintamojo (darbo našumo vienam asmeniui) regresijos modelio sudarymas.

Iš 13 lentelės matome, kad C(1) koeficientas yra nereikšminis, nes apskaičiuota t (Stjudento) kriterijaus reikšmė mažesnė už Stjudento kriterijaus kritinę reikšmę, o C(2) koeficientas yra reikšmingas, nes  $19,84 > 1,771$  ir  $p < 0,05$ . Tad regresinė lygtis yra tokia:  $Y = -33815 + 773,2267X_3$ . Iš lygties galime pasakyti, kad eksportui padidėjus 1 mln. EUR, darbo našumas padidėja 773,23 proc. Regresijos modelio reikšmingumą nusako gautas determinacijos koeficientas, kuris yra 0,97, vadinasi sudarytas modelis parodo 97 proc. tikslumo ir tik 3 proc. yra veikiami kitų veiksnių. Determinacijos koeficiento reikšmingumą nusako apskaičiuotas Fišerio koeficientas, kuris yra didesnis už Fišerio skirstinio kritinę reikšmę 4,67. Taip pat apskaičiuota (F-statistikos) tikimybė yra mažesnė už 0,05, vadinasi modelis yra reikšminis.

**13 lentelė.** Lietuvos eksporto ir darbo našumo vienam asmeniui tiesinės regresijos įvertys

| Y=C(1)+C(2)*X <sub>3</sub>  |              |                         |              |          |
|-----------------------------|--------------|-------------------------|--------------|----------|
|                             | Koeficientas | Std. klaida             | t-Statistika | Tikimybė |
| C(1)                        | -33815,00    | 2519,826                | -13,41958    | 0,0000   |
| C(2)                        | 773,2267     | 38,96099                | 19,84618     | 0,0000   |
| R <sup>2</sup>              | 0,972831     | F-statistika            |              | 393,8707 |
| Pakoreguotas R <sup>2</sup> | 0,970361     | Tikimybė (F-statistika) |              | 0,000000 |

Taigi, galime daryti išvadą, kad tiriami Estijos, Latvijos ir Lietuvos duomenys yra atitinkantys normalųjį skirstinį, be tikrųjų išskirčių, visų šalių tiesinis teigiamas koreliacinis ryšys yra tarp eksporto ir BVP, TUI bei darbo našumo, o tarp eksporto ir nedarbo lygio bei infliacijos ryšiai yra nereikšminiai. Sudaryti regresijos modeliai reikšmingi ir galimas tolimesnis prognozavimas.



## IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

1. Atlikta analizė rodo, kad eksporto plėtra yra ypač svarbi mažoms ir atviros ekonomikos valstybėms, kurios neturi pakankamai išteklių ir žaliavų. Jos negali remtis vien tik vidaus rinka esant nedideliam gyventojų skaičiui, nes jų perkamoji galia per maža. Kiekvienos mažos ir atviros šalies eksporto didėjimas siejamas su ekonomikos augimu ir didesnėmis verslo galimybėmis. Baltijos šalys būtent ir yra nedidelės, kurioms būdinga didelis ekonomikos atvirumas, todėl jų ekonomikos labai jautriai reaguoja į išorinius veiksnius tokius, kaip pasaulinė ekonominė krizė, Rusijos embargas, emigracija ir kt.

2. Mokslinės literatūros analizė parodė, kad eksportą sąlygoja tarptautinio darbo pasidalijimo ir gamybos specializacija, skonių, poreikių, prekių, paslaugų pasirinkimo ir vartojimo skirtumai skirtingose šalyse, importas. Be to, eksportas sumažina monopolijų kūrimąsi ir didina konkurenciją. Eksporto motyvų yra daug, tai ir masto ekonomijos siekimas, ir gamybos išlaidų mažinimas, ir rinkos diversifikavimas, ir pardavimų didinimas, ir klientų skaičiaus didinimas ir daug kt. Visi jie skirstomi į vidinius ir išorinius, bei aktyvius ir pasyvius.

Praktikoje yra naudojami du eksporto operacijų vykdymo metodai, t. y. tiesioginis ir netiesioginis. Abu būdai turi skirtingas funkcijas atliekančius tarpininkus. Įmonė, naudojanti netiesioginį būdą, eksportuodama produkciją visus operacijų vykdymo procesus perleidžia atlikti netiesioginio eksporto tarpininkams, tuo tarpu tiesioginio eksporto metu kompanija tiesiogiai kontaktuoja su galutiniu vartotoju. Tiesioginis ir netiesioginis metodai turi skirtingus privalumus ir trūkumus. Renkantis, kuriuo metodu atlikti eksportą, reikia įvertinti išlaidas, kurios bus pasirinkus vieną ar kitą metodą, ir planuojamą gauti pelną.

Eksportas yra reguliuojamas tarifinėmis ir netarifinėmis reguliavimo priemonėmis. Netarifiniai metodai dar skirstomi į kiekybinius, paslėptuosius ir finansinius. Tarifinės yra muitų mokesčiai ir tarifinės kvotos. Įvedami muitai didina šalies surenkamas pajamas, tačiau jie apsunkina tarptautinę prekybą ir sumažina konkurenciją. Tarifinėmis kvotomis nustatomas išvežamų arba įvežamų prekių kiekis. Netarifiniai kiekybiniai eksporto apribojimai yra eksporto kvotos, licencijos, savanoriški eksporto apribojimai, kurie taikomi retai. Paslėptieji netarifiniai apribojimai yra reikalavimai naudoti vietinius komponentus, jie gali sumažinti valstybės užsienio prekybos balanso deficitą. Finansiniai netarifiniai apribojimai yra kreditavimas ir subsidijos, kurios taikomos gana dažnai, jomis yra remiami šalies eksportuotojai. Visos eksportą reguliuojančios priemonės yra daugiau ar mažiau ribojančios tarptautinės prekybos didėjimą, todėl siekiama sumažinti jų naudojimą.

3. Atlikti tyrimai parodė, kad eksporto plėtra turi įtakos šalies ekonomikai, t. y. didėjant eksportui kinta ir šalies makroekonominiai rodikliai tokie, kaip bendrasis vidaus produktas, tiesioginės užsienio investicijos, darbo našumas, nedarbo lygis ar infliacija. Pagrindinis šalies ekonomikos augimo

rodiklis yra bendrasis vidaus produktas, kurį teigiamai veikia didėjantis eksportas. Taip pat eksporto kitimas skatina tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą, padeda didinti darbo našumą. Tuo tarpu eksporto didėjimui trukdo mažas nedarbo lygis, nes jam esant padidėja kompanijų išlaidos, o kylant infliacijai brangsta produktų kainos, mažėja paklausa ir eksporto konkurencingumas.

4. Nustatyta, kad analizuojamu laikotarpiu Baltijos šalių eksporto apimtys didėjo, bet buvo keletas nuosmukių dėl išorinių veiksnių, t. y. pasaulinės ekonominės krizės ir Rusijos embargo. Iš trijų valstybių daugiausiai eksportuoja Lietuva, mažiausia – Latvija. Visos Baltijos valstybės daugiausiai eksportuoja į kaimynines šalis. Didžiausią Estijos eksporto dalį sudaro mašinų ir transporto įrangos eksportas. Latvija daugiausiai eksportuoja pagamintų prekių klasifikuojamų daugiausia pagal medžiagas bei mašinų ir transporto įrangos, o Lietuva – mineralinį kurą, tepalus, ir panašias medžiagas bei mašinas ir transporto įrangą.

Tačiau analizuojamu laikotarpiu Lietuvos BVP, to meto kainomis, buvo didžiausias, o Estijos mažiausias. Visų Baltijos valstybių BVP kito panašiai, t. y. didėjo iki pasaulinės ekonominės krizės, tada dėl jos padarinių smuko, o po to vėl didėjo. Taip pat visų Baltijos šalių TUI turėjo didėjimo tendencijas, bet dėl ekonominės krizės pasėkmių buvo patiriamas ir sumažėjimas. Daugiausiai užsienio investicijų pritraukia Estija, o mažiausiai Latvija. Nagrinėjamu laikotarpiu didžiausias nominalus darbo našumas vienam asmeniui buvo Estijoje, o paskutiniaisiais trejais metais – Lietuvoje. Nedarbo lygis kito netolygiai, analizuojamo laikotarpio pradžioje visose trijose valstybėse jis buvo didesnis, po to sumažėjo, kai kilo vidaus vartojimas, o po ekonominės krizės ženkliai išaugo, vėliau palapsniui mažėjo, bet nepasiekė tokio nedarbo lygio, kuris buvo prieš krizę. Visu analizuojamu laikotarpiu Latvijos nedarbo lygis buvo didžiausias. Baltijos šalyse vidutinė metinė infliacija kito panašiai, iki krizės didėjo, o po to sumažėjo, šiek tiek padidėjo ir vėl sumažėjo. Baltijos šalių makroekonominiams rodikliams įtaką darė išorinės priežastys tokios, kaip įstojimas į Europos Sąjungą, pasaulinė ekonominė krizė ar migracija.

Gauti tyrimų rezultatai parodė, kad Estijos, Latvijos ir Lietuvos tiriami duomenys yra pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį. Estijos ir Lietuvos duomenyse (infliacijoje) rasta sąlyginė išskirtis, kuri atmetama, nes yra nutolusi tik per du standartinius nuokrypius ir nėra tikroji išskirtis. Apskaičiuoti koreliacijos koeficientai leidžia teigti, kad visų šalių eksportas turi labai stiprius tiesinius teigiamus koreliacinius ryšius su BVP, TUI ir darbo našumu vienam asmeniui. Jų reikšmingumą nusako apskaičiuotos  $t$  (Stjudento) reikšmės, kurios yra didesnės už  $t$  (Stjudento) skirstinio kritinę reikšmę, o rastos tikimybės mažesnės už pasirinktąją tikimybę (0,05). Eksportas nekoreliuoja su nedarbo lygiu ir infliacija, jie yra nereikšminiai, o jų koreliacijos koeficientai artimi nuliui. Kadangi priklausomi kintamieji – BVP, TUI ir darbo našumas vienam asmeniui visose valstybėse koreliuoja tarpusavyje, kad porinės regresijos modeliai būtų reikšminiai, tai jie sudaryti tik tarp eksporto ir didžiausią koreliacijos koeficientą turinčio priklausomojo kintamojo – darbo našumo vienam asmeniui.

Nustatytos regresinės lygtys leidžia teigti, kad didėjant eksportui didėja ir darbo našumas. Visų Baltijos šalių regresijos modeliai yra reikšminiai, nes apskaičiuoti determinacijos koeficientai yra artimi vienetui, o determinacijos koeficientų reikšmingumą nusako apskaičiuoti Fišerio koeficientai, kurie yra didesni už Fišerio skirstinio kritinę reikšmę bei gautos tikimybės yra mažesnės už pasirinktąją. Taigi, sudaryti regresijos modeliai yra reikšminiai ir galimas tolimesnis prognozavimas.

Kadangi buvo nustatyta, kad tarp eksporto ir darbo našumo vienam asmeniui yra stipriausias teigiamas tiesinis koreliacinis ryšys, o didėjant eksportui didėja ir darbo našumas, tikslinga valstybėms, kurios nori padidinti darbo našumą, didinti eksportą.

Atsižvelgiant į eksporto kitimo ir struktūros analizės rezultatus, Baltijos valstybėms tikslinga eksportuoti ne tik į Europos ir kaimynines valstybes, bet ir į tolimesnes valstybes, o taip pat padidinti mažiausiai eksportuojamų veiklos rūšių eksportą.

## LITERATŪROS SĄRAŠAS

Balabonienė, I. Bliėkienė, R. ir Stundėzienė, A. (2013). *Ekonometrija, Praktinis regresijos ir laiko eiluėių modelių taikymas: mokomoji knyga*. Kaunas: Technologija. [žiūrėta 2016-11-22]. Prieiga per internetą <https://www.ebooks.ktu.lt/eb/1267/ekonometrija-praktinis-regresijos-ir-laiko-eiluciu-modeliu-taikymas/>

*Baltijos asamblėjos komitetų posėdyje aptariamos Rusijos embargo pasekmės Baltijos šalių ekonomikai* (2015). [žiūrėta 2016-10-12]. Prieiga per internetą <http://www.bernardinai.lt/index.php/straipsnis/2015-10-02-altijos-asamblejos-komitetu-posedyje-aptariamos-rusijos-embargo-pasekmes-baltijos-saliu-ekonomikai/135743>

Bernatonytė, D. (2011). *Tarptautinė prekyba: vadovėlis* (2-asis patais. ir papild. leid.). Kaunas: Technologija.

Brazinskas, S. (2008). Europos Sąjungos Šiaurės regionas: Lietuvos ekonominio bendradarbiavimo perspektyva, *Public Administration*, 4(20), 19-26. [žiūrėta 2016-10-18]. Prieiga per internetą <http://web.b.ebscohost.com.ezproxy.ktu.edu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=df086ec-fe41-4703-86f0-28d43c4a693a%40sessionmgr1>

Brazinskas, S. (2009). Ekonominės krizės iššūkiai: prielaidos didinti Lietuvos ekonominį konkurencingumą. *Public Administration*, 3/4(23/24), 15-23. [žiūrėta 2016-10-28] Prieiga per internetą <http://web.b.ebscohost.com.ezproxy.ktu.edu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=4a56bb58-85e9-458c-b004-14f5ceec2f3c%40sessionmgr1>

Burinskienė, A. (2014). Tarptautinės prekybos pokyčių analizė, *Science – Future of Lithuania/Mokslas – Lietuvos ateitis*, 6 (1), 103-110. [žiūrėta 2016-11-25]. Prieiga per internetą <http://www.mla.vgtu.lt/index.php/mla/article/viewFile/mla.2014.013/1113>

Damulienė, A. (2012). Ekonomikos svyravimų poveikis Lietuvos nedarbo lygiui 1998-2011 metais, *Societal Innovations for Global Growth*, 1(1), 927-938. [žiūrėta 2016-11-25]. Prieiga per internetą <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367189109914/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>

Daugėlienė, R. (2016). *Lietuva, Latvija, Estija ir Vokietija Rusijos prekybos embargo akistatoje*. [žiūrėta 2016-10-11]. Prieiga per internetą <http://ktu.edu/lt/ziniasklaidai/naujiena/rasa-daugeliene-lietuva-latvija-estija-ir-vokietija-rusijos-prekybos-embargo-akistatoje>

Dubauskas, G. (2013). *Ekonomikos ir finansų teorijos: mokslo studija*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija. [žiūrėta 2016-11-17]. Prieiga per internetą <https://kam.lt/download/39595/ekonomikos%20ir%20finansu%20teorijos.pdf>

*Eksportuotojo į NVS šalis vadovas* (2002). Kaunas: Kauno prekybos, pramonės ir amatų rūmai.

Estijos bankas. Statistiniai duomenys [žiūrėta 2016-12-08]. Prieiga per internetą: [http://statistika.eestipank.ee/?lng=en#listMenu/2293/treeMenu/MAKSEBIL\\_JA\\_INVPOS/146](http://statistika.eestipank.ee/?lng=en#listMenu/2293/treeMenu/MAKSEBIL_JA_INVPOS/146)

Europos Komisija (2013). *Prekyba – pagrindinis ekonomikos augimo ir darbo vietų kūrimo ES šaltinis*, Komisijos pranešimas 2013 m. vasario 7-8 d. Europos Vadovų Tarybos susitikime. [žiūrėta 2016-11-25]. Prieiga per internetą [http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/total\\_lt.pdf](http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/total_lt.pdf)

Eurostat. Statistiniai duomenys [žiūrėta 2016-11-25]. Prieiga per internetą <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

Grigaitis, J. (2011). *Lietuvos įmonių eksportą skatinančių veiksmų vertinimas: bakalauro baigiamasis darbas*. ISM vadybos ir ekonomikos universitetas, Vilnius. [žiūrėta 2016-11-25]. Prieiga per internetą [http://archive.ism.lt/bitstream/handle/1/121/ETD2011-26\\_Grigaitis%20Justas%20BD.pdf?sequence=1](http://archive.ism.lt/bitstream/handle/1/121/ETD2011-26_Grigaitis%20Justas%20BD.pdf?sequence=1)

Hessels, J. ir Terjesen, S. (2010). Resource Dependency and Institutional Theory Perspectives on Direct and Indirect Export Choices. *Small Business Economics*, 34(2), 203-220. doi:<http://dx.doi.org.ezproxy.ktu.edu/10.1007/s11187-008-9156-4> [žiūrėta 2016-10-18]. Prieiga per internetą <http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.ktu.edu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=f6642340-6312-45cd-bea5-652a517236ce%40sessionmgr4010&vid=19&hid=4107>

„Inconext“ projektas. Įėjimo į tarptautines rinkas strategijos: mokymų medžiaga. Projekto Nr. LLP-LdV-TOI-2010-LT-0074, 1-7. [žiūrėta 2016-10-18]. Prieiga per internetą [http://www.adam-europe.eu/prj/7176/prd/5/2/IME\\_LT\\_part3.pdf](http://www.adam-europe.eu/prj/7176/prd/5/2/IME_LT_part3.pdf)

Įėjimo į užsienio rinkas būdai, 1-6. [žiūrėta 2016-10-18]. Prieiga per internetą [https://issuu.com/daliukas/docs/6\\_konspektas\\_iejimo\\_budai.doc](https://issuu.com/daliukas/docs/6_konspektas_iejimo_budai.doc)

Jakeliūnas, S. (2010). *Lietuvos krizės anatomija*. Kaunas: kitos knygos [žiūrėta 2016-10-30]. Prieiga per internetą <http://jakeliunas.lt/wp-content/uploads/2012/04/LietuvosKrizesAnatomija.pdf>

Jakutis, A. Liukaitis, R. ir Samulevičius, J. (2007). Analysis of the factors of export development of Lithuania, *Ūkio technologinis ir ekonominis vystymas*, 13(4), 272-279. [žiūrėta 2016-10-11]. Prieiga per internetą <http://dx.doi.org/10.1080/13928619.2007.9637812>

Jakutis, A. Petraškevičius, V. Stepanovas, A. ir Andriušaitienė, D. (2012). *Ekonomikos teorija: vadovėlis*. (7-asis patais. ir papild. leid.). Vilnius: Eugrimas.

Janilionis, V. (2015). *Koreliacinės ir regresinės analizės pagrindai: mokymo kurso medžiaga „Mokymai apie kiekybinių ir kokybinių HSM tyrimų duomenų analizės metodus“*. Lietuvos HSM duomenų archyvas. [žiūrėta 2016-11-22]. Prieiga per internetą [http://www.lidata.eu/index.php?file=files/mokymai/Janilionis\\_III/jan\\_III.html&course\\_file=jan\\_III\\_tu\\_rinys.html](http://www.lidata.eu/index.php?file=files/mokymai/Janilionis_III/jan_III.html&course_file=jan_III_tu_rinys.html)

Jundzilaitė, V. ir Vijeikis, J. (2011). Lietuvos užsienio prekybos tyrimas taikant apribojimų teoriją, *Tiltai*, 4, 95-110. [žiūrėta 2016-11-25]. Prieiga per internetą

<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2011~1367178469176/DS.002.0.01.ARTIC>

Klyvienė, V. (2013). *Europa trypcioja – Baltijos šalys braunasi*. [žiūrėta 2016-10-13]. Prieiga per internetą <http://iq.lt/komentarai/europa-trypcioja-baltijos-salys-braunasi-2>

Krasauskaitė, A. (2015). Rusijos embargo įtaka Lietuvos ekonomikai, *Tiltas į ateitį*, 1(9), 299-302. [žiūrėta 2016-10-18]. Prieiga per internetą <https://www.ebooks.ktu.lt/eb/1359/tiltas-i-ateiti-nr-1-9/>

Kuokštis, V. (2014). Lietuvos narystė Europos Sąjungoje: Ekonominė raida, 92-123. [žiūrėta 2016-11-25]. Prieiga per internetą [www.journals.vu.lt/politologija/article/download/4877/6322](http://www.journals.vu.lt/politologija/article/download/4877/6322)

Latvijos bankas. Statistiniai duomenys [žiūrėta 2016-12-08]. Prieiga per internetą: <https://statdb.bank.lv/lb/Data.aspx?id=131>

Lietuvos Respublikos Vyriausybė (2002) *Nutarimas dėl prekių importo ir eksporto tarifinių kvotų administravimo* (2002 m. birželio 13 d. Nr. 901). [žiūrėta 2016-11-16]. Prieiga per internetą <https://e-tar.lt/acc/legalAct.html?documentId=TAR.207DB4A38C41&lang=lt>

Lietuvos statistikos departamentas. Statistiniai duomenys. [žiūrėta 2016-11-25]. Prieiga per internetą <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize1>

Lietuvos ūkio ministerija (2014). *Dėl Lietuvos eksporto plėtros 2014-2020 metų gairių patvirtinimo* (2014 m. sausio 27 d. Nr. 4-58) [žiūrėta 2016-10-16]. Prieiga per internetą <http://ukmin.lrv.lt/uploads/ukmin/documents/files/4-58%20.pdf>

Lietuvos ūkio ministerija (2016). *Lietuvos tikslinės eksporto rinkos ataskaita: galimybių analizė ir verslo iššūkiai*. [žiūrėta 2016-10-11]. Prieiga per internetą [http://www.verslilietuva.lt/uploads/media/5719ba37694e4/Lietuvos\\_tikslines\\_eksporto\\_rinkos\\_ataskaita.pdf](http://www.verslilietuva.lt/uploads/media/5719ba37694e4/Lietuvos_tikslines_eksporto_rinkos_ataskaita.pdf)

Lukoševičiūtė, G. ir Martinkutė-Kaulienė, R. (2016). Tiesioginių užsienio investicijų įtakos Baltijos šalių ekonominei raidai vertinimas, *Science – Future of Lithuania/Mokslas – Lietuvos ateitis*, 8(2), 212-220. [žiūrėta 2016-11-25]. Prieiga per internetą <http://www.mla.vgtu.lt/index.php/mla/article/viewFile/897/pdf>

Lukoševičiūtė, J. (2010). *Eksporto plėtros veiksnių efektyvumo vertinimas: magistro baigiamasis darbas*. Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas, Kaunas. [žiūrėta 2016-11-25]. Prieiga per internetą [http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2010~D\\_20140626\\_200838-99925/DS.005.0.01.ETD](http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2010~D_20140626_200838-99925/DS.005.0.01.ETD)

Masandukaitė, A. Minalga, R. P. Riepšys, J. ir Šaltinytė, L. (sud.). (2008). *Eksportuotojo vadovas, Lietuvos ekonominės plėtros agentūra*. Vilnius: spaustuvė „Logotipas“. [žiūrėta 2016-10-26]. Prieiga per internetą [http://old2.verslilietuva.lt/files/files/PDF/eksportuotojo%20vadovas\\_2008.pdf](http://old2.verslilietuva.lt/files/files/PDF/eksportuotojo%20vadovas_2008.pdf)

Meilienė, E ir Snieška, V. (2005). Lietuvos ekonominės politikos ir eksporto skatinimo strategijos sąveika, *Viešoji politika ir administravimas*, (11), 49-54. [žiūrėta 2016-10-18]. Prieiga per internetą [https://www.mruni.eu/upload/iblock/364/5\\_e.meiliene%20ir%20kt..pdf](https://www.mruni.eu/upload/iblock/364/5_e.meiliene%20ir%20kt..pdf)

Miliauskas, G. ir Celov, D. (2006). *Lietuvos ūkio ilgalaikė plėtra ir ES parama, Europos Sąjungos parama: Lietuvos galimybės*, 54-61.

Miškinis, A. (2008). *Tarptautinė prekybos politika: mokomoji knyga antros pakopos studentams*. Vilnius: Vilniaus universitetas.

Miškinis, A. ir Lukoševičiūtė, E. (2009). Tiesioginės užsienio investicijos: patirtis vidurio ir rytų Europos šalyse. *Public Administration (16484541)*, 2(22), 42-54. [žiūrėta 2016-11-25]. Prieiga per internetą

<http://web.b.ebscohost.com.ezproxy.ktu.edu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=22&sid=c7358ffd-b2f6-4ac5-a50d-3a880d099252%40sessionmgr106&hid=101>

*Muito reikšmė ir kaip jį skaičiuoti* (2015). [žiūrėta 2016-11-12]. Prieiga per internetą <http://www.visalietuva.lt/straipsniai/muito-reiksme-ir-kaip-ji-skaiciuoti>

Nausėda, G. Karnite, R. Hjelm, G. Eamets, R. Arrak, A. ir Salahub, M. (2012). *Lietuvos ir regiono makroekonomikos perspektyvos*. [žiūrėta 2016-10-17] Prieiga per internetą <http://www.sorainen.com/UserFiles/File/Publications/article.lithuanian-and-regional-macroeconomical-perspectives.lit.maksims.pdf>

Nepriklausoma eksporto valdymo ir konsultavimo agentūra: EULIMEX (2014-2015). *Tarptautinės prekybos barjerai*. [žiūrėta 2016-11-12]. Prieiga per internetą <http://www.eulimex.lt/pasauline-rinka/tarptautines-prekybos-barjerai>

Pabedinskaitė, A. (2009). *Kiekybiniai sprendimų metodai, I dalis, Koreliacinė regresinė analizė, Prognozavimas: mokomoji knyga*. (3-ioji pat. laida). Vilnius: Technika. [žiūrėta 2016-11-23]. Prieiga per internetą <http://www.ebooks.vgtu.lt.ezproxy.ktu.edu/pdfreader/kiemybiniai-sprendim-metodai-i-dalis-koreliacin-regresin-analiz-prognozavimas>

Radzevičiūtė, A. ir Bradaitė, K. (2013). *Latvija: kopimas iš krizės duobės*. [žiūrėta 2016-10-18]. Prieiga per internetą <http://www.geopolitika.lt/?artc=6347>

Radžiukynas, J. Rimkus, V. Sarapinienė, S. Žitkienė, R. ir Povilauskienė, D. (2011). *Europos Sąjungos bendroji prekybos politika: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba. [žiūrėta 2016-10-26]. Prieiga per internetą <http://ebooks.mruni.eu/reader/europos-sjungos-bendroji-prekybos-politika25187/297>

Rojaka, J. Telešienė, A. Paškevičiūtė, M. ir Dičmonaitė, I. (sud.) (2013). *Galimybių studija, skirta Vakarų Europos šalių eksporto rinkoms tirti*. Vilnius: Ateities visuomenės institutas. [žiūrėta 2016-10-18]. Prieiga per internetą [http://www.lispa.net/userfiles/files/galimybiu\\_studija\\_vakaru\\_europos\\_eksporto\\_rinkos.pdf](http://www.lispa.net/userfiles/files/galimybiu_studija_vakaru_europos_eksporto_rinkos.pdf)

Rudzkis, R. ir Kvedaras, V. (2003). Lietuvos eksporto tendencijos ir ekonometriniai modeliai, *Pinigų studijos*, 4, 29-51. [žiūrėta 2016-10-20]. Prieiga per internetą [http://www.lb.lt/rudzkis\\_1](http://www.lb.lt/rudzkis_1)

Saulėtekio slėnis: Tarptautinė plėtra. [žiūrėta 2016-10-27]. Prieiga per internetą <http://www.startbusiness.lt/augimas/strategija-ir-rinkodara/tarptautine-pletra>

Sekliuckienė, J. (2008). *Tarptautinio verslo organizavimas: mokomoji knyga*. Kaunas: Technologija.

Snieška, V. Baumilienė, V. Bernatonytė, D. Čiburienė, J. Dumčiuvienė, D. Juozapavičienė, A. Keršienė, R. Kavaliauskienė, V. Markauskienė, A. Mrazauskienė, B. Startienė, G. Pukelienė, V. ir Urbonas, J. (2011). *Makroekonomika: vadovėlis ekonominių specialybių studentams*. Kaunas: Technologija. [žiūrėta 2016-11-15]. Prieiga per internetą <https://www.ebooks.ktu.lt/eb/89/makroekonomika-vadovelis-ekonominiu-specialybiu-studentams/>

Urbonas, J. A. (2008). *Eksporto organizavimas ir planavimas: mokomoji knyga*. (3 laida) Kaunas: Technologija.

Versli Lietuva, (2016). *Eksporto prognozės geros, nors baimės irgi nestinga*. [žiūrėta 2016-11-04] Prieiga per internetą: <http://www.verslilietuva.lt/lt/naujienos/naujienos/eksporto-prognozes-geros-nors-baimes-irgi-ninga/284>

Verslo žinios (2016). *Ekonomistai įvardijo didžiausias grėsmes Lietuvai: pavojus – jau kitamet*. [žiūrėta 2016-11-25]. Prieiga per internetą <http://verslas.lrytas.lt/rinkos-pulsas/ekonomistai-ivardijo-didziausias-gresmes-lietuvai-pavojus-jau-kitamet.htm>

Vilpišauskas, R. (2004). Tarptautinis konkurencingumas ir Lietuvos eksporto politika, *Pinigų studijos, integracijos aspektai*, 54-69. [žiūrėta 2016-10-09]. Prieiga per internetą [http://www.lb.lt/vilpisauskas\\_2](http://www.lb.lt/vilpisauskas_2)

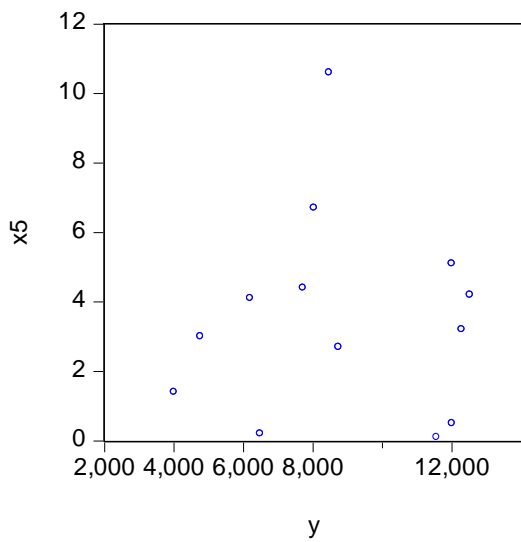
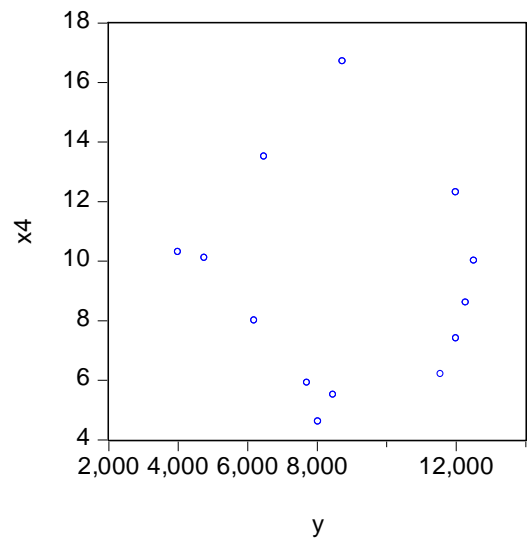
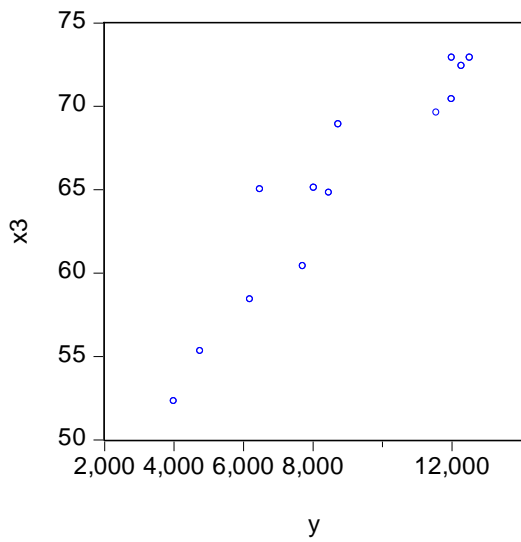
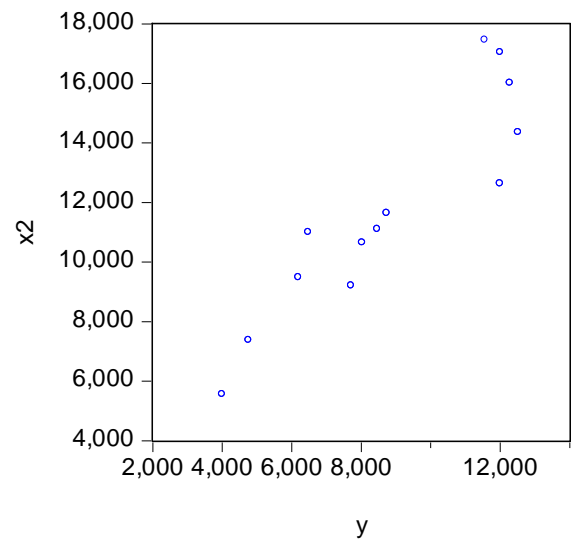
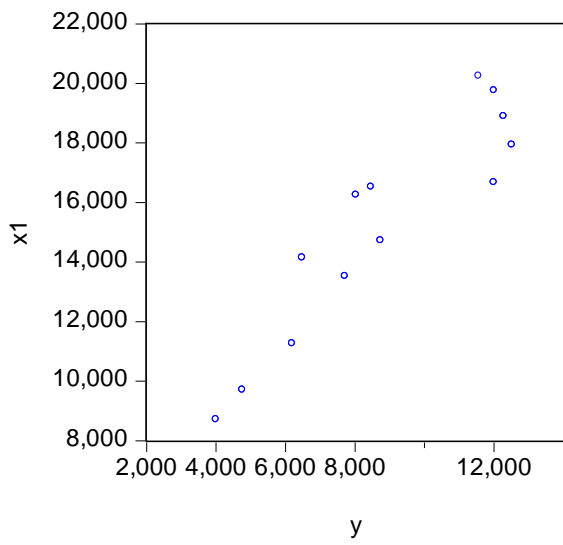
Volodkienė, G. ir Snieška, V. (2016). *Verslo aplinkos prognozavimas globalioje ekonomikoje: mokomoji knyga*. Kaunas: Technologija.

Žičkienė, S. (2008). Global Integration: Scope of Assessment Methods, *Social sciences/Socialiniai mokslai*, 2(60), 22-31. [žiūrėta 2016-10-26]. Prieiga per internetą <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367165183453/datastreams/DS.002.1.01.ARTIC/content>

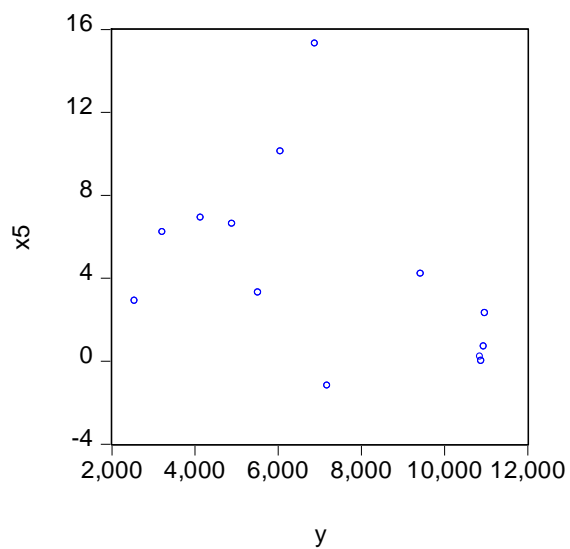
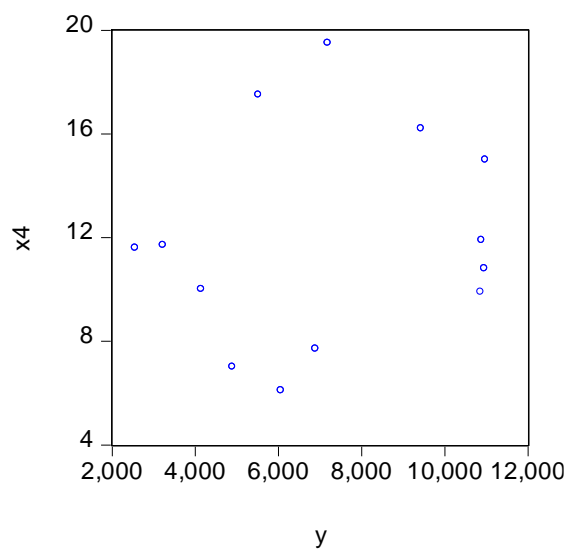
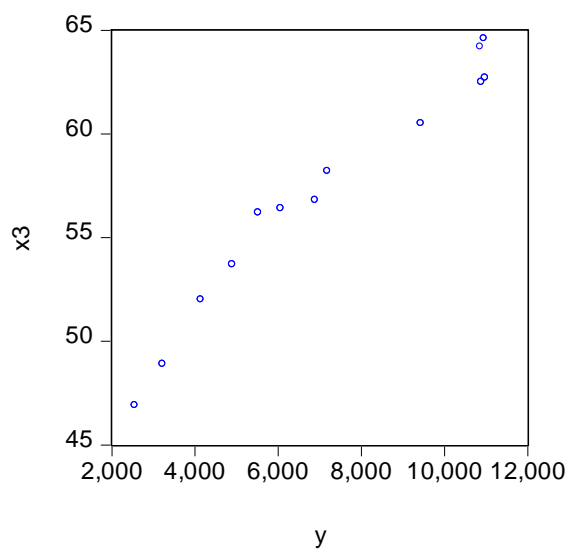
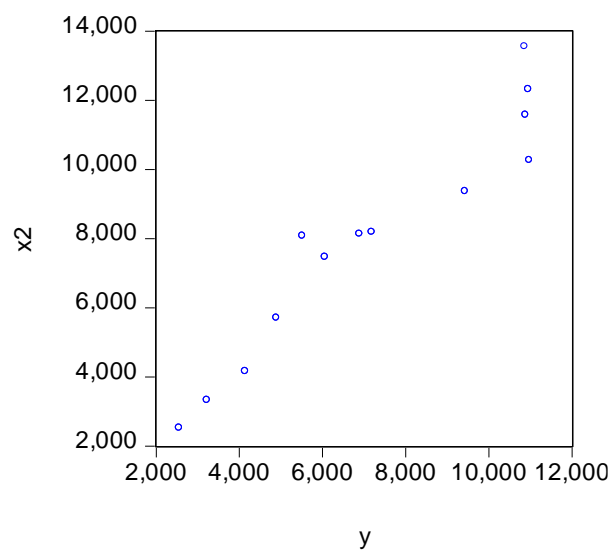
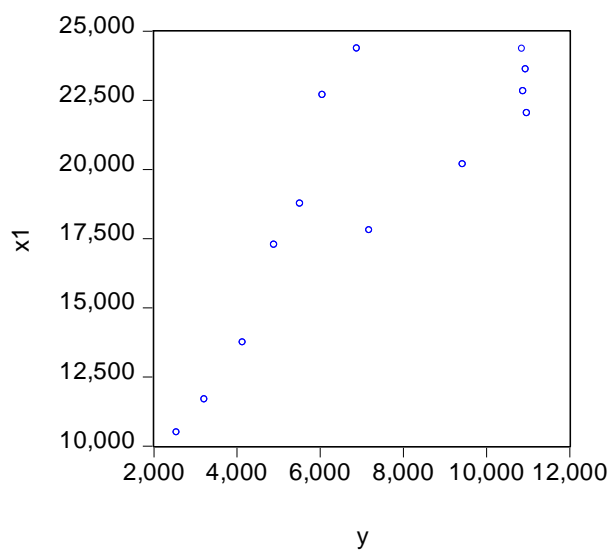
Žotkevičienė, J. (2016). Eksporto konkurencingumas ir jo vertinimo metodai, *Jaunasis mokslininkas 2016: studentų mokslinės konferencijos straipsnių rinkinys*, (p. 55-60). Kaunas: Akademija. [žiūrėta 2016-10-27]. Prieiga per internetą <http://evf.asu.lt/wp-content/uploads/sites/4/2016/04/Jaunasis-mokslininkas-2016.pdf>



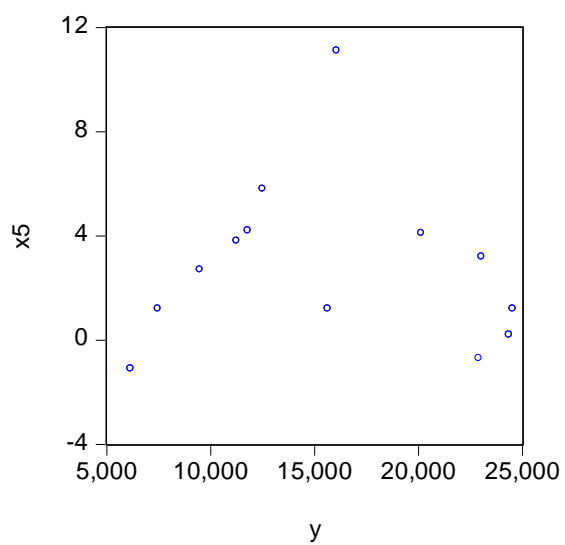
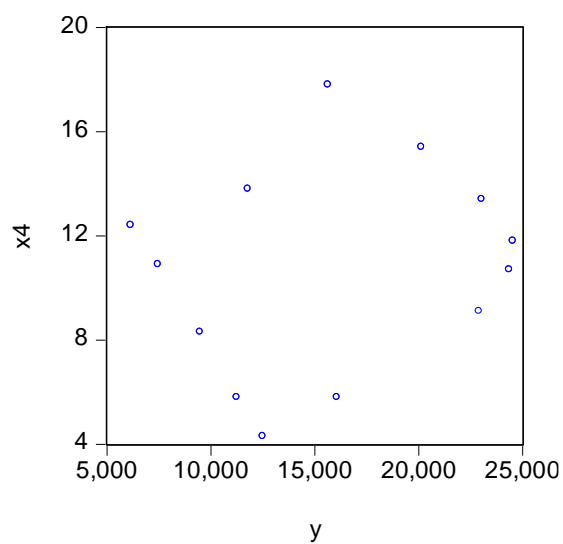
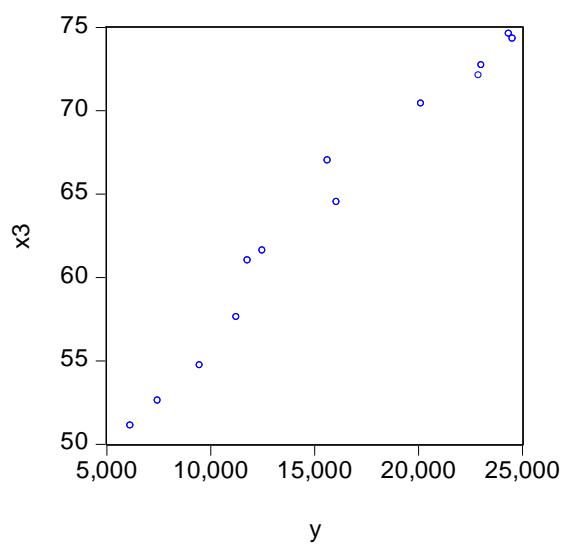
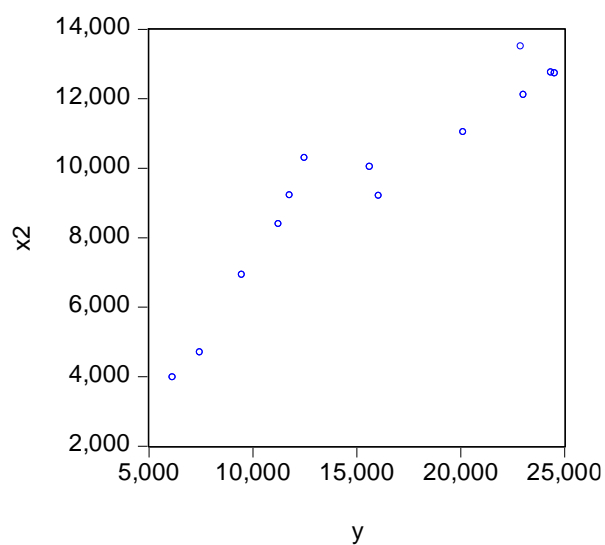
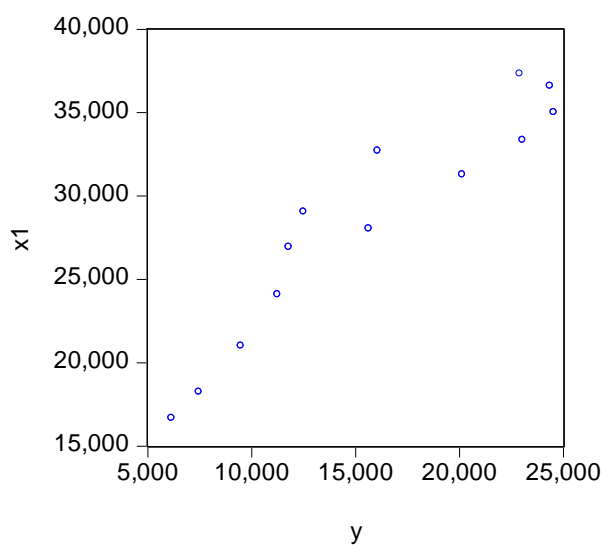
# 1 PRIEDAS. Estijos eksporto ir makroekonominių rodiklių sklaidos diagramos



## 2 PRIEDAS. Latvijos eksporto ir makroekonominių rodiklių sklaidos diagramos



### 3 PRIEDAS. Lietuvos eksporto ir makroekonominių rodiklių sklaidos diagramos



**4 PRIEDAS.** Estijos, Lietuvos išskirties nustatymas standartizuotos kintamojo reikšmės metodu

**4.1 lentelė.** Estijos išskirtis

|    | Modified:<br>1 13 =>   |
|----|--|
|    | iskirtisx5<br>=abs((x5-<br>@mean(x5,"1<br>13"))/@stdev(<br>x5,"1 13"))>2 |
|    |  |
| 1  | 0  |
| 2  | 0  |
| 3  | 0  |
| 4  | 0  |
| 5  | 0  |
| 6  | 1  |
| 7  | 0  |
| 8  | 0  |
| 9  | 0  |
| 10 | 0  |
| 11 | 0  |
| 12 | 0  |
| 13 | 0  |

**4.2 lentelė.** Lietuvos išskirtis

|    | Modified:<br>1 13 =>   |
|----|--|
|    | iskirtisx5<br>=abs((x5-<br>@mean(x5,"1<br>13"))/@stdev(<br>x5,"1 13"))>2 |
|    |  |
| 1  | 0  |
| 2  | 0  |
| 3  | 0  |
| 4  | 0  |
| 5  | 0  |
| 6  | 1  |
| 7  | 0  |
| 8  | 0  |
| 9  | 0  |
| 10 | 0  |
| 11 | 0  |
| 12 | 0  |
| 13 | 0  |

## 5 PRIEDAS. Baltijos šalių eksportas

**5.1 lentelė.** Latvijos eksportas pagal ekonominės veiklos rūšis SITC 2003 – 2015 metais, mln. EUR (sudaryta pagal Eurostato duomenis)

| Rodikliai  | 2003   | 2004   | 2005   | 2006   | 2007   | 2008   | 2009   | 2010   | 2011   | 2012    | 2013    | 2014    | 2015    |
|--|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|---------|---------|---------|---------|
| 0 Maistas ir gyvi gyvūnai                                      | 171,5  | 209,4  | 362,8  | 461,9  | 554,8  | 766,2  | 712,6  | 841,3  | 931,2  | 1376,4  | 1451,1  | 1335,4  | 1404,4  |
| 1 Gėrimai ir tabakas   | 48,9   | 70,7   | 101,7  | 129,3  | 237,7  | 281,7  | 220,8  | 325,9  | 430,0  | 648,7   | 662,5   | 662,8   | 511,9   |
| 2 Neapdorotos medžiagos, nevalgomos, išskyrus kuras            | 722,9  | 765,7  | 871,2  | 930,5  | 1126,4 | 985,5  | 756,4  | 1167,4 | 1427,2 | 1491,9  | 1492,3  | 1528,8  | 1559,5  |
| 3 Mineralinis kuras, tepalai ir panašios medžiagos             | 35,5   | 161,9  | 373,3  | 250,6  | 223,6  | 245,5  | 280,0  | 373,3  | 738,3  | 820,4   | 833,7   | 786,4   | 675,3   |
| 4 Gyvuliniai ir augaliniai aliejai, riebalai ir vašakai        | 1,6    | 4,5    | 7,1    | 9,9    | 11,3   | 18,2   | 9,2    | 20,5   | 27,1   | 31,2    | 35,0    | 33,8    | 25,3    |
| 5 Chemija ir susiję produktai                                  | 156,9  | 195,1  | 263,4  | 390,0  | 508,4  | 631,6  | 509,1  | 612,2  | 781,6  | 820,5   | 834,6   | 882,9   | 912,9   |
| 6 Pagamintos prekės klasifikuojamos daugiausia pagal medžiagas | 731,9  | 902,9  | 1056,7 | 1261,8 | 1537,4 | 1757,8 | 1189,0 | 1643,0 | 2045,7 | 2358,6  | 2094,4  | 2022,5  | 2037,5  |
| 7 Mašinos ir transporto įranga                                 | 232,0  | 320,0  | 541,6  | 820,4  | 1175,1 | 1472,1 | 1233,3 | 1439,8 | 1928,5 | 2192,2  | 2312,9  | 2498,3  | 2624,8  |
| 8 Įvairūs pramonės dirbiniai                                   | 447,9  | 496,9  | 568,7  | 642,6  | 683,7  | 733,8  | 597,8  | 745,8  | 1086,7 | 1176,2  | 1119,5  | 1135,4  | 1155,5  |
| 9 Prekės ir sandoriai, neklasifikuojami kitur SITC             | 8,0    | 95,8   | 2,0    | 4,8    | 3,9    | 4,6    | 13,7   | 21,3   | 34,7   | 67,2    | 56,9    | 71,0    | 65,8    |
| Iš viso  | 2557,0 | 3223,1 | 4148,6 | 4901,9 | 6062,3 | 6897,1 | 5521,9 | 7190,5 | 9432,7 | 10983,5 | 10892,8 | 10957,2 | 10972,9 |

**5.2 lentelė.** Estijos eksportas pagal ekonominės veiklos rūšis SITC 2003 – 2015 metais, mln. EUR (sudaryta pagal Eurostato duomenis)

| Veiklos rūšis  | 2003   | 2004   | 2005   | 2006   | 2007   | 2008   | 2009   | 2010   | 2011    | 2012    | 2013    | 2014    | 2015    |
|--|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|---------|---------|---------|---------|---------|
| 0 Maistas ir gyvi gyvūnai                                      | 251,0  | 283,5  | 330,2  | 394,5  | 466,9  | 525,5  | 485,2  | 607,7  | 733,4   | 865,8   | 925,8   | 918,3   | 897,9   |
| 1 Gėrimai ir tabakas   | 27,6   | 52,6   | 78,6   | 116,1  | 196,8  | 180,2  | 118,8  | 146,4  | 184,7   | 227,7   | 230,5   | 220,1   | 160,6   |
| 2 Neapdorotos medžiagos, nevalgomos, išskyrus kuras            | 487,3  | 510,7  | 611,3  | 700,3  | 771,0  | 766,1  | 506,8  | 804,9  | 937,3   | 948,2   | 1005,0  | 1011,5  | 977,7   |
| 3 Mineralinis kuras, tepalai ir panašios medžiagos             | 97,5   | 204,2  | 461,2  | 1244,4 | 1001,9 | 1026,2 | 1073,4 | 1355,6 | 2026,3  | 1839,2  | 1243,9  | 1301,6  | 1053,1  |
| 4 Gyvuliniai ir augaliniai aliejai, riebalai ir vašakai        | 11,7   | 14,4   | 17,1   | 23,8   | 26,4   | 40,7   | 27,7   | 41,8   | 34,4    | 39,4    | 46,2    | 43,3    | 41,5    |
| 5 Chemija ir susiję produktai                                  | 219,7  | 256,3  | 320,0  | 387,7  | 447,4  | 535,4  | 420,0  | 486,4  | 688,3   | 781,4   | 834,8   | 728,3   | 675,9   |
| 6 Pagamintos prekės klasifikuojamos daugiausia pagal medžiagas | 851,8  | 926,4  | 1119,8 | 1284,9 | 1477,8 | 1594,8 | 1069,4 | 1353,2 | 1716,4  | 1759,8  | 1762,7  | 1763,7  | 1761,7  |
| 7 Mašinos ir transporto įranga                                 | 1176,2 | 1577,4 | 2178,6 | 2411,8 | 2366,6 | 2501,0 | 1686,8 | 2542,0 | 3875,1  | 4180,1  | 4268,9  | 4136,0  | 3978,8  |
| 8 Įvairūs pramonės dirbiniai                                   | 879,6  | 933,9  | 1068,1 | 1137,5 | 1257,3 | 1277,0 | 1073,0 | 1345,9 | 1631,7  | 1709,3  | 1810,5  | 1842,3  | 1929,2  |
| 9 Prekės ir sandoriai, neklasifikuojami kitur SITC             | 0,1    | 9,3    | 17,1   | 18,0   | 21,4   | 23,1   | 25,8   | 59,1   | 175,4   | 169,8   | 159,9   | 118,0   | 92,8    |
| viso   | 4002,7 | 4768,7 | 6201,9 | 7719,0 | 8033,5 | 8470,1 | 6486,9 | 8743,0 | 12003,4 | 12520,7 | 12288,2 | 12083,1 | 11569,2 |

**5.3 lentelė.** Lietuvos eksportas pagal ekonominės veiklos rūšis SITC 2003 – 2015 metais, mln. EUR (sudaryta pagal Eurostato duomenis)

| Veiklos rūšis  | 2003   | 2004   | 2005   | 2006    | 2007    | 2008    | 2009    | 2010    | 2011    | 2012    | 2013    | 2014    | 2015    |
|--|--------|--------|--------|---------|---------|---------|---------|---------|---------|---------|---------|---------|---------|
| 0 Maistas ir gyvi gyvūnai                                      | 602,3  | 755,9  | 1018,8 | 1319,4  | 1756,9  | 2161,7  | 1897,2  | 2279,8  | 2632,1  | 3332,1  | 3655,4  | 3552,6  | 3355,2  |
| 1 Gėrimai ir tabakas   | 38,3   | 52,3   | 121,4  | 182,6   | 235,4   | 222,0   | 225,4   | 319,6   | 450,3   | 512,0   | 651,6   | 708,9   | 605,0   |
| 2 Neapdorotos medžiagos, nevalgomos, išskyrus kuras            | 377,0  | 445,0  | 503,7  | 522,0   | 695,6   | 653,1   | 468,5   | 698,2   | 917,5   | 1072,0  | 1110,5  | 1138,4  | 1174,1  |
| 3 Mineralinis kuras, tepalai ir panašios medžiagos             | 1246,7 | 1870,2 | 2569,2 | 2668,0  | 1680,3  | 3966,9  | 2519,5  | 3672,3  | 5141,1  | 5690,7  | 5713,7  | 4335,3  | 3781,7  |
| 4 Gyvuliniai ir augaliniai aliejai, riebalai ir vašakai        | 9,1    | 12,8   | 15,7   | 24,8    | 32,5    | 56,9    | 38,6    | 23,8    | 30,8    | 41,2    | 50,6    | 73,8    | 92,9    |
| 5 Chemija ir susiję produktai                                  | 455,9  | 595,8  | 823,9  | 1029,8  | 1684,6  | 2199,4  | 1622,8  | 2051,1  | 2760,7  | 3034,2  | 3025,8  | 3250,4  | 3424,2  |
| 6 Pagamintos prekės klasifikuojamos daugiausia pagal medžiagas | 632,9  | 808,2  | 1005,9 | 1228,4  | 1488,5  | 1569,5  | 1204,6  | 1609,0  | 1991,8  | 2274,6  | 2481,7  | 2588,1  | 2519,1  |
| 7 Mašinos ir transporto įranga                                 | 1595,9 | 1623,8 | 1946,2 | 2530,7  | 2903,2  | 3057,3  | 2014,9  | 2809,6  | 3602,3  | 4090,4  | 4391,5  | 4929,6  | 4248,9  |
| 8 Įvairūs pramonės dirbiniai                                   | 1185,6 | 1308,7 | 1482,8 | 1754,3  | 2028,9  | 2185,6  | 1801,0  | 2181,4  | 2607,0  | 2984,2  | 3447,9  | 3766,0  | 3679,5  |
| 9 Prekės ir sandoriai, neklasifikuojami kitur SITC             | 14,4   | 5,0    | 2,3    | 2,9     | 3,4     | 4,7     | 4,2     | 6,0     | 15,3    | 16,1    | 16,0    | 18,2    | 23,3    |
| Iš viso  | 6158,1 | 7477,7 | 9490,1 | 11262,8 | 12509,4 | 16077,1 | 11796,8 | 15650,7 | 20150,8 | 23047,4 | 24544,6 | 24361,3 | 22903,9 |